BARTA LÁSZLÓ—VIRÁGOS ISTVÁN

A LAKOS-GYILKOSSÁG

SZENTES, 1992.

Szerkesztette és a címlapot tervezte
BARTA LÁSZLÓ ÉS VIRÁGOS ISTVÁN

Barta László és Virágos István
ISBN 963 03 3401 1
Kiadja Szentes Város Polgármesteri Hivatala
Felelős kiadó: Feketéné Patzkó Márta
Készült: GASTIKOR Bt. nyomdájában

ELŐSZÓ

A legszentebb magyar kötelesség megőrizni a nemzet nagy halottjainak emlékét. A nemzet csak úgy éli túl a nagy megpróbáltatásokat, ha megbecsüli azokat, akik a legtöbbet tettek, életüket adták hazájukért. „Mert senkinek sincs nagyobb szeretete, mint aki életét adja övéiért."

1946 márciusában bizalmas barátaim jelentették nekem a Parlamentben, hogy Szentesen meggyilkolták Lakos József rendőrkapitányt. Négy álarcos suhanc éjszaka behatolt a kórházba, ahol Lakos Józsefet ápolták, többször rálőttek, és késszúrásokkal megölték.

A barbár gyilkosság mögött még félelmetesebb volt a politikai háttér. A terror sötét felhői egyre sűrűbben tornyosultak Magyarország és Közép-Kelet-Európa fölött. A Kommunista Párt döntő vereséget szenvedett az 1945-ös őszi budapesti és országos választásokon, de Vorosilov marsall, aki a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság elnökeként virtuális hatalommal rendelkezett Magyarországon, csak a kommunisták bevonásával engedélyezte a magyar kormány megalakulását. Vorosilov ragaszkodott ahhoz, hogy a belügyminisztérium és ezzel a rendőrség a kommunisták vezetése alá kerüljön. Ugyanakkor törvényen kívüli terrorcsoportokat szerveztek, hogy megfélemlítsék a jó magyarokat az egész országban.

Magyarországon, sőt egész Közép-Kelet-Európában Lakos József tragédiája volt az első politikai gyilkosság a szovjet megszállás alatt. A Kommunista Párt megpróbálta agyonhallgatni a tragédiát. De néhány bátor szentesi és budapesti újságíró felderítette a gyilkosság részleteit, és több interpelláció hangzott el a Parlamentben is. Végül a Kommunista Párt arra kényszerült, hogy kivizsgáló bizottságot küldjön a helyszínre. De a gyilkosokat nem tartóztatták le, elmenekültek, sőt később szerepük is volt a Kommunista Pártban.

Mi, akik ismertük Lakos Józsefet, átéltük a kegyetlen napokat, amikor gonoszul meggyilkolták. A szovjet elnyomás börtönében nem tudtuk megmenteni életét.

A Lakos család történetében az egész magyar nép tragédiája tükröződik. Idősebb Lakos József néptanítót már az első világháború után igazságtalanul meghurcolták, nehezen nevelte fel három fiát. Amikor meggyilkolták legidősebb fiát, a kommunisták őt is letartóztatták, és úgy összeverték, hogy örökre megsüketült. Középső fia, Ferenc fel nem derített körülmények közt öngyilkos lett. Legkisebb fia, Géza kitüntetett repülő-

tiszt volt, aki élete kockáztatásával mentette meg bajtársait. Rendkívüli akadályokat küzdött le, és ügyvéd lett, fia és lánya ma nemzetközi hírű fogorvosok. De közben nem feledkezett meg mártírhalált halt bátyjáról, akinek emlékét kegyelettel ápolta.

A gyilkosokat nem büntették meg, de lelkiismeretük kínozza őket halálukig.

Most, amikor felragyogott a szabadság napja, boldog vagyok, hogy ez a könyv megörökíti Lakos József emlékét. Fiatal korától kezdve hazájáért dolgozott, és üldözői nem tudták megfélemlíteni. Halála történetét Popieluszko atya, a fiatal, hős lengyel vértanú tragédiájához lehet hasonlítani. Lakos József megmutatta, hogyan kell szeretni a hazát; legyen a magyar ifjúság bátorítója, tanítója. Emléke legyen áldott, amíg magyar él a Duna-Tisza közén. Emlegessék mint hőst — vértanú volt a legnagyobbak és legtisztábbbak közül. Halálával egy időre lefogta a gyilkosok kezét.

Varga Béla

Varga Béla

BEVEZETÉS

Nagy megtiszteltetés a szerzők számára, hogy Varga Béla, a Nemzetgyűlés akkori elnöke, az 1945-ben demokratikusan megválasztott magyar parlament első embere írt előszót könyvükhöz. Az a közmegbecsülésnek örvendő politikus, aki a diktatórikus törekvések elleni küzdelem egyik vezéralakja volt, s aki ezért évtizedeket töltött száműzetésben.

Szavai kijelölik a Lakos-gyilkosság helyét a korabeli magyar és közép-kelet-európai történelemben. Egyes konkrét megállapításaiban azonban visszatükröződik az a bizonytalanság, amelyet — éppen a kommunista hatóságok gyilkosmentő és a felelősséget elhomályosító céljai miatt — a mai napig sem sikerült eloszlatni.

Ennek a könyvnek éppen az az értelme, hogy levéltári dokumentumokból, írásbeli és szóbeli visszaemlékezésekből, a tények és a hiedelmek összevetéséből leírja az egyes részleteiben valós, más epizódjaiban valószínű történetet.

Szentes, 1992. március 7.

A szerzők

A család

Szentesen számos Lakos família él. A 18. század közepétől nevük sűrűn felbukkan a levéltári dokumentumokban. Megkülönböztetésükre ragadványnevet használtak: Vörös Lakos, Csillag Lakos. A mezőváros bírái és más tisztségviselői, a református egyház presbiterei jómódú telkes gazdák voltak, közöttük szinte mindig voltak Lakosok. Dr. Lakos Imre a polgármester, dr. Lakos István a város főjegyző tisztét töltötte be. Nevüket őrzi a Lakos tér, a Lakos-kút, a Lakos (ma Somogyi Béla) utca, a dr. Lakos Imre utca és a Csillag utca.

A különféle Lakos családok nagyobb része tisztes szegénységben élt. Ezek egyikébe, egy csizmadia mester családjába született 1887-ben Lakos József, akit később, történetünk idején hivatalosan id. Lakos Józsefnek hívnak, hogy megkülönböztessék elsőszülött fiától. A mester a kiskunfélegyházi tanítóképzőbe adta fiát, aki 1905-ben megszerezte oklevelét, és népiskolai tanító lett. 1908-ban hazakerült, és Szentes környéki tanyai iskolákban folytatta hivatását. A tanyai paraszti környezet jó iskola volt az ő számára is: a szegénység és a szellemi elmaradottság világában alakult ki demokratikus gondolkodása és szociális érzékenysége; 1906-tól a szociáldemokrata párt tagja volt. 1912-ben feleségül vette Papp Jolánt, Papp Imre igazgató-tanító leányát. Három fiúgyermekük született: József (1913. szeptember 9.), Ferenc (1915) és Géza (1919). Az első világháborúban négy és fél évig tisztként szolgált. 1918. december 12-én szerelt le.

Az 1918-as demokratikus forradalomban a Tanárok és Tanítók Csongrád Megyei Szakszervezetének elnökéül és nemzetőr századparancsnokul választották. Ez előbbi tisztét a kommün alatt is viselte. A szakszervezet leváltotta a reakciós tanügyi vezetőket. Lakos József támogatta iparostanoncok napi 2 órai szellemi képzését, hogy növekedjék a „kiművelt emberfők sokasága". Tervet készített a művelődés- és oktatásügy szervezeti átalakítására, és biztosként működött a megyei tanfelügyelő mellett. Tagja lett a városi munkástanácsnak, a Csongrád megyei néptanácsnak és a megyei népoktatási direktóriumnak is.

A román megszálló hatóságok számos szocialista-kommunista vezetővel és vöröskatonával együtt 1919. május 22-én elhurcolták, Nagyváradon, Brassóban és Tirgovistében internálták. Amikor visszaadták a magyar hatóságoknak, rövidesen a szegedi ügyészség fogságába, a Csillagbörtönbe került, és együtt raboskodott Sima László újságíróval, a szentesi és a megyei direktórium volt elnökével. Igen alapos vizsgálatnak vetet-

ték alá, s bár összesen 28 hónapi fogvatartás után 1921 decemberében amnesztiával kiszabadult, a fegyelmi felelősségre vonást nem kerülhette el. Tiszti rangját és tanítói állását elvesztette, 1924-ben kényszernyugdíjazták, s forradalmi múltja miatt az ellenforradalmi rendszerben gyanús, sőt egy darabig megbélyegzett ember volt.

Élni azonban kellett. A 20-as évek közepétől ócskavaskereskedő, plakátragasztó, kereskedelmi ügynök, gyümölcsfelvásárló, majd 1933-tól a Magyar Hirdető Iroda szentesi kirendeltségének vezetője volt. 1940-ben Géza fia és egy társa magyarperzsaszőnyeg-szövő üzemet létesített, amelyben 60-80 asszony és lány dolgozott. Az üzem ügyvezetője id. Lakos József volt. Ez és a hirdető iroda még háborús viszonyok között is anyagi biztonságot adott. 1944 júliusától a város légoltalmi századának parancsnoka volt.

A három fiú taníttatása havi 72 pengő nyugdíjjal igen nehéz feladatot jelentett, de az elcsapott néptanító ebből nem engedett. József fia csak elégséges eredménnnyel végezte el a IV. elemit, mégis beíratta a Horváth Mihály gimnáziumba. Az első osztályban, az 1923/24. tanévben osztálytársa volt Sima Ferenc Endre, Sima Ferenc volt országgyülési képviselő unokája, Sima László unokaöccse és nevelt fia. József nagyon rossz tanuló volt: az év végén nyolc tantárgyból megbukott. A következő tanév vége előtt Ferenc öccsével együtt valamilyen ragályos betegség miatt félbe kellett szakítania tanulmányait, így végül 1928-ban fejezte be az első osztályt. A továbbiakat már néhány javítóvizsgával teljesítette, és 1935-ben sikeres érettségi vizsgát tett.

Ferenc és Géza is keservesen küzdött az iskolával. Néhány bukdácsolás után Ferenc 1936-ban, Géza 1940-ben maturált.

A fiúk jó sportolóknak bizonyultak. Ferenc tagja volt a kétszeres középiskolás országos bajnok tornászcsapatnak (Kálmán Géza testnevelő tanár vezetésével), mindhárman úsztak, és Schiffer Armand-nal együtt tagjai voltak az első szentesi vízilabdacsapatnak is. A jóvágású, daliás fiatalemberek a nyári szünetekben keményen dolgoztak, s bár mindig éreztek valami fenntartást személyükkel szemben, lassanként beilleszkedtek a város polgári társadalmába. (A család erre határozottan törekedett is.) A nagy bálokra mindig kaptak meghívót, kedvelt táncosok voltak, különösen Ferenc.

Gimnáziumi pályafutásának utolsó évében, 1935-ben József belépett a Turul Szövetség Horváth Mihály Bajtársi Egyesületébe, ahová az 509. sorszámon jegyezték be. Vecseri Bálint városi kommunista párttitkár 1945. február 9-én kelt értékelése szerint: „Köztudomású, hogy a Turul Szövetség a legszélsőségesebb nyilas, fajvédő egyesület volt. Minden zsidóüldözésnek e szövetség tagjai voltak értelmi szerzői, de ez a szövetség járt elől a demokratikus nagy népek elleni uszításban és propagandában is. Hangsúlyozni kívánjuk, ezek után fel sem tételezhető, hogy e szélsőséges egyesület tagjai sorába általuk nem megbízhatónak tartott egyén bekerülhetett volna; de elképzelhetetlen az is, hogy valaki éveken át tagja maradhasson a Turul Szövetségnek, ha annak eszmei célkitűzéseivel magát nem azonosította volna." Ifj. Lakos József mindvégig tagja volt a szövetségnek, ezt soha nem is tagadta. Egyesületbeli tevékenységéről nem tudunk semmit, tagsága föltehetően puszta formalitás volt, politikai meggyőződésére inkább tetteiből és saját későbbi nyilatkozataiból lehet következtetni.

Az érettségi vizsga után hiába folyamodott a MÁV-hoz kisebb állásért, nem sikerült közszolgálatba kerülnie. 1937 nyarán újságíró lett.

Bugyi Antal kormányfőtanácsos, volt városi főjegyző, országgyűlési képviselő (dr. Bugyi István kórházigazgató főorvos apja) a Csongrádmegyei Hírlap tulajdonosa és kiadója volt. Lapja — amelyet jobboldalinak és keresztények minősített — a kormány félhivatalos szócsöve volt, s ezért a miniszterelnökség sajtóirodájától havi 270 pengő támogatásban részesült.

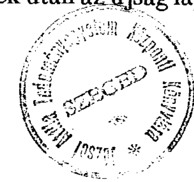
Bugyi Antal olyan lapot adott ki, amely nagyjából megfelelt ugyan a fenti minősítésnek, de tulajdonképpen mérsékelt polgári orgánum volt. Évekig alkalmazta bújtatva, 1937-től már nyíltan Sima László volt 19-es direktóriumi elnökét és unokaöccsét, Sima Ferencet, közismert nevén Ferkót. Ez utóbbi vitte be a laphoz előbb külső, majd belső munkatársnak ifj. Lakos Józsefet, volt gimnáziumi osztálytársát.

Hogy Lakos József milyen újságíró volt, nem tudjuk, mert egyetlen cikkét sem írta alá. Így még az is homályban marad, melyik rovatba írt, politikai beállítottságára írásaiból nem lehet következtetni. Az újság körüli botrányos történet csak homályos körvonalakkal bontakozik ki a töredékes és meglehetősen egyoldalú dokumentumok ködéből. A Lakos család egyetlen tagja sem említette soha, semmilyen beadványban vagy visszaemlékezésben az újság körüli eseményeket, így azokat csak a Sima család hagyatékából és a főispán bizalmas irataiból ismerjük — igen hézagosan.

Nem tudjuk, kinek jutott eszébe először, de 1937 őszén dr. Kozma György főispán — erősen jobboldali, fajvédő politikus — elhatározta, hogy igazi kormánylapot hoz létre Csongrád vármegyében, és ehhez a Miniszterelnökség sajtóosztályától azt a 270 pengő havi támogatást kérte, amelyet addig Bugyi Antal lapja kapott, amely szerinte „sem publicitással nem bír, sem nem fedte soha teljesen a kormány intencióit." Dr. Rákóczy Imre miniszteri tanácsos, sajtófőnök örült volna egy megbízható, új szentesi kormánylapnak, de az alapítás költségeihez nem tudott hozzájárulni. Megígérte viszont, hogy ha meglesz az újság, a 270 pengőt Bugyi helyett az új lapnak folyósítja majd. Addig is küld havi 50 pengőt arra, hogy a főispán abból fizessen egy újságírót „ a kormány politikáját érdeklő hírek sajtóbeli közzétételéért."

Nagyjából ezzel egyidőben id. Lakos József, a Magyar Hirdető Iroda Rt. szentesi kirendeltségének vezetője — „mint üzleti ügyekkel foglalkozó ember" — előbb idegen megbízásból, majd Józsi fia jövőjének biztosítása érdekében tárgyalásokat folytatott Bugyi Antallal a nyomda és a lap megvásárlásáról. Az üzlet nem jött létre. Mindenesetre szándékát bejelentette dr. vitéz Bonczos Miklósnak, az új főispánnak is 1938. április elején. Hogy a főispán és id. Lakos akciói között volt-e összefüggés, arra nézve nincs közvetlen bizonyíték, de a többi esemény fényében ez elég valószínűnek látszik.

1938 elején egy gyulai reklámcég ügynöke, bizonyos Ventilla a cégétől kapott utasításnak megfelelően először az MHI helyi vezetőjét, id. Lakos Józsefet kereste meg, és tőle kért tanácsot, melyik helybéli lappal érdemes érintkezésbe lépnie. Lakos — a fiára való tekintettel is, ahogy Sima Ferkó állítja — a Csongrádmegyei Hírlapot ajánlotta, és a lakásán összehozta az ügynököt József fiával tárgyalás céljából. Ifj. Lakos József a lap nevében szerződést kötött a gyulai céggel. Ezek után az újság lapfejét kitűzte az MHI —

az apa cége — hirdetőtáblájára, másfél hónapig gépelte a szerkesztőségben a hirdetéseket, amelyek még aznap a hirdetőtáblán, másnap az újságban jelentek meg. A hirdetőtáblához csak neki volt kulcsa. A hirdetések gyűjtésébe befolyt id. Lakos József is. Az a kb. 25 cég, amelyet az újságra való hivatkozással beszéltek rá a hirdetésre, egy-két kivétellel visszavonta a megbízást, amikor a visszaélésről értesült. Emiatt a lapot kb.1000 pengő kár érte.

Sima Ferkó jelentette az ügyet Bugyi Antalnak. A kormányfőtanácsos úr — sejtvén, hogy lapja és személye erős politikai küzdelem játékszerévé kezd válni — kapkodni méltóztatott. Ifj. Lakos Józsefet kirúgta, de Sima Ferkó bizalmas levelének tartalmát közölte a szerkesztőség tagjaival. Aztán visszavette Lakost, de kinevezte március 17-én főszerkesztővé Sima Lászlót. Laci bácsi 19-én a szerkesztőségben kijelentette: „Lakos Jóskával becsületes ember nem áll szóba." József feljelentette becsületsértésért a főnökét, s a járásbíróság 8 napi fogházbüntetést szabott ki rá, amelyet napi 2 pengővel megválthatott. Azoknak a március eleji napoknak egyikén Sima Ferkó az utcán találkozott Lakos Józseffel, aki „krákogott egyet — ahogy írja Bugyinak —, és megvető végigméréssel a lábam elé köpött."

Alig telt el néhány nap, ha nem is bomba, de petárda robbant a Csongrádmegyei Hírlap szerkesztőségében. 1938. március 30-án iktatták be főispáni hivatalába Bonczos Miklóst. „ A lapnak ezt az ünnepi számba menő példányát Sima László szerkesztette, aki — a jobboldali Hétfői Újság gunyoros cikke szerint — nemrég még egészen más politikai elveket vallott és szolgált." A cikkíró emlékeztet a szerkesztő 19-es múltjára, majd felrobbantja a petárdát:

„Amikor még a szerkesztőségben tartózkodó Kun Sándor tanító és Lakos József hírlapíró beszélgettek a főispáni kinevezés jelentőségéről és arról, hogy Bonczos Miklóssal Gömbös Gyula egyik legbizalmasabb híve került a vármegye élére, Sima László volt direktóriumi elnök, jelenleg keresztény jobboldali lapszerkesztő nem tudta tovább tartóztatni magát, kitört belőle a forrongó indulat, és a magyar politika szemét alakjának nevezte vitéz Gömbös Gyulát, az ország megboldogult miniszterelnökét és vele együtt Eckhardt Tibort, Milotay István és Ulain Ferenc képviselőket mint a magyar keresztény jobboldali politika megteremtőit és első zászlóvivőit."

Az ügy természetesen nem maradt titokban. Bizonyára Kun Sándor tanító is elmondta fűnek-fának. „Széles körben tárgyalták érthető felháborodással az esetet városszerte, ... a botrány országossá nőtt."

A botrányos ügyet Vajda Mihály, a Nemzeti Szocialista Párt szentesi szervezetének elnöke — „kinek egyébként foglalkozása nincs, hanem gazdálkodó édesanyja tartja el" — terelte hivatalos útra az alábbi, szó szerint idézett levéllel:

„Méltóságos vitéz Dr. Bonczos Miklós főispán úrnak. Szentes. Kedves Miklós bátyám! Nem tartom magyar emberhez méltónak az árulkodást, mégis éppen a néhai Gömbös Gyula emléke iránt érzett mélységes tisztelet folytán nem tudom elhallgatni azt a nyilatkozatot, melyet Lakos József hírlapíró közölt velem a napokban. Éppen ezért a nyilatkozatot mellékelten megküldöm azzal a megjegyzéssel, hogy azt más illetékeseknek is elküldtem. Lehetetlennek tartom, ha nevezett Sima László úr a neki imputált kijelentéseket tényleg megtette, hogy a következményeket ne viselje. De úgy vélem, Neked minden körülmények közt tudnod kell, hogy a Csongrádvármegyei Hírlapnak mint »jobboldali lap«-nak a szerkesztőségében kik dolgoznak. Ezért ne haragudj, hogy soraimmal háborgatlak, én pedig maradok mindenkor tisztelő híved: Vajda Mihály" (saját kezű aláírás).

Ifj. Lakos József denunciálása miatt a főispán igen kellemetlen helyzetbe került. Jobboldali politikus volt (országgyűlési képviselő, államtitkár, majd a Lakatos-kormány belügyminisztere), de utálta a nyilasokat, ráadásul jó viszonyban volt Bugyi Antallal. Opportunus megoldást talált.

1938. április 12-én megnyugtatta Vajda Mihályt: „az ügyet megfelelően el fogom intézni. " Ugyanakkor Bugyi Antalt is felhívta, hogy nyilatkoztassa meg Sima Lászlót.

Ez is megtörtént. A lap 1938. május 10-ei számában a következő szöveg jelent meg Sima László aláírásával: „Nyilatkozat. Március 30-án kisebb társaságban, vitatkozás közben sértő szándék nélkül ugyan, de meggondolatlanul bántó szavakat szóltam Gömbös Gyula, Eckhardt Tibor, Milotay István és Ulain Ferenc működéséről. Használt szavaimat mélyen sajnálom, és a Gömbös Gyula emlékét őrző család tagjaitól és egyesületektől, valamint a fent megnevezett képviselő úrtól bocsánatot kérek."

A főispán a hírlapi nyilatkozatot megküldte a Nemzeti Egység Pártja, a Keresztény Kisgazda-, Földmíves- és Polgári Párt országos elnökének, Tasnádi Nagy Andrásnak, valamint Darányi Kálmán miniszterelnöknek is, azzal a lekicsinylő megjegyzéssel, hogy „Sima László ... személye szentesi viszonylatban sem számottevő, ... az ügy további intézkedést nem igényel." Mindenesetre Bugyi Antal mindkét Simát eltávolította a lapjától (Lászlót 1943-ban visszavette szerkesztőnek). A Csongrádmegyei Hírlap — a teljes folyamatosság jegyében — május 29-étől Szentesi Napló néven jelent meg. Munkatársai közül hiányzott Sima László és Ferkó, valamint ifj. Lakos József.

Sok évvel később, amikor 1947 januárjában a népbíróság előtt elevenítették föl ezt az újságbotrányt, Sima László levelet kapott egy régi szociáldemokrata elvtársától:

„Mindnyájónk előtt ismeretes az a sok-sok mérhetetlen szenvedés, amit épp a demokráciáért kellett kiállni Önnek és Lakosnak. Azt hiszem, most igazán az ideje lenne, hogy legalább két ilyen harcos család segítse egymást..."

Az újságírásból József egyébként nem tudott megélni. Az egyetem is elérhetelen volt számára. 1937 szeptemberében kérvényt adott be a Belügyminisztériumba detektívgyakornoki állás elnyerése iránt. A felvételi vizsgán sikeresen szerepelt ugyan, de az üres állásokat másokkal töltötték be. Az újságtól történt megválása után, 1938 nyarán a városházán vállalt helyettesítést, de itt sem véglegesítették.

Nem látván más lehetőséget, Ferenc öccsével együtt szeptemberben önként jelentkezett katonának. Karpaszományos tizedesként szolgált Budapesten, az 1. Honvéd Lövészcsoport parancsnokságán, a törzs rádiós osztagában. Nem akart hivatásos katona lenni, erről tanúskodik apjának dr. Bonczos Miklós főispánhoz írt levele, amelyben támogatást kér Józsi fia számára. Mivel Bonczos a levél kelte (nov. 5.) után pár héttel belügyi államtitkár lett, volt hatalma hozzá, hogy az ügyet előmozdítsa. Annál is inkább, mert id. Lakos József sógora, Szeder János országgyűlési képviselő, a MOVE (Magyar

Országos Véderő Egyesület) országos elnöke is szorgalmazta. Így ifj. Lakos József 1939 szeptemberében — leszerelése után — a szolnoki rendőrkapitányságra került.

Ferenc, a középső fiú 1936-ban érettségizett. Egy esztendeig az Élemiszer-kiviteli Rt. (ma Baromfi-feldolgozó Vállalat) rakodómunkása volt. 1937 őszén bevonult katonának a kecskeméti 5. tüzérosztályhoz. Egy év múlva zászlóssá avatták, hivatásos honvédtiszti pályára lépett. 1942-ben átment a légierőhöz, és elvégezte a megfigyelőtiszti tanfolyamot. (Székesfehérvárott együtt volt Géza öccsével.) 1943-ban a keleti frontra vezényelték, ahol közelfelderítő gépével Csapó Béla pilótával együtt májustól 129 bevetésben vett részt. Gépüket többször is rostává lőtték. Sikeres fegyvertényeiért kitüntették két magyar érdeméremmel, a német Vaskereszt I. és II. fokozatával, és főhadnaggyá léptették elő. 1943 novemberétől csak földi szolgálatot teljesített. 1945-ben amerikai fogságba esett. Október 19-én tért haza feleségéhez, Lakos Katalinhoz a Horváth Mihály utca 6. sz. házba.

Géza, a legkisebb fiú 1940-ben érettségizett le. Diákkorában cserkészrepülő volt, most önként jelentkezett a légierőhöz. 1941. május 4-én gyakorló repülés közben gépe kigyulladt, s pilótatársát, Ádám László főhadnagyot élete kockáztatásával mentette ki a lángoló gépből. Ezért a Magyar Bátorsági Éremmel tüntették ki. A tiszti iskola elvégzése után sem avatták tisztté, nem vették fel a Repülő Akadémiára sem. Közölték vele, hogy apja múltja miatt. 1942-ben avatták hadnaggyá. A háború alatt hátországi légibázisokon teljesített szolgálatot. Debrecenben nyíltan barátkozott sárga csillagot viselő zsidókkal, tiszttársait zsidó házakba irányította szállásra, a jó ismerős zsidó családoknak menedékül felajálotta szülei és József bátyja szentesi segítségét. Csapattestüktől lemaradt zsidó munkaszolgálatosokat táplált fel, és irányított nyílt paranccsal a hátországba. Az érintettek a felszabadulás után és 1989-ben köszönettel és szinte elragadtatással nyilatkoztak Géza humanizmusáról és bátorságáról.

1944 novemberében feleségül vette a debreceni Roncsik Klárát, dr. Roncsik Jenő tűzoltó-főparancsnok leányát. Vele és csapattestével vonult vissza Németországba. Ott amerikai fogságba esett. Münchenben született meg Géza fiuk. 1945. november 19-én tért haza Szentesre. (Titokban már október végén hazalátogatott egy éjszakára, de édesanyja rémülten küldte el: „Menekülj, fiam!")

A Lakos család történetének ezt a szakaszát áttekintve egynémely tekintetben tipikus, más szempontból egyedi pálya tanúi lehettünk.

A családfő, a néptanító a forradalmak idején meggyőződéssel állt a demokratikus és a szocialista átalakítás vezetőinek sorába. Aztán keservesen megbűnhődött érte: a rendszer megfosztotta hivatásától és kenyerétől. Vállalkozó lett, így sikerült megkapaszkodnia a kor nagyon szerény kispolgári színvonalán. Fiait addig taníttatta, ameddig bírta: az érettségiig.

Azok a demokratikus eszmék, amelyekért börtönt és elcsapást szenvedett, bizonyára tovább éltek benne. De az üzleti élet és főleg gyermekei karrierjének építgetése mind közelebb vitte őt is a harmincas évek második felének egyre inkább jobboldali városi és vármegyei uraihoz. Egyre könnyebben békült meg saját megalkuvásaival. A nagyon erős szentesi munkásmozgalommal semmilyen kapcsolatot sem tartott. A rendszerváltozás

lehetőségében nem hitt. Semmiféle pártba nem lépett be. Becsületes polgár akart maradni, aki olyan mértékben alkalmazkodik a kor körülményeihez, amennyire a saját becsülete és a család érdekei megkívánják.

Fiai nehéz helyzetbe hozták, saját múltja a fiait hasonlóképpen. A gimnáziumi bukdácsolások az egyetemi ösztöndíjat, saját anyagi lehetőségei a tandíjat zárták ki. József példája a hivatalnoki és a szabad értelmiségi pálya kilátásait torlaszolta el. Nem szükségszerűen ugyan, de eléggé kézenfekvően merült föl a rendőri és a katonai pálya lehetősége: a területgyarapodásra és a háborúra készülő országnak szüksége volt rendőrökre és katonatisztekre. S a daliás, kisportolt, jó svádájú, bátor Lakos fiúk megütötték a legmagasabb mértéket is — legfeljebb apjuk múltjának 18-19-es foltja nehezíthette pályafutásukat.

Az elcsapott néptanító büszke lehetett, amikor Ferenc és Géza porcelán repülőtiszti egyenruhában, kitüntetésekkel a mellükön, aranyozott tőrrel az oldalukon végigsétáltak a főutcán, s a szentesi úrilányok örömmel viszonozták köszöntésüket. Józsi ugyan csak polgári ruhában, kissé félszegebben öccseinél, de ő is jóvágású fiatal detektív volt.

Vajon az apa vagy az édesanya az országgyarapítás és a győztesnek ígérkező háború mámorában sejtett-e valamit a baljós jövőből? Aligha tudhatták, hogy a rendőrök és a katonatisztek válogatás nélkül fasisztáknak minősülnek az után a sorsforduló után, amelyre városukban — ösztönösen és tudatosan, egyedül és szervezetten, polgári demokrataként, szociáldemokrataként és kommunistaként, angol- vagy szovjetbarátként — többezer ember készülődött.

1945-ben a megítélés rendkívül egyszerűvé vált: aki a megdöntött népelnyomó rendszer fegyveres erőszakszervezetének tagja volt, az fasiszta pribék, a nép ellensége.

Ez a verdikt a Lakos család minden férfitagját érintette, különösen Józsefet.

De vajon igaz ítélet volt-e?

A detektív

Ifj. Lakos József 1939. -ben lépett be a m. kir. államrendőrség kötelékébe. A Budapest vidéki főkapitánysághoz tartozó szolnoki kapitányságra osztották be, ahol előbb detektív gyakornok, majd a megfelelő tanfolyam elvégzése után detektív lett.

Itt azonnal tisztázni kell a detektívnek a rendőrség szervezetében elfoglalt helyét, valamint jogait és kötelességeit. A detektív fegyverviselésre nem jogosult, polgári ruhás tisztviselő volt. Középiskolai végzettségre volt szüksége. Parancsnoki irányítással, önállóan nyomozott. Kezdeményezhette a rendőri felügyelet alá helyezést és a letartóztatást, de a végrehajtást nem rendelhette el, ugyanakkor köteles volt önállóan elfogni és előállítani a súlyos bűntett elkövetésével alaposan gyanúsítható személyt. Mindezeket azért kell itt leszögezni, mert Lakos József rendőrségi pályafutása során elejétől végig a XI. (legalacsonyabb) fizetési osztályba sorolt detektív volt, és 1944. október 10-e előtt nem volt joga és lehetősége arra, hogy önállóan bárkit rendőri felügyelet alá helyezzen, internáljon vagy latartóztasson. Fölöttesei parancsát azonban végre kellett hajtania. Az igazoló bizottságok által 1945-ben alkalmazott mérce az volt, hogy az illető milyen tisztességesen, emberségesen járt el. Ugyanez vonatkozott a zsidókkal szemben életbe léptetett korlátozó intézkedésekre is.

Szolnokon a városi rendőrkapitány személyi titkára lett. Politikai ügyek intézésébe nem vonták be, mert — állítása szerint — megbízhatatlannak tartották apja múltja miatt. A személye iránti gyanakvás egész pályáján elkísérte, akkor is, amikor 1940 októberében Szentesre helyezték át. Itt, szülővárosában rövid ideggyógyászati kezelésre szorult. Szolgálatba lépése után szükségből rábízták politikai ügyek nyomozását, többek között a pártok tevékenységének ellenőrzését is. Időközben elvégezte a kriminíáltechnikai szaktanfolyamot, de a detektív kategórián belüli előléptetésekből mindig kihagyták. Több ízben kérte felügyelővé való kinevezését, ezt is hiába.

Szentes működése a háborús évekre esett, amikor a rendőrség fokozott érdeklődést tanúsított a baloldali szervezetek tevékenysége iránt. A szociáldemokrata párt, a földmunkásszövetség és az építőmunkások szakszervezete Szentesen különösen baloldalinak, sőt kommunistagyanúsnak számított, ezért szinte minden gyűlésükön ott volt a rendőrség képviselője is. Olykor személyesen a rendőrkapitány, dr. Jánoska Tibor, gyakran Puskás János detektiv csoportvezető, és természetesen Lakos József detektív is. A

tapasztalatokról a kapitány bizalmas jelentésben számolt be, a főispán pedig tájékoztatta a belügyminisztert.

Lakos József tehát részt vett a gyűléseken, hallgatott és jegyzetelt, majd jelentést készített. S a rendőrség felügyelet alá helyezte, internálta, őrizetbe vette a rendszerre veszedelmes elemeket, házkutatást tartott náluk, katonának vagy munkaszolgálatosnak hívatta be őket. A rendőrségen durván bántak az előállítottakkal és az őrizetesekkel, közülük néhányat spiclinek szerveztek be. A szervezett munkások gyűlölték a rendőröket, köztük Lakos Józsefet is. Azt, hogy ebből a politikai rendőrmunkából mennyi Lakos József része, ma már nehéz megállapítani, mert a rendőrkapitányság irattára nem maradt fenn. Saját igazoló jelentéséből, a letartóztatásakor készült jegyzőkönyvből és a visszaemlékezésekből ellentmondásos kép bontakozik ki.

Az ellene később felhozott konkrét vádak között első helyen a Fenyvesi-ügy áll. Fenyvesi János 34 éves napszámost 1940 februárjában őrizetbe vette a rendőrség. A letartóztatás oka betöréses lopás volt. A szerencsétlen embert a rendőrpribékek agyonverték, majd saját derékszíjával felakasztották, hogy öngyilkosságnak állítsák be a tettüket (az anyakönyv annak is minősíti). Ebből az esetből ferdítették azt a legendát, mely szerint Fenyvesi egy kubikos csoporttal Németországban dolgozott, ott rálőtt(!) Horthy képére, emiatt itthon letartóztatták, Székesi és Lakos detektívek pedig agyonverték. Az is rágalmazás, hogy Fenyvesi rablógyilkos volt, és az akasztófa elől menekült öngyilkosságba, amint ezt dr. Sárkány András állítja. Történetünk szempontjából azonban az a legfontosabb, hogy Fenyvesi János 1940. február 21-én halt meg, Lakos József pedig októberben került Szentesre, így semmi köze nem lehetett az esethez.

1940-ben figyelmeztette Ádám Székely Bálint szociáldemokrata párttagot, hogy Wesselényi u. 25. sz. háza rendőri megfigyelés alatt áll, mert ő és társai a szövetségesek rádióadásait hallgatják. Ugyanerre figyelmeztette Soós Józsefet és dr. Péter Ernő ügyvédet.

1941 nyarán dr. Joó Tibor filozófiai író, egyetemi magántanár meglátogatta Szentesen élő testvérét, dr. Joó Béla ideggyógyász főorvost. Dr. Eszes István orvos, dr. Bugyi István kórházigazgató, dr. Filep Aladár, Kálló Antal és dr. Kréter Kálmán adóügyi tanácsos társaságában szórakoztak a ligeti sportuszodában, és közben politizáltak. Joó Tibor nem rejtette véka alá németellenes, angol- és szovjetbarát nézeteit. Akkor ennek nem lett következménye. 1942 nyarán újra hazalátogatott. Ezúttal testvére Bartha János u. 6. sz. házában jöttek össze dr. Péchy Kálmán főorvossal. Ismét politizáltak, Joó Tibor német vereséget és angol győzelmet jósolt, és kárhoztatta a magyar kormány németbarát politikáját. Ezúttal feljelentették, s Rédei rendőrnyomozó részletesen leírta mindkét esetet. Lakos Józsefnek is tudomására jutott a nyomozás, figyelmeztette a veszélyre Joó Bélát, s talán neki is köszönhető, hogy a második látogatáson elhangzottak már nem kerültek bele a budapesti főkapitányságra elküldött jelentésbe, így odafönt ejteni tudta az ügyet Schweinitzer-Sombor főkapitány. (Egyébként a kihallgatott orvosok terhelő vallomást tettek.)

A német megszállás után a Sztójay-kormány rendeleteit a német titkosrendőrség, a Gestapo felügyelete alatt teljesítették a magyar hatóságok Szentesen is. A rendőrség és a

Gestapo közös akciókat hajtott végre, ezek során magyar és német detektívek egy gépkocsiban szálltak ki a helyszínre. Az együttműködés elsősorban a kommunisták és az ellenséges ügynökök elfogására irányult. A magyar rendőrség rendszeresen tartott házkutatásokat, rendőrségi felügyelet alá helyezte vagy internálta a gyanús elemeket és a munkamegtagadókat. A katonai hatóságok ebben a tisztogató műveletben úgy vettek részt, hogy katonai vagy munkaszolgálatra vezényelték a veszélyesnek tartott embereket.

A megszállás után a szociáldemokrata pártot és szakszervezeteit feloszlatták, a Bocskai utcai Munkásotthont bezárták és lepecsételték. A kubikusok, akik a párt zömét alkották, elhagyták a várost, és igyekeztek olyan hadimunkát vállalni — erődítés a Kárpátokban, repülőtér-építés —, amelynek révén mentesülhettek a behívástól. A későbbi főszereplők közül Erdei Mihály Erdélyben, Dadi Imre Rákóczifalván dolgozott, Borbás Lajost pedig behívták katonának.

Szentesen két olyan titokban működő csoport volt, amely kis létszáma ellenére a megszállók számára a legnagyobb veszélyt jelentette. Az egyik az illegális kommunista pártsejt, amely 1942-ben alakult. Tagjai — Vecseri Bálint, Bozó Sándor, Borbás Lajos, Szőke Mátyás és Mikecz János — a szociáldemokrata pártban és a szakszervezetekben dolgoztak, népszerű vezetők voltak, kapcsolatot tartottak a Békepárttal, a kommunista párt fedőszervével. A másik csoportot öt zsidó alkotta Kálmán Géza gimnáziumi testnevelő tanár — a Lakos fiúk tornatanára — vezetésével. Ők a brit titkosszolgálat ügynökei voltak, és rádióösszeköttetésben voltak megbízóikkal. A városban időnként megfordultak a szövetséges hatalmak hírszerzői is.

Ifj. Lakos József detektívet megrendítette a német megszállás. Nehéz választás elé került: kilép a testületből, vagy vállalja a piszkos munkát. Amiről azonban még nem tudhatta, mennyire piszkos lesz.

Úgy döntött, hogy nem vállalja. Fölkereste a kórház ideggyógyász főorvosát, dr. Joó Bélát, és arra kérte, adjon számára olyan igazolást, amellyel ideiglenesen felmentetheti magát. Felettesei azonban világosan tudtára adták, hogy vagy teljesíti a szolgálatot, vagy szedje a sátorfáját. Lakos inkább hivatása és kenyere mellett döntött. (Mindenesetre megjegyezte tanúként dr. Hönig Vilmos és dr. Nagy Zoltán idegorvosok nevét.)

E perctől kezdve ugyanazzal a súlyos problémával kellett szembenéznie, mint mindenkinek, aki szolgálni kényszerül egy embertelen rendszert. A szerzők nem akarják boncolgatni a „parancsra tettem" erkölcsi-jogi-filozófiai dilemmáját. Ehelyett a konkrét esetek leírásával az olvasóra bízzák Lakos József tevékenységének megítélését. Azzal a megjegyzéssel azonban, hogy neki tudnia kellett: a történelem ítélőszéke, az új rendszer várományosai és a saját lelkiismerete előtt vállalnia kell tetteit. Előrebocsátják a szerzők azt is, hogy — Géza öccsének emlékezete szerint — Józsi szinte az utolsó pillanatig hitt abban, hogy Magyarországot az angolszász hatalmak fogják felszabadítani.

A várható sorsforduló szempontjából kulcskérdés volt a németellenes polgári ellenzék, a szocialista-kommunista munkásmozgalom és a zsidók elleni kényszerintézkedések végrehajtásában való részvétel, valamint a szövetséges hatalmak katonáival és ügynökeivel szemben tanúsított magatartás.

Lakos József detektív — letartóztatása előtt tett vallomása szerint — nyomozás

közben hol a kabátja hajtókája alatt, hol nyíltan kitűzve nyilaskeresztes jelvényt viselt: ő és társai így akarták megnyerni a nyilasok bizalmát. Hivatalból részt vett demokrata, szocialista és kommunista magatartású egyének rendőri felügyelet alá helyezésében és internálásában. De, hogy intézkedéseit parancsra hajtotta végre, és senkit politikai magatartása miatt nem üldözött, arra későbbi igazolásakor tanúkat is megnevezett Ambrus Albert, Ádám Székely Bálint, Babovka József, Faragó László, Molnár Lajos, Mikecz János, Szabó János, Szilágyi Márton, Szőke fuvaros, Szűcs Imre, Torma Józsefné és Tyukodi Klára személyében.

Április elején a rendőrség megkezdte a kommunistagyanús munkások és néhány zsidó polgár összegyűjtését. Több mint két heti elzárás után, 22-én Mikecz Jánost, Vecseri Bálintot, Virág Sándort és Kádár Sándort páronként összebilincselték négy zsidóval, Czukkermann ügyvéddel, Gyulavári Géza volt városi tisztviselővel, Pláger Ferenccel és Grünstein Jenő üvegkereskedővel, végighajtották őket a Kossuth utcán. Vasúton Pestre szállították őket, ott a Keleti Pályaudvar melletti toloncházban töltöttek egy hetet. Mikecz János és Virág Sándor Kistartcsára, Vecseri Bálint Ricsére, Kádár Sándor pedig Nagykanizsára került internálótáborba. Kádár Sándort Pesten nagyon megkínozták: kiverték a fogait, összetörték a bordáit és belső sérüléseket is szenvedett; 75%-os rokkantságot állapított meg az orvos. Június-júliusban szabadultak.

Ezek tények. Fűződik azonban ehhez az eseményhez olyan feltételezés is, amely végzetes volt Lakos József számára. Tardos (Wachsmann) István a Magyar Alföld 1946. február 16-ai számában azt állítja, hogy „Kádár Sándor kőműves mester 1944. április 5-én ujjlenyomat-felvétel végett került fel Lakos Józsefhez. Az ujjlenyomat-felvétel elsőre nem sikerült. Erre Lakos utasítást adott, hogy csavarják ki a karját. Pribékjei megtették, és jó alaposan össze is rugdalták." A cikk azt is állítja, hogy Pesten Lakos és dr. Tóth László rendőrtanácsos fölterjesztése alapján verték rokkantra Kádár Sándort. A verések az emberek és az érintett családok tudatában összemosódtak, és összekötődtek Lakos József nevével. Ehhez hozzácsapták Fenyvesi János agyonverését, és már kész is a gyilkosság egyik indítéka. Az internálási határozatokat egyébként dr. Tóth László írta alá.

Ugyancsak ide tartozik Virág Sándor esete. Bozó Sándor szerint Virág azért került az internáltak közé, mert korábban a Munkásotthonban vitába keveredett Lakossal. Mikor 44 nyarán hazakerült a táborból, azonnal behívták katonának. Soha nem került haza, édesanyja hiába várta.

Később részletezzük, de már itt megemlítjük, hogy április 12-én — Dadi és Wachsmann állítása szerint — Dadi Imrét Lakos személyesen verte betegre.

A megszállás idején azokat is internálták, akik megtagadták a munkát. (Egy-két esetet az újságok is említenek, a politikai okú internálásokról hallgatnak.) Ezek egyike, Pólya Imre elmondta, hogy 1944 áprilisában 19 évesen munkás volt, a hadiüzemnek minősülő MÁV-motorgarázsban dolgozott. Közvetlen főnöke magánjellegű bevásárlásra utasította, ő azonban megtagadta az engedelmességet, mert sok volt a munka. Néhány nap múlva idézést kapott Lakos József aláírásával. Kihallgatták, majd internálták a Győr közelében lévő nagyszentjánosi táborba. Tizenketten voltak szentesiek, mind megszöktek. Társaiból többet elfogtak, a Kárpátokban folyó erődépítésre vitték őket, közülük néhányan ottmaradtak.

Tekintélyes „bűnlajstrom". De ha figyelmesen átnézzük, Dadi Imre állításán kívül — amelyre még visszatérünk — nincs olyan, amely közvetlen, tettleges bántalmazással vádolná Lakos Józsefet. Lehetséges, hogy Kádár Sádort a jelenlétében bántalmazták, de lehetetlen, hogy — beosztott detektív lévén — ő írt volna át egy másik rendőrhatósághoz, ezt a szabályzat egyszerűen kizárta. Rendőri felügyelet alá helyezési vagy internálási határozatot sem írhatott alá. De folytatott vizsgálatokat, tett javaslatokat, így közvetve felelős sok ember sorsáért. Vállalta a szolgálatot, teljesítette a kötelességét, a felelősségből annyi az övé, amennyi megilleti.

1944 áprilisában lebukott Kálmán Géza csoportja is. A Gestapo elhurcolta őket Bácstopolyára, sorsukról csak annyit tudunk, hogy egyikük sem került haza (Gunst Sándor, Lampel Béla, dr. Czukkermann Andor, Wellisch István és Havas József). Lakos Józsefnek ehhez aligha lehetett köze, soha senki sem vádolta vele.

A rendőri kötelességteljesítést egyre nehezebben bírta összeegyeztetni a lelkiismeretével. Kényszerű tetteit számos olyannal igyekezett ellensúlyozni, amelyek akkor szükségképpen titokban maradtak, de jól jellemzik személyiségét, felfogását, emberségét. Ezek egyike, hogy a szociáldemokrata párt feloszlatása és a Munkásotthon bezárása után Marx és Engels képét bevitték a rendőrségre, s Lakos József, ahelyett, hogy a parancs szerint megsemmisítette volna, más képek mögé bekeretezte őket. (A felszabadulás másnapján — többek között — ezzel nyerte meg a szovjet politikai nyomozó tisztek bizalmát.) A Munkásotthon bezárásához kapcsolódik az a legenda, hogy egy ízben a Gestapo és a szentesi rendőrség házkutatást tartott, s Lakos József rányitott a szekrényben megbúvó Mikecz Jánosra, de azonmód rácsukta az ajtót. Ez a lehetőség teljesen kizárható: a Munkásotthon le volt pecsételve, Mikeczet néhány nap múlva egyszerűen beidézték és internálták. Különösen téves az a következtetés, amely szerint erre célzott volna Lakos József a gyilkos merénylet percében. Maga az eset megtörténhetett, de korábban. Akárhogy volt, erős naivitásnak bizonyult, hogy Mikecz Jánost mentőtanúként nevezte meg az igazoló bizottság előtt.

Ugyancsak a szocialista-kommunista ellenállással van kapcsolatban a Béke-párt röpcéduláinak ügye. A postán érkező küldeményeket ugyanis Raskói Gyula postafőnök kézbesítette, emiatt följelentették a Gestaponál. Lakos József figyelmeztette Raskóit, így a nyomozás eredménytelen lett. Az a tény, hogy 1945 februárjában a Lakos kapitány ellen erőteljes offenzívát indító kommunista párt egyetlen múltbéli vádat hozott fel: Turul szövetségi tagságát, azt sugallja, hogy az internálások ellenére sem tartották bűnösnek.

A zsidók elleni kényszerintézkedések és korlátozások végrehajtása minden másnál nagyobb lelkiismereti konfliktust okozott számára. Szentesen 567 zsidónak minősített lakost zártak gettóba 1944. május 9-12-én. Június közepén átszállították őket a szegedi gyűjtőállomásra, a téglagyárba, a többieket munkaszolgálatra vitték. Többségük a haláltáborokban vesztette életét. A szentesi gettó egyébként a Nagyvölgy sor, a Vecseri utca páros oldala és az Apponyi tér által határolt terület volt.

Lakos József velük szembeni emberséges magatartását számos dokumentum bizonyítja. Közülük a legfontosabb a szentesi zsidó közösség lelki vezetőjéé:

„Nyilatkozat. Alulírott: dr. Berend József, a Szentesi Izraelita Hitközség lelkésze büntetőjogi felelősségem tudatában kinyilatkoztatom, hogy Lakos József rendőrségi detektív, szentesi lakos közvetlen és legjobb tudomásom szerint 1939. szept. 1-től kezdve a magyarországi zsidók ellen hozott népellenes intézkedéseket kapott parancsra, a legnagyobb kímélettel és emberségesen hajtotta végre. Ténykedéseiben gyűlölet nem vezette.

1944 április havában azonnal tudomásomra hozta azt az eltitkolt rádióparancsot, mely szerint a zsidók a gettóba kiköltözésükkor az elszállítható ingóságokban nem korlátozhatók. Ezt a rendeletet a hatóságok eltitkolták a zsidóság elől. A gettóba szállított zsidók részére üzenetet, élelmet stb.-t csempészett ki több ízben, saját biztonságának kockáztatásával.

1944. év május havában a szentesi gettónak Szegedre történt elszállításakor Lakos József egyik bizottsági tagként működött. Személyes és közvetlen tapasztalataim alapján bizonyítani tudom, hogy kapott parancsra történt hivatalos eljárását a legnagyobb kímélettel és emberies módon végezte, így enyhítve a törvény szigorát.

Szentes, 1945. évi január hó 27-én.

dr. Berend József" (saját kezű aláírás)

Az eltitkolt rádióparancs miatt a gyanú egyenesen őrá irányult, minthogy ügyeletes tisztként ő vette. A kapitányság vezetője eltussolta az ügyet.

A rabbi nyilatkozatának igazságát bizonyítandó, Lakos József a tanúk tucatjait nevezte meg, ismert orvosokat, jogászokat, iparosokat, kereskedőket stb., közülük a legismertebbek dr. Hönig Vilmos, dr. Székely Alfréd, dr. Péter Ernő, dr. Gárdos Jenő és dr. Aczél Béla. A túlélők közül Kovács Istvánné és Grossmann Béláné legújabban írásban, ill. szóban erősítették meg a nyilatkozat tartalmát. Özv. dr. Purjesz Lajosnénak a rendőrség folyosóján adta át kenyérjegyét. Egy Szamosné nevű munkaszolgálatos-özvegy kisfiának tejet és édességet vitt. Földerítette a zsidó vagyonok fosztogatóit, így megmentett mintegy 100 000 pengő értéket, a tetteseket letartóztatta.

A zsidókkal szembeni emberséges és elnéző magatartása miatt vizsgálat indult ellene az Országos Vidéki Főkapitányságnál. Az eljáró rendőr főtanácsos azonban a Lakoséhoz hasonló elvet vallott, így nem függesztették föl állásából.

Dr. Novobáczky Andor 1945. február 16-án hazalátogatott Szentesre. Tapasztalatait nemrég így összegezte:

„Összefutottam több olyan szentesi zsidó polgárral, akik a munkaszolgálatból megszöktek, s szülővárosukba tértek vissza. Ezek az emberek is, akiknek hozzátartozóit deportálták, elismerően beszéltek Lakos rendőrkapitányról, mint aki a deportálások során — amely egyébként hatáskörén kívül esett — igen emberségesen viselkedett. Az említett munkaszolgálatosok, akik közül konkrétan Brüll Györgyre emlékszem, bizonyára tiltakoztak volna Lakos József rendőrkapitánysága miatt, ha vele kapcsolatban bármilyen negatív véleményük lett volna. Ellenkezőleg, mindnyájan örültek..." A szerzők szerint

itt van a dolog lényege: nem volt okuk tiltakozni, „mind dicsérőleg beszéltek róla", nem tartották bűnösnek.

A megszállás erős németellenes érzelmeket keltett Lakos Józsefben. Már áprilisban följelentették ilyenfajta kijelentései miatt. A zsidók deportálása mélyen megrázta. 1944 júniusában részben szabotálta a német érdekű nyomozásokat — amikor pl. hónapokig húzott egy nyomozást németellenes kijelentések miatt —, részben aktív antinácíként viselkedett, amikor pl. — felettesei tanácsa ellenére — feljelentett egy zsidó vagyont dézsmáló német altisztet. Kalpagos (Krizsán) János, akivel akkoriban igen jó viszonyban volt, most is határozottan állítja: Lakos Jóska német- és fasisztaellenes volt.

Ezt az állítást más oldalról is lehet bizonyítani. 1944 júliusának egy éjszakáján rosszul sikerült kényszerleszállást hajtott végre a brit Királyi Légierő egy sérült bombázója a Széchenyi út baloldalán, a laktanyán túl. A személyzet egyetlen tagja maradt életben: Witold Raflewski pilóta (azonossági száma 781 049), aki az összeomlásig a lengyel légierőnél szolgált, s 1941. május 14-én lépett be a RAF kötelékébe. A náci propaganda (terrorbombázás, robbanó gyermekjátékok) által felbőszített lakosok és a csendőrök részéről fenyegetett, sőt — a szerző emlékezete szerint — bántalmazott repülőt Lakos József és Szüle István detektívek szedték ki a csendőrök kezéből. Emiatt a csendőrség részéről éles támadások érték. (A helyi lap nem említi az esetet, ugyanis csak a központi hírügynökség hadihíreit közölhette.)

Június 28-án egy éjszakai razzia alkalmával a Petőfi szállóban igazoltatott egy Molnár Anna néven bejelentkezett nőt. Kiderítette, hogy kárpátaljai zsidó, aki gettóból szökött. Kikísérte az állomásra, és pénzt adott neki a továbbutazáshoz. A nő később is megjelent Szentesen, Lakos József a lakásán rejtegette. Mint kiderült róla, szovjet hírszerző tiszt volt. Ugyanezt a történetet id. Lakos József is leírta 1947-ben a kisgazdapárt országos főügyészéhez küldött levelében. Az ő változatában Davidovics Mária nagyszöllősi lakos szerepel, és nem szovjet, hanem amerikai hírszerzőként. (Az eltérő részletek ellenére a történet magva igaznak tűnik. Az ifj. Lakos József által felsorolt tanúk azonban — zsidók lévén — már nem lehettek Szentesen, és elég furcsa volna, ha egy ilyen kémhistóriának tucatnyi tanúja lett volna. Id. Lakos József csak Fodor Imrére, a szegedi orosz parancsnokság magyar összekötőjére hivatkozott.)

Egyes későbbi visszaemlékezések szerint — maga ifj. Lakos József nem említi igazoló nyilatkozatában — magyar, zsidó és francia menekülteknek segített elrejtőzni a város környékén. Legújabban fölmerült az a föltételezés is, hogy egy Örley nevű nyugdíjazott honvédtiszt közvetítésével kapcsolatban volt Raoul Wallenberggel, a zsidómentő svéd diplomatával is, aki — hallván Lakos mentőakcióiról — hozzá is irányított menekülőket. (A szerzők nem utasítják el kategorikusan ezt a lehetőséget, mivel azonban egyetlen erre utaló adattal sem találkoztak, a föltételezés is 1986-ban bukkant fel először, nem kezelhetik tényként. Megfontolásra ajánlják, hogy míg a vidéki zsidóságot könyörtelenül elhurcolták, a fővárosban a nyilas hatalomátvételig, október 16-áig viszonylagos biztonságban voltak, értelmetlen lett volna őket vidékre küldeni. Az viszont biztosan igaz, hogy 1944 májusában vidékre telepítették a munkaszolgálatra alkalmatlan zsidók egy részét.)

A rendőrségen és a Gestapón gyanakodva figyelték Lakos József detektívet. Letartóztatására nem tudtak okot találni, de szabadulni akartak tőle. Ezért 1944. szeptember 4-én áthelyezték egy kis határállomásra (az igazoló nyilatkozat nem jelöli meg, hová). Hogy az áthelyezéstől mentve legyen, dr. Máté Jenő rendőrorvos olyan injekciót adott be neki, amitől csípőtályogja keletkezett. Ezzel bekerült a kórházba, s október 7-ig betegszabadságot kapott. A kórház jó menedéknek bizonyult, bár a front közeledtével többször is értésére adták, hogy ha a hadihelyzet szükségessé teszi a város kiürítését, őt is átszállítják a Tisza túlsó partjára.

Egyelőre azonban biztonságban volt. A kórházban töltött egy hónap alatt, különösen az utolsó napokban volt ideje átgondolni saját helyzetét. Azt akkor már látnia kellett, hogy az oroszok érnek ide hamarabb, s neki, ha marad, számot kell adnia cselekedeteiről. Gondolatait nem ismerjük, de sejtjük, hogy nem tudott döntő elhatározásra jutni.

Október 6-án, pénteken szovjet repülők bombázták a várost. Másnap, 7-én reggel a kórházban megjelent egy katonai mentőautó, amely a sebesült katonatiszteket és Lakos Józsefet kivitte a vasútállomásra.

Ha ifj. Lakos József a kórházi betegágyon végiggondolta, van-e félnivalója, legfeljebb a szociáldemokrata párt baloldali, radikális — ő azt is tudhatta: kommunista — szárnya jelenthetett veszélyt számára. A gyűléseiken való részvétel, a házkutatások, a razziák, a rendőri felügyelet, az internálások, a bántalmazások, a behívások súlyos tehertételként nehezedtek részben őrá is. Különösen egy személy látszott veszélyesnek, ám semlegesíthetőnek: Dadi Imre.

Dadi Imre Nyitrán született 1913-ban, igen szegény családban. Szentesen előbb napszámos, majd kubikos lett. Ez egyenes utat jelölt ki számára a földmunkás szakszervezetbe és a szociáldemokrata pártba. 1937 decemberében lett párttag.

Erdei Mihály, aki szintén mindkét szervezetben vezető pozíciót töltött be, akkor ismerte meg Dadit, amikor 1937 decemberében belépésre jelentkezett. Akkor az egyik elvtársa megmondta neki, hogy „olyan embert, mint Dadi, nem szabadna felvenni a pártba. " Az az elvtárs elmesélte, hogy a harmincas évek elején ismerkedett meg Dadival. „Dadi később összehozta harmad- vagy negyedmagukat, és előadta nekik a tervét. Ő kint lakik Nagyhegyen — mondta —, ahol ritkán vannak házak a gyümölcsösök és szőlőskertek között. Menjenek el néhány tyúkólat kifosztani, és értékesítsék a zsákmányt a piacon ... Az akciót csak néhányszor tudták végrahajtani, mert a piacon felismerték őket, rendőrt hívtak, és a nyomozás kiderítette, hogy valóban lopott jószágot árulnak."

A tyúklopás históriáját — bírósági akták hiányában — nem lehet egyértelműen dokumentálni. De a járásbíróság betűsoros mutatóiban előfordul Dadi neve lopási ügyekben. A közvélemény egyöntetűen tyúktolvajnak tartotta.

Ifj. Lakos József detektív ilyesfajta ügyekkel nem foglalkozott, bár két eredménytelen házkutatást tartott Dadiéknál. Egyetlenegyszer állította elő a rendőrségen, amikor egy detektív kollégája ebben a segítségét kérte: a Kossuth téri piacon sétáló Dadit bevitték a városháza alagsorában székelő kapitányságra. A mezőhegyesi internálótáborból szüleinek küldött levelében — amelyet a család sohasem kapott meg — nem ír konkrét

esetet, de gúnyosan jegyzi meg, hogy amikor Dadit alkalmanként benntartották a rendőrségen, a tyúklopások száma észrevehetően csökkent.

Dadi igen aktív mozgalmi életet élt. Nagyhangú, radikális szólamaival igyekezett megnyerni az ifjakat és a 19-es öregeket. A párt tekintélyes és higgadt vezetői, akik a városi képviselő-testületben és a vármegyei törvényhatósági bizottságban hozzászoktak a tárgyszerű, megalapozott érveléshez — elsősorban Vajda Imre —, helytelenítették a demagógiát, mert az veszélybe sodorhatta a pártot. Mikecz Jánosnak, aki szintén városi képviselő volt, de hajlott a szélsőséges politizálásra, tetszett a fanatikus fiatalember, aki bátran vállalt röpcédula-terjesztést és más illegális munkát is. A kommunista sejtbe nem vették be, valamilyen gyanakvás élt bennük Dadival kapcsolatban.

1942. február 8-án — Dadi emlékezete szerint — rendőri felügyelet alá helyezték mint a fennálló társadalmi rendre veszélyes elemet. Ha vidéken dolgozott, a helyi rendőrségen vagy csendőrségen kellett jelentkeznie. Ezt a kötelezettségét 1943 végén és 1944 elején rendszeresen elmulasztotta. 1944 januárjában részt vett azon a megbeszélésen, amelyet az MSZDP országos vezetői — Szeder Ferenc, Kéthly Anna és Marosán György — tartottak a szentesi Munkásotthonban a helyi szociáldemokrata vezetőkkel. Éles vita alakult ki, mert a központi pártvezetés szerint a szentesiek túlságosan balra csúsztak, és inkább kommunisták, mint szociáldemokraták. Szeder meg is nevezte a jelenlevők közül Mikecz Jánost, Borbás Lajost és Dadi Imrét, de ugyanúgy megnevezhette volna Vajda Imrét, Bozó Sándort és Erdei Mihályt is. Ők ugyan tagadták a kommunistaságot, de nem hagytak kétséget afelől, hogy a szentesi pártszervezet nem követi többé a központi vonalat. A vezetőségi ülés utáni taggyűlésen Babovka József, aki titkár és gondnok volt, Szederék védelmére kelt. A gyűlésen a rendőrség képviselője nem volt jelen.

A német megszállás idején Dadi egy csapat szentesi kubikussal együtt Budafokon dolgozott. Március végén hazatértek. Április elején kezdték összeszedni a szervezett munkásokat. Dadi Imrét 12-én délután vitték be a rendőrségre. A vád az volt, hogy elhanyagolta a jelentkezést. Állítása szerint Lakos József oly rettenetesen megverte, hogy több bordája elhajlott, és napokig véreset vizelt. Felesége babát várt. Dadi könyörgött a rendőrbírónak — „gerinctelen és nem munkáshoz illő módon viselkedtem" —, legyen tekintettel felesége állapotára. Ujjlenyomatot vettek róla, és négy nap múlva elengedték. 18-án megszületett a gyermek. 22-én elvitték az internáltakat. Dadi nélkül. Rövidesen fölkerekedett, és Rákóczifalvára utazott német repülőteret építeni.

Rövidesen idézést kapott a szentesi rendőrségtől. Dr. Tóth László tanácsos emlékeztette rá, hogy az ő helye is az internáltak között volna, majd elbocsátotta. Nem sokkal később Udvarhelyi detektívfőnök hívta be, és részletesen kifaggatta a januári pártmegbeszélésen történtekről. Dadi aprólékosan elmondta neki, mi hangzott el, és alaposan bemártotta Babovka Józsefet. Azt is kérdezte tőle, hol szoktak összejönni mostanában, mióta a Munkásotthon le van zárva. Dadi könnyen kitérhetett: minden vezető odavan valahol.

A rákóczifalvi építkezés szeptember 25-e körül abbamaradt, Dadi behívót kapott Kiskundorozsmára. Nem vonult be, a varjasi szőlőkben bujdosott, október 7-én, szombaton este tért haza. Másnap felszabadult.

Ebből a rövid pályarajzból azonban kimaradt valami. Erdei Mihály visszaemlékezése szerint „furcsálltuk azt a körülményt, hogy amikor 1944. március 19-ét, a német megszállást követően az ismertebb, Szentesen tartózkodó kommunista vezetőket internáltak, Dadi Imrét is elfogták, de kizárólag őt ... szabadon engedték. Emiatt akkor felmerült bennünk a gyanú, hogy Dadi nem rendőrbesúgó-e".

Kiderült, hogy igen. A Legfőbb Ügyészség 1989. évi vizsgálata fölfedte, hogy a Budapesti Megyei Bíróság 1952-ben 8 évi börtönbüntetésre ítélte Dadit, mert „kihallgatása során a rendőrségen beárulta, hogy Vecseri Bálint és Mikecz János szentesi lakosok kommunista felfogású személyek." Őket internálták is.

A legfőbb ügyészi vizsgálat során dr. Sárkány András (Schiffer Armand) azt állította, hogy Lakos József a letartóztatása előtt átadott neki négy db 10 pengős átvételi elismervényt Dadi aláírásával, ő ezeket Tömpe Andrásnak, a vidéki rendőr-főkapitánynak adta tovább.

A Fővárosi Bíróság 1957-ben Dadit perújítás során hozott ítéletében fölmentette. Dr. Sárkány állításának semmi bizonyítéka.

A szerzők véleménye: Dadi Imre valóban tyúktolvaj és munkásáruló spicli volt; Lakos József tudott róla, ezért nem félt tőle. Lakos József rövid élete során többször is tévedett helyzetmegítélésében. Ez a tévedése súlyos, sőt végzetes volt, mert nem ismerte Dadi Imre jellemét.

A mentőautó a pályaudvar bejáratához gördült, és óvatosan, hogy kímélje a sebesült tiszteket, megállt. Ebben a pillanatban megszólaltak a szirénák: légiriadó! Alacsonyan repülő, vörös csillagos gépek támadták az állomást, ledobtak néhány bombát, és kilőttek egypár sorozatot. A zűrzavart kihasználva Lakos József kiugrott a mentőből, hazaszaladt — kb. 50 méterre laktak —, majd apjával együtt, a lakásuktól távol, elrejtőzött egy pincében.

Másnap bejöttek az oroszok.

A rendőrkapitány

1944. október 8-án, vasárnap a szovjet hadsereg felszabadította Szentest. A megszálló csapatok parancsnoka már másnap fölvette a kapcsolatot azokkal a személyekkel és szervezetekkel, akik, ill. amelyek a közigazgatás, a gazdasági, politikai és vallási élet helyreállításában és megindításában számításba jöhettek. Ez teljes összhangban volt az érvényes nemzetközi egyezményekkel és a Vörös Hadsereg számára kiadott irányelvekkel. A megszállók egyelőre nem törekedtek a gazdasági, társadalmi és közigazgatási rend megváltoztatására, ellenkezőleg: a bevált és hagyományos rend helyreállítása, alkalmas személyek hivatalba helyezése biztosította igazán a harcoló seregek hátországát és ellátását.

Szentes megyeszékhely is volt, így különösen fontos volt a gyors rekonstrukció. Október 9-én és 10-én már tárgyalások folytak. Ezek eredményeként a városparancsnok, Fjodorov őrnagy dr. Négyesi Imre nyugalmazott polgármestert — a köztiszteletben álló, humánus, demokratikus, liberális gondolkodású helyi politikust — reaktiválta: kinevezte polgármesterré. A városparancsnok kíséretében lévő Vas Zoltán, aki a kommunista párt Moszkvában székelő központi vezetőségének megbízásából a felszabadított területeken irányította, szervezte a kommunista pártokat, instrukciókat adott a pártszervezéshez, majd távozott. A 10-ei városházi tanácskozás után a jelen lévő kommunisták lefoglalták a Gazdasági Egyesület üresen álló székházát a Kossuth téren (a mai központi gyógyszertár helyén), majd 12-én ugyanitt megalakították a Magyarországi Kommunisták Szentesi Pártját. A mintegy 30 alapító tag közül Bozó Sándor, Dadi Imre, Kalpagos (Krizsán) János, Mikecz János, Schiffer Armand, Török János, Vajda Imre, Erdei Mihály és Vecseri Bálint titkár kisebb-nagyobb mértékben történetünkben is szerepet játszik. A szereplők közül talán ott volt még Szőke Mátyás, Halustyik Mihály, Karai Lajos és Gulyás (Grünfeld) Emil, később csatlakozott Borbás Lajos. A szentesi komunista párt nagyon rövid idő alatt megerősödött, és politikai vezető szerepét 45 éven keresztül meg is tartotta.

Ifj. Lakos József október 9-én önként jelentkezett a szovjet városparancsnokságon. A politikai rendőrség két tisztje, Anajev százados és Morozov főhadnagy kihallgatta, a városparancsnok konzultált a kommunista vezetőkkel, a polgármesterrel és dr. Mátéffy Lászlóval, a frissen kinevezett vármegyei alispánnal, majd megbízta a rendőrkapitányság megszervezésével, felruházta a rendőrkapitányi címmel,

bor felügyeletével megbízott h. rendőrkapitány igen nagy súlyt helyez. Vaságyakon, szalmazsákon feküsznek az internáltak, akik napközben fizikai munkát végeznek, fát termelnek ki, és végzik azokat a munkákat, amelyeket számukra előírtak... Nem panaszkodhatnak tehát az internáltak! ... Nem zavarhatják az országépítés szép munkáját."

A Magyar Alföld cikkírójának Lakos József kapitány úgy nyilatkozott, hogy „az internálásoknál a 760-1939. BM sz. rendeletben előírt módon járunk el, vagyis a tábor lakóit sem jobban, sem rosszabbul nem kezeljük, mint ahogy azt a fasiszták tették annakidején."

Közigazgatási eljárás során a személyes szabadság korlátozásával járó különleges rendőri intézkedéseket, köztük a rendőrhatósági őrizetet, vagyis az internálást az új rendszer is tömegesen alkalmazta. Az internálás nem büntető, hanem megelőző eljárás volt. A 138 000/1945. VI. BM-rendelet alapelveit a felszabadulás pillanatától alkalmazták: korábbi vagy jelenlegi fasiszta, népellenes magatartásuk miatt, vagy a demokratikus átalakulás és az újjáépítés veszélyeztetésének elhárítása céljából éltek vele a hatóságok. Az internálási határozat ellen 15 napon belül lehetett fellebbezni, öt hónap múlva pedig automatikusan felül kellett vizsgálni az ügyet.

Az internálási végzést a rendőrkapitány írta alá, és Lakos József kapitánysága idején nem volt fellebbezési fórum. Így eleinte hatalmas felelősség hárult rá. A köztisztviselőknek, a fegyveres testületek tagjainak, a menekülésből vagy hadifogságból hazatérteknek, számos foglalkozás folytatóinak be kellett számolniuk múltjukról. Ha az eljárás során bebizonyosodott, hogy valaki pl. valamilyen fasisztának minősülő szervezet tagja volt, vagy népellenes bűnt követett el, a rendőrség őrizetbe vette, és vagy internálta, vagy átadta a népügyészségnek. 1945-től azonban a Szentesi Nemzeti Bizottság (elnöke Vajda Imre, majd Erdei Mihály) minden internálást felülvizsgált, és utasítást adott a rendőrkapitánynak a rendőrségi őrizet fenntartására, feloldására, vagy rendőrségi felügyeletre való enyhítésre. Így Lakos Józsefre ismét csak annyi felelősség hárul, amennyi része volt benne, hiszen tevékenysége a nemzeti bizottság határozatainak végrehajtására szorítkozott.

Az ismertebb internáltak dr. Pataki Tamás volt vármegyei főjegyző, Pataki Lajos tűzoltóparancsnok, Puskás János detektív voltak. Február 22-én, amikor a nemzeti bizottság felülvizsgálta az internáltak névsorát, 4 személy szabadlábra helyezését és 21 további fogva tartását javasolta a kapitánynak, aki természetesen elfogadta az indítványt. 1944. december elején német hangzású nevük, valójában feltételezett fasiszta múltjuk miatt internálta Oberna Sándort, Oberfrank Lászlót, Hummel Györgyöt és Kölber Józsefet, ők aztán Lakost vádolták önkényes eljárással, ártatlannak vallották magukat, nem tudva róla, hogy a nemzeti bizottság egyhangúlag jóváhagyta rendőri őrizetüket. A kapitány bukása után azt remélték, hogy szabadulhatnak, ha bélyeget sütnek rá. Egyikük 1946 augusztusában, amikor a Lakos-gyilkosság a pártküzdelmek gyakori eszközévé vált, leírta igazolási kérelmébe: „...több idegen hangzású neveket viselő egyént azért tartóztatott le, hogy az orosz katonai parancsnokságnál érdemeket szerezzen azzal, hogy bennünket úgy tüntet fel, mint az oroszok ellenségeit, hogy ezzel a folyton erősödő demokráciával szembenállásának megtartása végett pártfogásukat megnyerje."

Biztosan követett el hibákat, s minden hiba egy-egy családot is sújtott. De a jogszabályok, a kor uralkodó fölfogása a reakció és fasizmus mibenlétéről, a nyomasztó kommunista túlsúly a helyi hatalomban, a forradalmi dilettantizmus az eljárások lefolytatásában: magyarázzák, ha nem is mentik a hibákat.

Az internálási intézmény bizonyára járt valamelyes haszonnal is a születő demokrácia számára, de Szentesen produkált néhány tragikomikus esetet.

Még aznap, amikor ifj. Lakos József latartóztatását bejelentették a Szentesi Nemzeti Bizottság ülésén, tehát 1945. április 25-én, a nemzeti bizottság foglalkozott az ún. Négus Társaság ügyével, és a tagokat népellenes és háborús bűnösöknek nyilvánította, „mert ők irányították Szentesen a jobboldali közvéleményt, e célból nap nap után összejöttek. Szovjet- és angolszászellenes magatartásuk közismert volt." A tagok névsora: dr. Szabó Gyula orvos, Zsámbéki Antal rendőrtanácsos, dr. Kréter Kálmán adóügyi tanácsnok, Wiener Miklós banktisztviselő, Molnár Sándor társulati számvevő, Szathmári István hírlapíró, dr. Novobáczki Kálmán MÉP- (Magyar Élet Pártja) főtitkár, Ihász Nándor gyógyszerész, dr. Dobay Béla főjegyző, Piti Péter gazdasági tanácsnok, dr. Pataki Tamás vármegyei főügyész, Pataki Lajos tűzoltóparancsnok, dr. Mihóczy Rezső gimnáziumi tanár, dr. Sárga László orvos, Baranyi István bankigazgató, dr. Mikó Kálmán közjegyző és Stammer Sándor társulati tisztviselő. A nemzeti bizottság megkereste az új városi rendőrkapitányt, hogy a felsoroltakat tartóztassa le.

A Négus Társaság nem volt szervezet, alapszabálya és tagsága sem volt. Ezek az emberek jó időben a piactéren, rossz időben valamelyik vendéglőben összejöttek beszélgetni, megvitatták a világ sorát. Az abesszín háború idején vették fel tréfából ezt a nevet. Voltak köztük németbarátok, sőt fasiszták, de angolbarátok is (szovjetbarátok és kommunisták biztosan nem). Egy részüket, pl. dr. Pataki Tamást és Pataki Lajost már Lakos kapitány internálta, más részüket vele együtt vitték Mezőhegyesre. Volt, akit a népbíróság ítélt több évi börtönre. Ha egyénileg megérdemelték, megkapták büntetésüket, de hogy egy vegyes politikai meggyőződésű, minden szervezeti formát nélkülöző asztaltársaságot együttesen népellenesnek és háborús bűnösnek nyílvánítson egy helyi hatalmi szervezet, ez jól jellemzi az akkori helyzetet.

Ugyanazon az ülésen a nemzeti bizottság hálás köszönetét fejezte ki dr. Joó Béla kórházi főorvosnak, mert „amikor a kórház orvosainak legnagyobb része oktalan elmenekült, ... Ön volt az egyedüli, aki becsületesen a helyén maradt, és magára vállalta az elmenekült igazgató helyett a kórház igazgatását." Joó Béla illendően megköszönte a meleg és elismerő sorokat, május 4-én lemondott igazgatói megbízatásáról, és visszavonult az ideg- és elmeosztályra, amelynek azelőtt is főorvosa volt. A kórházigazgatás nyűgeitől megszabadulva belevetette magát a politikai életbe; és a kisgazdapárt egyik oszlopa lett. 1946. február 1-jén a nagytőkei pártgyűlésen igen éles hangon bírálta azt a „demokráciát", amelyben lehetséges, hogy a város legnagyobb pártja nem birtokol egyetlen vezető pozíciót sem (kommunista a főispán és a polgármester, parasztpárti az alispán), a rendőrségen nem oda valók vannak (Láng Béla, a kórházi tolvaj), verik az embereket. A városi rendőrség gyors nyomozással föltárta Joó Béla egész múltbéli „bűnsorozatát", megállapította, hogy népellenes bűncselekmény esete forog fenn, és február

7-én internálta. A megyei rendőr-főkapitányság 11-én jóváhagyta II. fokon is a végzést, és a főorvos bevonult az internálótáborba. Ott találkozott dr. Péchy Kálmán röntgenfőorvossal és ifj. Lakos József volt rendőrkapitánnyal.

Az orvosszakszervezet és dr. Filep Aladár kórházigazgató arra kérte a nemzeti bizottságot, hogy segítsen kiszabadítani az orvosokat, mert a röntgengépet nem tudják használni, az ideg- és elmeosztályon 150 beteg van egy beosztott alorvossal — ami „talán szintén közrejátszott abban, hogy a közelmúlt gyászos emlékű tragédiája ott lejátszódhatott" —; ha másként nem lehet, legalább munkára a kórházba vezényeljék őket (!)

A nemzeti bizottság március 28-án hosszan eldisputált az ügyön, de igazi vita nem volt. Erdei Mihály elnök fején találta a szöget: „az orvos gyógyítson, ne fát vágjon". Egyhangú határozattal kérte a megyei rendőr-főkapitányságot az ügy felülvizsgálatára.

Ezzel a két, anekdotának is jó történettel elébe vágtunk az eseménynek. Térjünk vissza 1944 decemberére.

November végén vagy december elején a szentesi kommunisták is fölvették a kapcsolatot a szegedi központi vezetőséggel, megismerték az ideiglenes szervezeti szabályzatot és a párt programját. Ez történetünk szempontjából azért fontos, mert megtudták, hogy saját pártjuk nemzeti összefogást és népfrontpolitikát hirdet, és nem törekszik azonnali kizárólagos uralomra. Eltűrték, sőt mérsékeltebb vezetőik szorgalmazták a többi demokratikus párt magalakulását. December első napjaiban megalakult a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazda Párt szentesi szervezete, röviddel később jelentkezett a Szabadelvű Demokrata Párt is. Megalakultak az üzemi bizottságok, újjászülettek a szakszervezetek, létrejött a városi szintű Szakszervezeti Bizottság is. A pártok és a szakszervezetek hat képviselőt küldtek Debrecenbe, az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe: Dadi Imrét és Vecseri Bálintot az MKP, Téli Lajost az SZDP, Jószai Bálintot és vitéz Fekete Imrét az FKgP, Erdei Mihályt a szakszervezetek. December 26-án megalakult a Szentesi Nemzeti Bizottság, amely szintén koalíciós alapon szerveződött, és a hatalom tulajdonképpeni birtokosa volt. Elnöke Vajda Imre, a kommunista párt városszerte tisztelt, kiemelkedő vezetője lett, őt 1945. március 16-án Erdei Mihály követte (Vajda Imrét később polgármesterré választották). Átalakult 1945 legelején — most már koalíciós alapon — a városi tanács is (ennek id. Lakos József is tagja volt), márciusban megalakult a Szentesi Földigénylő Bizottság, áprilisban pedig a képviselő-testület.

Ezekben a szervezetekben és ún. népi bizottságokban nagyon határozott kommunista vezetés és befolyás érvényesült. A kommunista párt vezetői, akik a 30-as évek közepétől tudatosan készültek a sorsfordulóra, erős tömegpárttal és szakszervezetekkel a hátuk mögött, átgondolt programmal és kitűnő szervezőkészséggel ragadták meg és gyakorolták a hatalmat. A demokratikus átalakulás vezető ereje voltak, a tennivalókat tétovázás nélkül, célratörő gyakorlatiassággal teljesítették. Egyoldalú és hiányos elméleti-politikai képzettségük alkalmas talaj volt a vulgáris marxizmus-leninizmus elfogadására és szűklátókörű követésére. Értelmiségi, polgári elemeket nemigen engedtek soraikba. Amikor demokráciáról beszéltek, proletárdiktatúrára gondoltak. A rendőrség a kezükben volt. A nemzeti bizottság nem habozott, hogy a rendőrséghez, 1945 közepétől

annak politikai osztályához, majd 1946 őszétől államvédelmi osztályához forduljon, ha valakiben a demokrácia ellenségét vélte látni.

A szentesi rendőrség élén olyan emberre volt szüksége a hatalmat csaknem kizárólagosan birtokló kommunista pártnak, aki feltétlen engedelmességet fogadott.

Ifj. Lakos József nem ilyen ember volt.

Az első kísérlet a kapitány eltávolítására 1945. január 5-én zajlott le. Ezen a napon a nemzeti bizottság számos változást kezdeményezett a városi hivatalok élén. Ezek egyikeként „Erdei Mihály a rendőrség vezetésének személye kérdésében dr. Solti Lászlót javasolta új rendőrkapitánynak". Az ügyben vita alakult ki, de a jelek szerint nem Lakos József leváltása, hanem utódának személye körül. A döntést a következő, január 10-ei ülésen hozták meg. A nemzeti bizottság „egyhangúlag kimondotta, hogy Lakos József rendőrkapitányt állásától azonnali hatállyal felmenti, és helyébe kinevezi Kovács István Szentes, Deák F. u. 42. sz. a. lakost." A megokolás rövid: „a rendőrség kötelékében összhangot teremteni nem tudott, és magatartásával sértette az új demokratikus közszellemet". (A sors fintora, hogy a Lakos utca ezen az ülésen kapta vissza a nevét.)

A Lakos-ügy szóbeli előterjesztéssel került a bizottság elé, de még azt sem írták jegyzőkönyvbe. Így csak találgatni lehet, mit jelentenek a talányos megfogalmazások. Említettük már, hogy az új és a visszaszivárgó régi rendőrök között feszültség volt. Lakos József— hacsak meg nem tiltotta a nemzeti bizottság — szívesen fogadta vissza a régieket, nem politikai okokból, hanem szakértelmük miatt. Ez sértette a proletárból lett rendőröket, hisz a közelmúltban ellenségként álltak szemben egymással. Az új őrszemélyzetben olyanok is voltak, akiknél maga a kapitány tartott házkutatást. A család emlékezete szerint, de Gáspár Sándor későbbi jelentése szerint is, a rendőrök közt voltak, akik loptak, fosztogattak, pl. befalazott, elrejtett zsidó vagyonokat tulajdonítottak el. Az újak természetesen idegenkedtek a katonás fegyelemtől is, amit pedig a kapitány igyekezett volna megtartani. Mivel nem lépett be egyik pártba sem, nem számíthatott politikai védelemre. Ezek a megfontolások azonban nem helyettesíthetik, csak kiegészítik és elfedik a valódi okot: valaki följelentette a kapitányt. Nem írásban, csak szóban, de azt se jegyzőkönyvbe írva. (A nemzeti bizottság jegyzője Dadi Imre volt.)

Talán akkoriban zajlott le a Széchenyi-ligetben az a baráti beszélgetés, amikor Kalpagos (Krizsán) János azt ajánlotta Lakos Józsefnek, hogy lépjen be a kommunista pártba, de a kapitány ezt elhárította.

A felmentést másnap Mikecz János adta át Lakos Józsefnek, Vajda Imre pedig élőszóval ismertette a határozatot. A leváltott kapitány ezt fegyelmezetten tudomásul vette, és jegyzőkönyvileg átadta utódának a 10 férfi és 7 női foglyot, az iratokat, a 33 internáltat, a pénztárt, a bűnjelkamrát (azzal a megjegyzéssel, hogy az oroszok — miután három szállítmányt elvittek belőle — zárolták), a felszerelést, a pecséteket és az írógépeket.

Mikor hazament, megtudta, hogy apját is kirúgták a városházáról.

Dr. Mátéffy László alispán azonban kioktatta a nemzeti bizottságot arról, hogy a közalkalmazotti állások betöltése az Ideiglenes Nemzeti Kormány 15/1945. ME sz. rendelete értelmében az arra illetékes hatóságokra és igazoló bizottságokra tartozik, a nemzeti bizottság ez esetben túllépte hatáskörét. Ifj. Lakos József rendőrkapitányt, Molnár

Kálmán helyettes polgármester és id. Lakos József gazdasági tanácsnokot visszarendelte állásába. Tehette, mert a szovjet városparancsnok is így látta helyesnek, sőt ez utóbbi meg is mondta a méltatlankodó nemzeti bizottságnak, hogy börtönbe veti őket, ha nem engedelmeskednek. Január 14-én a kapitány visszakapta hivatalát.

Ez az elégtétel azonban csak rövid időre szólt. Ettől kezdve szaporodnak azok a jelek, amelyek arra mutatnak, hogy jól kiszámított, de egyelőre nem durva eszközökkel akció indult meg a kapitány félreállítására. Az ellenfél egyre félelmetesebbé vált: Dadi Imrét a januári pártértekezleten az MKP Csongrád megyei titkárává választották Révai József és Szirmai István nyomására.

Az első próba az igazolás volt. Lakos József a II. sz. igazoló bizottság előtt számolt el a múltjával. Terjedelmes nyilatkozatban ismertette rendőri működését, kiemelve természetesen azokat a mozzanatokat, amelyek előnyösnek számíthattak az új rendszerben: kíméletét az internáltakkal és a zsidókkal szemben, a lengyel pilóta és az orosz kém megmentését stb. A tanúk tucatjait nevezte meg — köztük pl. Mikecz Jánost is —, írásos bizonyítékokat csatolt be — köztük dr. Berend József zsidó lelkész nyilatkozatát —, iktató- és azonosítási számokkal, pontos dátumokkal és a személyek megnevezésével, lakcímük közlésével tette lehetővé a szigorú és alapos vizsgálatot.

A kommunista párt városi titkára, Vecseri Bálint egyetlen kifogást emelt Lakos kapitány ellen: tagja volt a Turul Szövetséghez tartozó Horváth Mihály Bajtársi Szövetségnek, az pedig köztudomásúlag szélsőséges fasiszta szervezet volt. Az igazoló bizottság 1945. február 20-án igazoltnak jelentette ki Lakos Józsefet. Bizonyosnak látszik, hogy a szovjet parancsnokság határozott kívánságára.

Nem maga az igazolás ténye a legfontosabb, hanem az, amiről a procedúra során szó sem esett. Senki nem említi azokat a vádakat, amelyek később főbenjáró bűnökké dagadnak: Fenyvesi János megkínzása és felakasztása, Kádár Sándor megnyomorítása, Dadi Imre összetörése. Ami aligha jelenthet mást, mint hogy később hozták összefüggésbe őket ifj. Lakos József személyével.

Ha a kapitányt megnyugtatta az igazolás, súlyosan tévedett. Részben az ügyek természetes menete, részben a jól kitervelt akciók hozták egyre kényelmetlenebb helyzetbe.

Február 20-án a városi közmunkaügyi hivatal bepanaszolta a rendőrség vezetőjét a nemzeti bizottságnál. Bozó Sándornak óriási gondot jelentett, hogy a város felszabadulásának napjától kezdve a megszálló orosz csapatok parancsnoksága hatalmas munkaerőt vett igénybe a hídépítésre. A téli hónapokban egyre nehezebb lett közmunkára vezényelni a lakosságot, emiatt az orosz parancsnok munkatábor felállításával fenyegetőzött. Bozó nagy eréllyel, sok ravaszsággal és igen rugalmasan próbálta biztosítani a megfelelő létszámot, de február elején már semmilyen módon nem sikerült neki, ezért Lakos kapitányhoz fordult segítségért. A kapitány előállította a mulasztókat, de nem büntette meg, hanem egyszerűen átadta őket Bozónak azzal, hogy „ők az illetőt előállították, tovább a hivatal dolga, mit csinál vele", a törvény nem teszi lehetővé a súlyosabb büntetést! Bozó Sándort ez természetesen nem elégítette ki, mert őt az oroszok szorongatták. Szemére is vetette Lakosnak, hogy a múltban is ezt tette: nem a józan eszére, hanem a törvénykönyvre hallgatott. A nemzeti bizottság a legerélyesebb eljárásra utasította a kapitányt, mert „ha nem látja a helyzet javulását, kénytelen lesz felterjesztéssel élni ez ügyben a Belügyminiszter Úrhoz".

Sokkal veszedelmesebbek voltak számára a rendőrségen belüli ügyek. Elsőként éppen egy teljesen ártalmatlannak látszó eset.

1945. február 24-én szolgálatra jelentkezett a kapitányságon Dékány Gyula rendőr őrmester, aki kilencévi fővárosi szolgálat után családjával együtt hazatelepült Szentesre. Lakos kapitány azzal továbbította kérését, „hogy a kapitányság erősen nélkülözi a tanult szakértőket". A nemzeti bizottság hozzájárult az alkalmazásához, talán azért is, mert Dékány Vajda Imre elnök veje volt.

Nem így Karai Lajos őrszemélyzeti parancsnok. Levelet fogalmazott a nemzeti bizottsághoz, amelyben követelte, „hogy azonnali hatállyal vonja vissza ezen rendelkezését." A levélben az aláíró őrszemélyzeti tagok — hetvenketten, az első helyen maga Karai — arra hivatkoznak, hogy a közbiztonság helyreállítását nem a régi rendőrség, hanem „csak a mi józan munkás gondolkodásunk és Karai kapitányhelyettes vezetése tette ... lehetővé." A beadvány határozottan leszögezi, „hogy közöttünk és a volt államrendőrség tagjai között soha megértés nem lehetséges".

Erre az ultimátumra a nemzeti bizottság — amely bizonyára kényelmetlenül érezte magát — úgy döntött, hogy ezentúl csak az igazolási eljárás lefolytatása után vehető fel rendőrnek bárki is.

A Dékány-ügy újra felszínre hozta a január 10-ei elbocsátó döntés indoklását: „a rendőrség kötelékében összhangot teremteni nem tudott". Dadi után most újabb félelmetes ellenfél tűnt fel Karai Lajos személyében, aki a rendőrségen belül maga mögött tudhatta a zömében kommunista őrszemélyzet elsöprő többségét (január végén az őrszemélyzet 80 főnyi volt, ebből most Karai mellé állt 72). Karai aláírta tanúként Bozó levelét is.

Márciusban a kommunista párt döntő támadást indított a rendőrség teljes megszállása érdekében. Dadi Imre a Magyar Alföld március 3-ai számában megvádolta a rendőrkapitányt, hogy nem rendszabályozza meg a feketézőket és a fasisztákat. Ugyanekkor megalakult a rendőrség politikai osztálya, amelynek feltöltésére a párt küldött kádereket. Március 1-jén a kommunista párt utasítására szolgálatra jelentkezett Láng Béla tisztviselő, Pákozdi (Pancsula) Mihály, a kiváló labdarúgó és Gulyás (Grünfeld) Emil vasesztergályos. Március 10-én Vecseri Bálint városi párttitkár kérte Lakos kapitányt a véglegesítésükre. Ezt támogatta Karai Lajos, amikor a városi rendőrkapitányság nevében kérte a nemzeti bizottság hozzájárulását. A nemzeti bizottság Gulyás és Pákozdi alkalmazásához megadta a hozzájárulását, a Láng Béláét azonban elutasította, „mivel a nevezett ellen büntető eljárás van folyamatban".

(Láng Béla a kórházban dolgozott, és személyét összefüggésbe hozták egy lepedő- és kályhalopással. Emiatt elbocsátották. A feljelentést dr. Joó Béla, az ideg- és elmeosztály vezetője, ügyvezető igazgató főorvos tette meg. Amikor Láng Béla detektív lett, Karácsonyi Béla kommunista főispán névtelen levelet kapott. Ő Lakos kapitányhoz fordult, és tőle azt a tájékoztatást kapta, hogy a járásbíróság március 26-án felmentette Lángot,

így elhárult az akadály az alkalmazása elől. A közvélemény azonban mindig lepedőtolvajnak tartotta. Ő is Lakos József ádáz ellensége lett.)

Az említett három detektív mellett ugyanazon a napon, március 10-én a kommunista párt hivatalosan értesítette Lakos kapitányt, hogy Szőke Albert szobafestőt politikai biztosként a rendőrség vezetője mellé helyezi. A kapitány tisztelettel továbbította az értesítést a nemzeti bizottságnak. Hivatalba lépésének napján, 13-án, Szőke Albert már meg is írta első följelentését Lakos József ellen. Azzal vádolta a kapitányt, hogy demoralizálja a rendőrséget, lejáratja a detektívtestület tekintélyét — „nem értenek semmihez" —, mentegeti a feketézőket. A följelentést a nemzeti bizottság tudomásul vette, és Szőke kinevezését megerősítette. (Ekkor már Erdei Mihály az elnök.)

Ugyancsak március 16-án tárgyalta a nemzeti bizottság a közmunkaügyi hivatal újabb panaszát, és utasította a rendőrséget, hogy a legszigorúbban büntessék meg azokat, akik megtagadják a közmunkát. A bizottság emlékeztette a kapitányt, hogy ez ügyben már megkereste a rendőrséget, de eredménytelenül, s újra kilátásba helyezte, hogy panaszt emel ellene. Lakos József azzal mentette magát, hogy hibás névsorokat kap a közmunkaügyi hivataltól, így nem tud igazságosan és pártatlanul eljárni.

Helyzete egyre bizonytalanabbá vált. Március 14-én letette a hivatali esküt dr. Mátéffy László alispán kezébe, ez némileg szilárdítani látszott a pozícióját. Másnap a Tóth József színházteremben tartott ünnepi megemlékezésen azonban Mikecz János — ahogy később Géza öccsének elmondta a kapitány — az ünnepség végén azt kiáltotta Lakos Józsefre mutatva: „Nincs még itt az igazi felszabadulás, amíg ilyen fasiszták ülnek itt!"

Március 30-án újabb három detektívjelölt jelentkezett szolgálatra: Mogyoróssi Lajos, Kanfi Horváth Antal és Török Bálint. Karai Lajos a sok munkára és a megbízhatóságukra hivatkozva javasolta fölvételüket. Lakos kapitány csak annyit jegyzett meg, hogy ez újabban a belügyminiszter hatásköre. A nemzeti bizottság az ügyet a rendőrség átszervezésére kiküldendő képviselő-testületi bizottság elé utalta, de ezúttal felvilágosítást kért három felfüggesztett detektív, Czeiger Zsigmond, Mácsai István és Ádám Székely Bálint ügyéről. A felsoroltak elleni fegyelmi eljárást nyilván Karai Lajos folytatta le, mert Lakos József vele íratta meg a jelentést, s csak annyit tett hozzá, hogy az igazoló bizottság az ő meghallgatása után mindhármukat igazolta. Karai már meg sem említette a Czeigerrel szembeni vádat, csak visszavonta, Ádám Székelyt, Lakos kapitány jó ismerősét, a rendőrség alapító tagját viszont a keleti harcvonalon elkövetett erőszakoskodással vádolta.

Április elején egymás után futottak be a nemzeti bizottsághoz a német nevű internáltak vádaskodó levelei. Szerintük internálásuk jogtalan volt 1944. december elején, Lakos kapitány igazságtalanul bánt el velük. (Hogy mi mindenből lesz fegyver a kapitány elleni harcban! Az internálótábor parancsnoka Karai Lajos volt.)

Ebben a szorongatott helyzetben még elkészítette a rendőrség átszervezésének személyi tervezetét, ennek során nyilván többször is áttekintette a névsort. Tudott róla, hogy följelentették a Belügyminisztériumban. Ő maga is vizsgálatot kért. Egyúttal áthelyezésért is folyamodott. Apját eltávolították a városházáról, sőt a nemzeti bizottság kirúgatta a hegyközségnél betöltött állásából is. Az orosz parancsnokság eddig élvezett oltalmát megszűnni érezte.

Mennie kellett. De emelt fővel akart távozni. Várta a pártatlan belügyminisztériumi vizsgálat eredményét.

A váltás első jeleként a nemzeti bizottság 1945. április 18-án „ideiglenesen behelyezi a rendőrkapitányságra Nagy István szentesi lakost, azzal a megbízással, hogy a rendőrkapitányi tisztséget Lakos Józseffel együtt gyakorolják." A Magyar Alföld április 26-ai száma szerint „Nagy István idáig a szentesi Szabad Szakszervezetek titkárságában dolgozott. Eredetileg 4 középiskolát végzett, lakatossegéd, aki a munkásszervezeti életben megfelelő képzettséget és tapasztalatokat szerzett az irányban, hogy mostani új feladatának maradéktalanul megfeleljen." Az új kapitány kinevezéséhez azonban még a régi leváltása, a városi képviselő-testület döntése és a belügyminiszter (Erdei Ferenc) jóváhagyása kellett.

A vizsgálat

Az április végi vizsgálat története az egész Lakos-ügy leghomályosabb fejezete. Egyik egykorú hivatalos dokumentum az a másfél oldalas jegyzőkönyv, amely „Felvétetett 1945. április 24-én Szentesen, a rendőrkapitányság épületében. Jelen vannak: Tömpe András rendőr főtanácsos, Karai Lajos helyettes kapitány, Lakos József, a rendőrség vezetésével ideiglenesen megbízott volt detektív és Rédei Jolán rendőrdíjnok."

Lakos József ebben a vizsgálatban bevallotta, hogy 1935-ben tagja volt a Turul Bajtársi Szövetségnek. 1936-tól 1938-ig a kormány félhivatalos lapjának, a Szentesi (valójában Csongrádmegyei) Hírlapnak az újságírója volt. 1939-ben a rendőrség kötelékébe lépett, Szolnokon volt detektívgyakornok és az ottani kapitány személyi titkára. 1940-től detektívként működött a szentesi rendőrségen. Szolgálatát a német megszállás után is folytatta. Hivatalból részt vett kommunisták és szocialisták előállításában és internálásában, a nyomozás érdekében olykor kitűzte a nyilaskeresztes jelvényt. Kétszer ellenőrizte a kommunistagyanús Dadi Bálintot (?), de semmi rosszat nem tett vele, nem tudja, miért ellenséges irányában. Dr. Jeney középiskolai tanárt akkor helyezte szabadlábra, amikor az igazoló bizottság ezt elrendelte, akkor sem személyesen.

A vallomásból következtetni lehet a vádpontokra is: fasiszta múlt, befurakodott a demokratikus rendőrségbe, hogy védelmezze a reakciósokat.

Tömpe András másnap részt vett a nemzeti bizottság ülésén, és mint a rendőrség ügyeinek vizsgálatára kiküldött bizottság vezetője beszámolt az eredményről. Bejelentette, hogy a budapesti politikai rendőrségre érkezett följelentés alapján nyomozott, és megállapította: „Lakos József volt detektív a múlt rendszerben erősen exponálta magát, és reakciós tevékenységét ma is folytatja, fedezi a múlt rendszer bűnöseit, és szabotálja a demokrácia tisztító munkáját." Felolvasta a jegyzőkönyveket (nem egyet tehát!), és közölte, hogy ezek alapján Lakos Józsefet őrizetbe vette. Végül buzdította a nemzeti bizottságot a reakció elleni harcra. (Ezt a nemzeti bizottság készségesen meg is fogadta, és elrendelte a „négus társaság" tagjainak őrizetbe vételét, sőt további hét személyt ajánlott a rendőrség figyelmébe.) A letartóztatott kapitány helyébe az eddigi társkapitány, Nagy István kinevezését szorgalmazta a testület.

A Magyar Alföld április 26-án számolt be a szenzációs eseményről. A névtelen cikkíró a kor szokásos frázisaiba burkolja sovány állításait, mintegy kicifrázva a vizsgálati jegyzőkönyvet, és megtoldja két igen veszélyes váddal: „Részt vett kubikosok és

földmunkások megkínzásában" — ezt tényként állítja —, és „föltételezhetően összeköttetésben állt a már letartóztatott Bokor Antallal, Szeged kültelki rendőrkapitánnyal", akit ellenforradalmi fegyveres felkelés előkészítésével vádoltak.

Az újságíró azt is közölte olvasóival, hogy Lakos József, „mivel több feljelentés is érkezett ellene, helyzetét úgy igyekezett megszilárdítani, hogy a belügyminiszter által való kinevezésére hivatkozott". Valóban, a vizsgálati jegyzőkönyvben a kapitány hivatkozott a 242/1945. BM sz. leiratra, amely szerint: „A megszervezett kapitányság ideiglenes minőségben lássa el a hivatalát mindaddig, míg az államrendőrség újjászervezéséről szóló rendelet meg nem jelenik." Ezt ő kinevezésnek fogta fel, így tájékoztatta a nemzeti bizottságot és az orosz parancsnokságot is. Nem hazudott. Január 11-én, éppen azon a napon, amikor három napra átadta a kapitányságot Kovács Istvánnak, megérkezett a Belügyminisztérium válasza Lakos kapitány jelentésére. (Beiktatták, de az akta eltűnt.)

Ugyanaz az újság adta hírül, hogy Fekete Imre, a szentesi kisgazdák ideiglenes országgyűlési képviselője lemondott mandátumáról. Még aznap letartóztatták.

Baljós jelek. Reakciós „négusok", fasiszta rendőrtisztek, kisgazda képviselő, fegyveres felkelés előkészítése. Mintha egy összeesküvési koncepció körvonalai rajzolódnának ki.

A letartóztatott kapitányt megfosztották fegyverétől és egyenruhájától, majd a városháza alagsorában lévő cellák egyikébe csukták, a nyomozati anyagot pedig megküldték a szegedi népügyészségnek. Őt magát május 3-án a mezőhegyesi internálótáborba kísérték.

Ez a história a maga egyszerűségében elég valószínűnek látszik, de jobban átgondolva elég hézagosnak tűnik. Majdnem egy esztendő múltán Futó Dezső kisgazdapárti képviselő igen nagy feltűnést keltő parlamenti interpellációban tárta ország-világ elé azt a szörnyű történetet, amelyet a családtól, személy szerint a kapitány öccsétől, Lakos Gézától hallott. Ebből és id. Lakos Józsefnek egy 1947-ben írt visszaemlékezéséből, valamint az ezeken alapuló későbbi, olykor 44 év utáni leírásokból és szóbeli emlékezésekből egészen másféle kép kerekedik ki. Ennek megrajzolása nem könnyű. Számos ellentmondás teszi bizonytalanná a részleteket, egészen valószínűtlen, sőt biztosan téves állításokat is tartalmaz. A legnagyobb probléma azonban az, hogy magától az áldozattól is csak a családtagok hallották, Lakos Józseftől nem maradt fenn olyan hozzáférhető írás, amely megkínoztatását akár csak említené is, másoknak pedig sem a cellában, sem az internálótáborban nem beszélt róla.

Tömpe András 1945. április 19-én (id. Lakos József szerint 21-én) érkezett meg Szentesre. Első útja a pártházba, majd onnan Dadi Imre lakására vezetett. (Dadi — későbbi vallomása szerint — április 1-jétől Debrecenben volt pártiskolán, csak Lakos internálása után jött haza.) A vizsgálóbizottság másik tagja, Nagy István budapesti rendőr-tisztviselő szintén Tömpével érkezett. Futó szerint 20-án Tömpe András „négyszemközti kihallgatásra invitálta" Lakos kapitányt, és elrendelte a letartóztatását. Id. Lakos szerint 22-én lezajlott a rendőrség állapotának a vizsgálata, és a példás rendért a kapitány dicséretben részesült Nagy István (a budapesti) részéről. A négyszemközti beszélgetés 23-án folyt le, és ezen Tömpe felajánlotta a kapitánynak, hogy lépjen be a kommunista pártba. Ezt a javaslatot Lakos elhárította. Ekkor letartóztatták, és nyomban lehúzták róla a ruháját. Hogy Tömpe négyszemközt beszélt Lakossal, az lehetséges. De a letartóztatásra csak 24-én kerülhetett sor, az utolsó és egyetlen ismert jegyzőkönyv aláírása után.

Arról, hogy Tömpe András mikortól tartózkodott Szentesen, nem szól megbízható forrás. Valószínű, hogy az ügy lezárása után, 25-én visszatért a fővárosba. Mint az Országos Vidéki Rendőr-főkapitányság kiszemelt vezetője, aki az államrendőrség újjászervezésének egyik országos irányítója is volt, nem tölthetett több időt Szentesen. Biztos, hogy Lakos további sorsára vonatkozóan utasításokat adott az új kapitánynak, a szentesi Nagy Istvánnak. Ha a szentesi ügyről jelentést készített — ez kötelessége volt —, akkor azt elnyelte a Belügyminisztérium irattára.

A kínzások minden bizonnyal Tömpe távozása után kezdődtek. Futó Dezső iszonyató képet fest róluk:

„Egy honvédkincstári szelencetartó-szíjjal összekötözték Lakos József kezeit és lábait, azután kezén és lábán keresztül egy rudat dugtak, és annál fogva két asztal közé függesztették, fejére egy sárga paplant borítottak, majd gumibottal kezdték a talpát verni... Láng Béla rendőrszázados, valamint Gulyás (Emil) és Garai (Ferenc) detektívek felváltva verték a rendőrkapitányt. Gulyás detektív egy legépelt jegyzőkönyvet nyújtogatott állandóan aláírásra Lakosnak, és kilátásba helyezték, hogy ha a jegyzőkönyvet aláírja, akkor a verést azonnal megszüntetik... Láng Béla azzal fenyegette meg Lakost, hogy amennyiben szól bántalmazásáról az orvosnak, akkor még az édesanyját is meg fogják verni... Lakos kapitányt főleg azért verték nap mint nap, hogy bizonyos jegyzőkönyveket írjon alá, amelyekkel kompromittálhassanak különböző politikai pártokban lévő embereket, kisgazdákat és szociáldemokratákat." Futó Dezső azt is beleszőtte, hogyan verték kékre ugyanazokban a napokban a szentesi rendőrségen Fekete Imre volt képviselőt.

Id. Lakos József szerint 12 napig, felesége szerint 18 napig kínozták, de nem tudták kiverni belőle a kompromittáló vallomásokat.

Mindkét terminus lehetetlen. Ha már 24-én hozzáfogtak a veréshez, akkor is csak 9 napjuk volt az internálásig, május 3-áig. Verésből természetesen egy is sok. A szerzők szerint bizonyos, hogy az ismert, április 24-ei jegyzőkönyv aláírása, tehát letartóztatása előtt nem nyúltak hozzá — ezt bizonyítja, hogy addig kapitányként kezelték, s aláírása is a megszokott, lendületes, törés és reszketés nélküli folyóírás. Május 3-án saját lábán ment ki az állomásra, és nem maradt el a csapattól, nem is sántikált. Az internáltakat átvételkor orvos vizsgálta meg Mezőhegyesen, és egészségesnek, munkaképesnek találhatta, mert azonnal beosztotta munkára. Ez kétheti talpbotozás után lehetetlenség lett volna. Az egyik élő tanú, akit Lakos József internált, aki cellatársa volt a szentesi tömlöcben, s akivel együtt vitték Mezőhegyesre, azt mondta, hogy biztosan verték, de csak egyszer. Azokat a szörnyű kínzásokat, amelyeket Futó Dezső oly érzékletesen festett le, szerinte Fekete Imrének kellett elviselnie; viszont május 3-án vitéz Fekete is együtt gyalogolt ki az állomásra a töb-

bi internálttal a Jövendő utcán. A család utólag a vizsgálatot végző szentesi orvost azért vonta felelősségre, mert nem nézett az inge alá. Ugyanakkor naponta hazaküldött véres zoknikról is keringenek hírek, de a rendőrök éppen azért használtak gumibotot, hogy a bőrfelületen ne maradjon külső sérülés, ne ússzon vérben az áldozat. Csupa ellentmondás, valóság és fantázia keveréke. Egy szörnyű rendőri gyakorlat örökre földeríthetetlen következménye. Az egyszeri talpbotozást hihetőnek tartják a szerzők.

Nem tudjuk az okát, de a szovjet parancsnok ezúttal tartózkodott a beavatkozástól.

A mezőhegyesi internálótáborban

A beismerő vallomást tehát sikerült kivenni Lakos Józsefből. Ennek alapján meg lehetett indítani ellene a büntető eljárást is. A városi rendőrkapitányság a terhelő iratokat megküldte a szegedi népügyészségnek.

A leváltott kapitányt a városháza alagsorában lévő fogdába kísérték, ahol dr. Péter Pál Ottokár városi tisztiorvos megvizsgálta. Id. Lakos József szerint — a fia később elmondta neki — Láng Béla megfenyegette, hogy ha az orvosnak megmutatja a testét, vagy panaszkodni mer, az édesanyját is beviteti és megvereti. Az orvos — bár a család jóismerőse volt — csak egyszerű tetűvizsgálatot tartott, vagyis benézett az inggallér alá. Utána megnyugtatta a szülőket, hogy fiukat megvizsgálta, és rajta sérülést nem tapasztalt. Később bevallotta nekik, hogy az adott helyzetben nem mert másként eljárni. 1946. április 19-én, tehát jóval a gyilkosság után azt nyilatkozta, hogy a vizsgálatnál az őrizeteseket derékig levetkőztette, de Lakos Józsefen semmiféle külsérelmi nyomot nem látott.

1945. május 3-án sokadmagával a mezőhegyesi internálótáborba kísérték. Előkelő társaságba került: Bugyi Antal volt városi főjegyző és laptulajdonos és dr. Kanász Nagy Sándor volt szentesi polgármester is vele utazott, de a tábor lakója volt Molnár Imre volt főispán és dr. Dobai Andor volt alispán is.

Lakos volt kapitányt az új kapitány, Nagy István határozatával internálták. A szülők tanúsága szerint Láng Béla az átadáskor erősen biztatta a mezőhegyesi őrszemélyzet soraiban szolgáló kollégáit, hogy mindennap verjék meg Lakos Józsefet.

Mezőhegyesen azonban egy ujjal sem nyúltak hozzá. A ménesbirtok területén lévő tábor lakói nem szenvedtek a bánásmód miatt. Mezőgazdasági munkát végeztek, utcát sepertek, dolgozgattak. Lakos József különösen a kendervágásban mutatott nagy szorgalmat, de szolgálatait igénybe vette a mezőhegyesi rendőrség is, emiatt többen spiclinek tartották. A táborparancsnok, Morgenbesser István elégedett volt vele, őrizetes társaival jól kijött, pedig voltak köztük olyanok is, akiket ő internált. Azok is belátták: miként a német megszállás idején, most az orosz megszállás alatt is a kötelességét tette, mert rendőr-tisztviselő volt. Táborba küldte azokat, akik veszélyt jelenthettek a rendszerre. A kötelességteljesítés határait most sem lépte túl, nem mutatott túlzott buzgalmat, sőt — a vádak szerint — „a nyugatról hazatért reakciós és fasiszta elemekkel szemben nem kellő szigorral járt el."

A szülők, mihelyt tehették, meglátogatták fiukat. Az elpanaszolta nekik megkínzatását. A továbbiakban ifj. Lakos Józsefnek ez az elbeszélése lett a forrása azoknak a szörnyű történeteknek, amelyek az embertelen torturáról elterjedtek. A verőemberek tagadtak vagy hallgattak, a tanúk nem mertek nyilatkozni. Lehet, hogy a fantázia sokat hozzátett az igazsághoz, ámbár mai ismereteink fényében ez sem biztos. Saját volt rendőr bajtársai állítják éppen Gulyás Emilről, Lakos József egyik föltételezett kínzójáról, hogy minden kihallgatását egy óriási pofonnal kezdte.

Igaza tudatában föllebbezést nyújtott be az I. fokú határozat ellen. Ez a fellebbezés elsősorban a szentesi II. sz. igazolóbizottság 1945. február 20-ai határozatára alapozott, amely — mint előbb már szó volt róla — igazoltnak jelentette ki Lakos Józsefet. A II. fokú eljárást a rendőrség a szülők szerint le sem folytatta, Láng Béla szerint igen, és továbbra is fenntartotta a rendőri őrizetet. Tény, hogy a II. fokú eljárásra utaló iratokat nem iktatták a rendőrségen, ez megerősíti a gyanút, hogy a fellebbezés nem is terelődött hivatalos útra.

1945 júniusában és júliusában átszervezték a magyar államrendőrséget. Létrehozták a politikai osztályokat. Bevezették a honvédségnél szokásos rangokat. Szentesen megyei főkapitányságot és városi kapitányságot állítottak fel. A Csongrád Vármegyei Rendőr-főkapitányság vezetője Kiss Gyula alezredes, a politikai osztályé Láng Béla százados lett. A Szentes Városi Rendőrkapitányság vezetője Nagy István százados maradt, a politikai osztály élére Mogyoróssi Lajos főhadnagy került.

1945. szeptember 1-jén a szegedi népügyészség elejtette a vádat Lakos József ellen. Az apa ezt azzal magyarázta, hogy az ügyészség — az egyik ügyész közlése szerint — azért nem tudott mit kezdeni az üggyel, mert a gyanúsított nem tett vallomást. Ez azonban teljesen hihetetlen, ellenkezik az eljárási szabályokkal, és mint tudjuk, igenis tett vallomást. A népügyészségi határozat nem jelentette egyúttal az internálás végét is. Lakos József remények és kétségek között hánykolódott. Beadványai eredménytelenek voltak, talán vagy bizonyosan el se jutottak az illetékesekhez, esetleg éppen azok tették félre őket. Apját és a hadifogságból hazatért Ferenc öccsét letartóztatták. Géza öccse is hazajött, ő óvatosabban, a szentesi rendőrség megkerülésével vetette bele magát az ügybe. Józsefet betegség is gyötörte. Az elviselt bántalmazások, igazságtalanságok, a meg-megújuló remények és csalódások miatt idegrendszere is megrendült: már korábban jelentkező idegbántalmai újra előjöttek. Végiggondolta helyzetét. Ő, a korrekt, mindig pontos és lelkiismeretes hivatalnok, aki ráadásul egy háborús hatalomváltás és két idegen megszállás idején is hite szerint mindig lelkiismeretesen és emberségesen teljesítette a kötelességét, most igazságtalan és brutális elbánásban részesül. A törvényesség nap mint nap csorbát szenved, a bürokrácia lassan és rosszul működik. Dadi Imréből, a köztörvényes bűnözőből nemzetgyűlési képviselő és megyei párttitkár lehetett. Ugyanaz az ember, aki a régi rendszerben elvtársainak árulója, rendőrségi besúgója volt, most a kommunista hatalom helyi csúcsán az ő megsemmisítésére törekszik. Az általa, Lakos kapitány által megszervezett demokratikus rendőrségben Láng Béla, a lopással gyanúsított, és éppen az ő korrekt vizsgálata révén bizonyíték hiányában fölmentett kétes egyén detektív lehetett, aki volt főnökének kínzását irányította, és azóta is életére tör. Futballisták, munkakerülők, kétes elemek, a munkanélküliség rémétől hajszolt fiatal proletárok, újhitű kommunisták szállják meg a rendőrséget. Fegyelem, szakértelem, fölszerelés nincs, a fizetés rossz, az infláció miatt semmit sem ér. A rendőrök lopnak, rablóbandákba verődnek, kifosztják a bűnjelkamrákat, a házkutatások alkalmával elkobzott javakat hazaviszik, falbontással lopnak elrejtett zsidó vagyont. A kocsmákban és a határban garázdálkodó szovjet katonákkal nemigen mernek szembeszállni. De nagylegények a védtelenekkel szemben, és ököllel tanítják tekintélytiszteletre azokat, akiket meg kellene védeniük. (Az igazság kedvéért és a Lakos kapitány által megszervezett demokratikus rendőrség becsületes többségének védelmében le kell szögezni, hogy bár a szerzők által a volt kapitány gondolataiként leírt állításokat egytől egyig adatokkal bizonyíthatják, néhány rendőrtiszt és a legénység többsége életét kockáztatva — sőt néhányuk feláldozva — őrizte a rendet és a közbiztonságot. A szerzők az olvasó figyelmébe ajánlják, hogy hitvány emberek minden hatalomváltáskor és minden szervezetben megjelennek, hogy karriert csináljanak, hogy hatalmi ambícióikat kiélhessék, hogy ellenségeikkel vagy ellenfeleikkel leszámoljanak. Ugyanakkor azt is természetesnek tartják a szerzők, hogy mind a hóhérok, mind az áldozatok, mind a valódi vagy vélt bűnösök meg tudják magyarázni tetteik rugóit, és fölmentést igyekeznek kieszközölni a történelem ítélőszéke előtt a maguk számára. Mindig is így volt, ma is így van. Beletörődni nem szabad, de tudomásul kell venni. Ezt azért is szükségesnek tartottuk itt elmondani, mert a következő fejezetekben minden részről teljesen elfogult vélemények, állásfoglalások fogalmazódnak meg: mindenki a maga igazságát vagy mentségét keresi, és nem vagy alig veszi észre, hogy egy országos vagy talán nemzetközi hatalmi harc manipulált eszközévé válik. Az áldozat családja ógörög sorstragédiát lát a pusztulásban és a szenvedésben; a felbújtók s a gyilkosok későbbi, magasra ívelő karrierjüket vagy kisszerű életüket alapozzák meg. Konok akarnokok, gátlástalan pályaépítők, vakon hívő hivatásos forradalmárok, cinikus gazemberek, megtévedt, bűnüket őszintén bánó kisnyugdíjasok, síró vallomástévők, tettüket gerinces nyíltsággal vállalók, félelemtől ma is gyötört kisemberek, becsületes igazmondók, betegesen hazudozók, rosszul emlékezők, önjelölt hősök, meggyötört áldozatok, sokat tudó, de sejtelmesen hallgató tanúk, önmagukat mindentudónak kikiáltó kortársak vallomásai értelmezik és egészítik ki az írott dokumentumokból kis híján fél évszázad múlva megfogalmazott történetet.)

Eme közbeszúrás után folytatódjék maga a szomorú történet. Édesanyja 1945 december elején Budapestre utazott, és fölkereste Tömpe András vidéki főkapitányt. Személyesen adta át neki újabb folyamodását. Géza is többször megfordult a fővárosban, és fölvette a kapcsolatot a kisgazdapárt néhány befolyásos egyéniségével. Ezekről az akciókról József is tudott, de nem fűzött hozzájuk nagy reményeket. Elég naiv módon inkább Dadi feleségét és anyósát tanácsolta megnyerni, és így bizakodott: „most, hogy kimennek az oroszok, minden meg fog változni.Ezeknek mindjárt kisebb lesz a szavuk meg a bátorságuk." (Ezt a Lakos-levelet, amely keltezés nélkül is megállapíthatóan a mezőhegyesi táborban íródott 1945 végén, Standeisky Éva történész és dr. Kiss Éva ügyész hamisítványnak vélik. A szerzők nem osztják ezt a nézetet. A család természetesen nem kapta meg a levelet.)

1946 elején Lakos József megbetegedett. Január 7-étől 29-éig prosztatapanaszaival és neuraszténiával feküdt a ménesbirtoki kórházban. Az orvosfőnök igazolása szerint „javultan, de nem gyógyultan távozott." (A szerzők itt megjegyzik, hogy a prosztatabántalmak lábfájással járnak. Talán innen származik a többszöri talpbotozás vélelme.) Betegsége idején több, számára baljós esemény történt. Az év első napjaiban a szentesi huszárlaktanyában az internálótábort kibővítették. A felsőbb rendeletre lefolytatott vizsgálat után a helyi rendőrhatóság a további rendőri őrizet mellett döntött. Egy belügyminiszteri intézkedés a mezőhegyesi internálótáborból a szentesibe rendelte át a csongrád megyei őrizeteseket. Így került január 29-én ifj. Lakos József is vissza szülővárosába, a huszárlaktanyában berendezett internálótáborba.

A család küzdelme

A szülők, id. Lakos József és neje bátran szembeszálltak a rendőri önkénnyel. Mihelyt tehették, meglátogatták fiukat Mezőhegyesen, majd a Belügyminisztériumba küldött beadványban ügyének felülvizsgálatát és az internálás megszüntetését kérték. Mint már tudjuk, a felülvizsgálat a család szerint meg sem történt. Láng Béla szerint lezajlott, a dolog lényegén nem változtat, az internálás maradt, az iratok meg sem születtek, vagy eltűntek.

Fiuk becsületéért és szabadulásáért folytatott küzdelmükhöz erősítést kaptak, amikor 1945. október 19-én hazaérkezett amerikai hadifogságból Ferenc fiuk. A háborúban repülő főhadnagyként szolgált, közelfelderítő gépen repült, 129 bevetése volt, és többek között két német vaskereszttel is kitüntették. József bátyjáéhoz hasonló naivitással azt hitte, hogy háborús kötelességének becsületes teljesítése a megváltozott körülmények között is érdemnek, legalábbis nem bűnnek számít. Tévedett.

Másnap édesapjával együtt bementek a rendőrségre. Ferenc jelentkezni, id. Lakos pedig visszakérni azokat a holmikat, amelyeket a József fia letartóztatása utáni házkutatás alkalmával elvittek a rendőrök. Ekkor, 20-án türelemre intették őket, 25-én este fél 7-re kaptak idézést. Mindkettőjüket azonnal őrizetbe vették. Ferencet nyomban megvádolták azzal, hogy lebombázta a szentesi vármegyeházát, ami elég születlen vicc volt, mert az épület ép maradt a harcok során. Ferenc — rokkantságára hivatkozva — orvost kért. (Jobb kéz- és lábfeje sorvadni kezdett, légnyomás is érte.) Meg is kapta — két nap múlva. Ekkor dr. Péter Pál Ottokár városi tisztiorvos megvizsgálta, és kórházi kezelésre utalta. Másnap délben Mogyoróssi Lajos főhadnagy szabadlábra helyezte.

Alig ért azonban haza feleségéhez, Nagy István százados, városi kapitány érte küldte Szűcs Imre alhadnagy detektívet. Újra letartóztatták, s anélkül, hogy közölték volna vele, miért, november 2-áig őrizetben tartották.

Ferenc nem említi fennmaradt nyilatkozataiban, édesanyja beszéli el 1945. december 4-én kelt beadványában — amelyet, mint említettük, személyesen vitt fel Tömpe András ezredes vidéki rendőr-főkapitánynak —, hogy fiát Láng Béla százados átkísérte a szovjet GPU irodájába, és ott azzal vádolta meg, hogy 129-szer bombázott szovjet célpontokat. Szerencséjére a szovjet tisztek tudták, hogy az a géptípus, amelyen Lakos Ferenc főhadnagy repült, csak közelfelderítésre alkalmas, kitüntetéseit pedig a kihallgatást

vezető GPU- s százados a férfias helytállás elismerésének tekintette. Ezekben a vádakban tehát nem találta bűnösnek, és visszaadta a magyar rendőrségnek.

A rendőrségi vizsgálat során azzal vádolták, hogy „erősen jobboldali magatartású egyén, aki a demokráciát súlyosan sértő kijelentéseket tett". Ezt a vádat megtetézték Dadi Imre följelentésével, amely szerint 1943 nyarán Ferencet német SS-uniformisban látta sétálni, s a magyar repülőtiszt a német hadseregbe való belépésre buzdította a fiatalokat.

Lakos Ferenc írásbeli vallomást tett. Ebben aprólékos pontossággal elbeszéli katonai pályafutását. Emberségének bizonyítására elmondja, hogy két orosz nőt mentett meg az elhurcolástól, úgy, hogy teherautó alá erősített deszkákon csempészte át őket Krakkóból Magyarországra. Politikai magatartásának és felfogásának illusztrálására leírja, hogy nem tette le az esküt Szálasira, a legénységnek megtiltotta, hogy a nyilas légióba átlépjen, a propagandaelőadásra érkező nyilas képviselőket nem engedte be a táborba.

Ami az SS-egyenruhát illeti, Dadi vádja siralmas rágalom volt. Ferenc és Géza a mai visszaemlékezők szerint is rátarti, sőt hiú fiatalemberek voltak, s szabadságuk idején szívesen parádéztak magyar repülőtiszti díszegyenruhájukban, díszövükön aranyozott dísztőrrel a szentesi korzón.

A szentesi rendőrség mindezek ellenére a vádakat megalapozottaknak tartotta, és november 2-án átadta Ferencet a szegedi népügyészségnek. Ott egy darabig vizsgálták az ügyét, aztán november 20-án vádemelés nélkül elbocsátották, de további megfigyelésre szólították fel a szentesi rendőrséget. A „fasiszta" bélyeg most már rajta maradt.

Id. Lakos József rosszabbul járt. Október 25-én őt is beidézték Ferenc fiával együtt. Két nyomozó fogadta: azonnal megpofozták, úgy hogy egyik fülére megsüketült. Felesége meg is nevezte Pákozdi Mihály hadnagyot (az ő neve azonban nem szerepel a rendőrség november 5-ei névsorában). Nem tudjuk, volt-e alkalma egyáltalán szóba hozni az elkobzott holmikat, amikért tulajdonképpen elindult otthonról. Persze a rendőrségen történt még egy s más a két hét alatt, amíg fogva tartották. Október 27-én kihallgatta őt dr. Székely rendőr alezredes, akit a fővárosból, a Belügyminisztériumból küldtek ki a korábbi panaszok kivizsgálására. Az alezredes meghallgatta id. Lakos Józsefnét is, aki elmondta, hogy az urát megverték, nem tudja, kik, és férje sem tudja megnevezni bántalmazóit. Valamikor a két hét folyamán, de nem derül ki a dokumentumokból mikor, Láng Béla előadása szerint „idős Lakos József ... a jelenlegi demokratikus államrendszert megsértette azáltal, hogy Kiss Gyula rendőr alezredes vármegyei főkapitány előtt és énelőttem a földre köpött, és azt mondta, hogy ez a helyzet úgysem marad sokáig, és visszajönnek nyugatról a régiek, és azok fogják az irányítást a kezükbe venni. Azonkívül a legsúlyosabban megsértette a magyar kommunista párt szentesi szervezetének vezetőségét, kijelentette azt, hogy a jelenlegi vezetők mind rablók és tolvajok." Ezért november 7-én, anélkül, hogy szabadon engedték volna, a szentesi huszárlaktanyába internálták. (Ha Láng Béla igazat mondott — Kiss Gyulát nem hallgatták ki —, az öreg Lakos nem viselkedett valami okosan. De elég nehéz elképzelni, hogy egy idős tanító egy hivatalban a padlóra köpköd.)

Id. Lakos Józsefné egyedül maradt: férje internálva Szentesen, József fia internálva Mezőhegyesen, Ferenc fia előzetes letartóztatásban Szegeden, Géza fia nyugaton valahol. Ha jól belegondolunk, egy gonosz terv sötét körvonalait láthatta kirajzolódni. Az előtérben három félelmetes alakot ismert fel: Dadi Imre nemzetgyűlési képviselőt, a Magyar Kommunista Párt Csongrád vármegyei titkárát, Nagy István századost, a Magyar Államrendőrség Szentes Városi Kapitányságának vezetőjét és Láng Béla századost, a Magyar Államrendőrség Csongrád Vármegyei Főkapitánysága politikai osztályának vezetőjét. Id. Lakos Józsefné szül. Papp Jolán elszántan és bátran küzdött ellenük családjáért. „Asszony vagyok, a brutalitást talán velem szemben nem alkalmazzák" — írta Tömpe Andrásnak, de ebben azért nem lehetett olyan biztos.

Id. Lakos József október 20-án azért ment a rendőrségre, hogy visszakérje a már fél éve elkobzott holmikat. József fia internálása után ugyanis Potroveczki András és Gulyás Emil alhadnagyok házkutatást tartottak Lakosék Bercsényi utca 1. sz. alatti házában. „Bűnjelként" magukkal vittek egy vadonatúj repülőtiszti köpenyt, egy tiszti öltönyt, egy pár cipőt, néhány más ruhadarabot, cipőtalpbőröket, egy táskaírógépet, egy rádiót, egy aranyozott tiszti övet és tört. Ezek a holmik mind a Ferenc és a Géza tulajdonai voltak, elkobzásuk teljesen indokolatlan volt. Valamikor később, nem sikerült megállapítani, mikor, de még a gyilkosság előtt Lakos Ferenc és felesége átvette Potroveczkitől, a bűnjelkamra őrétől a holmik egy részét. Amikor a többit is kérte, a hadnagy megfenyegette. A vadonatúj tiszti köpeny és az öv sohasem került elő. Mint később id. Lakos József elmesélte, átfestve a megyei főkapitányságra, onnan egy „kis öreg"-ként emlegetett úrhoz került, akiben Nagy Istvánt gyanítjuk. Egyébként ifj. Lakos József első leváltásától Nagy István menesztéséig négy átadás zajlott le, ezek során a bűnjelkamra tartalmáról sohasem készült leltár, nem nehéz kitalálni, miért.

Egy másik ruhaügy sem használt a szentesi kapitány, Nagy István tekintélyének. Ifj. Lakos József a mezőhegyesi internálótáborból följelentette az országos vidéki rendőr-főkapitányságon Nagy Istvánt és társait hivatali hatalommal való visszaélés miatt. Azzal vádolta meg őket, hogy őrizetbe vételekor, 1945 áprilisában elvették a cúgos cipőjét, a köpenyét, a zubbonyát és a pantallóját. Az ügy azért volt roppant kényes, mert a város lakói közül sokakat megbotránkoztatott, hogy az új kapitány internált elődje egyenruhájában páváskodik. Ugyanakkor mások azt furcsállták, hogy lehetett ifj. Lakos Józsefnek uniformisa, merthogy korábban civilruhás detektív volt. A dolog végül egészen nem tisztázódott, de id. Lakos József 1946. január 5-ei magyarázata hihetőnek hangzik.

Dr. Tóth László volt m. kir. rendőrtanácsos, szentesi kapitány 1944 októberében nyugatra menekült. Lakos József, az új kapitány elődjének a holmiját leltárba vétette, és átadta a szovjet városparancsnoknak, Fjodorov őrnagynak. Az őrnagy megparancsolta Lakosnak, hogy öltözzék fel dr. Tóth ruhájába, és fegyvert is adott neki. Lakos háromnpéldányos jegyzőkönyvet vett fel, amely azt a kitételt is tartalmazta, hogy mihelyt teheti, az átvett holmikat visszaszolgáltatja a gazdájának. Egy jegyzőkönyvi példányt a városi levéltárban helyezett el.

Ehhez képest Nagy István előadása primitív mesének hat. Ő a cipőt a bűnjelkamrából (!) vette ki, a ruhát pedig kincstári öltönynek vélte, és természetesnek tartotta, hogy használja. Egy lajbit Mogyoróssi Lajos főhadnagynak is adott.

Hogy az ügy mégsem tisztázódott teljesen, annak az az oka, hogy 1946. január 12-én Sima László városi tanácsnok, helyettes polgármester azt jelentette, hogy 1944 novemberében a városházán nem iktattak be olyan iratot, amely rendőrkapitányi egyenruháról szólna. Ez a kis egyenruhabotrány Nagy István egyre fogyatkozó becsületén újabb sötét foltot ejtett. Lett még az ügynek egy későbbi következménye is: a Lakos fivérek újra fölfigyeltek Sima Lászlóra. (Az ügy később tisztázódott: az átvételi elismervény az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának irattárába került.)

Dr. Székely alezredes október végi látogatása nem múlt el következmények nélkül. 1945. november 29-én, csütörtökön a szentesi rendőrségen jegyzőkönyveket vettek föl ifj. Lakos József megkínoztatása tárgyában. Lakos Józsefné nem sokat várt ettől sem, hiszen „már többször jöttek kivizsgálás végett Szentesre. Az igazsághoz híven azonban egyetlen tanú sem mert nyilatkozni, mivel tudatában volt annak, hogy ha ki meri mondani az igazságot, később ájulásig verik a szentesi rendőrkirályok. A kivizsgálást jelentő jegyzőkönyveket a szentesi rendőrség vezetői úgy vették fel, ahogyan az nekik a legjobban megfelelő volt." Ez alkalommal is hasonlóan zajlottak le a tanúvallomások: „A tanúk a rendőrség folyosóján nyíltan kijelentették, hogy az igazat nem mondják jegyzőkönyvbe, mivel az esetben már estére nem lesznek szabadon." Ő maga nyíltan jegyzőkönyvbe mondta fia és ura megkínzását. (Ezeket a jegyzőkönyveket — a korábbiakhoz hasonlóan — elnyelte a Belügyminisztérium irattára.)

Többé azonban nem lehettek illúziói az ilyesfajta eljárással kapcsolatban. Bátor elhatározásra jutott: 1945. december 4-én terjedelmes levelet írt Tömpe András ezredes vidéki főkapitánynak, és fölutazott a fővárosba, hogy személyesen adja át. Így beadványa nem tűnhetett el nyomtalanul: sikerült kierőszakolnia olyan eljárást, amely arra kényszerítette a szentesi rendőrséget, hogy az ügy iratait iktassa, a jegyzőkönyveket felküldje, ill. saját irattárában is megőrizze. (A kései kutató még annak is örülhet, hogy ez az akta nem esett áldozatul az 1952. évi nagy selejtezésnek.)

A levél tartalmát már ismerjük, hiszen az események eddigi elbeszéléséhez ez volt az egyik fő forrásunk.

„Vidéki Főkapitány Úr! Jelentem, hogy betegen és megtörten is feljöttem Budapestre, hogy orvoslást és azonnali intézkedést kérjek..."

A továbbiakban részletesen leírja József fia, Ferenc fia és férje meghurcolásának történetét, a tanúk és az áldozatok megfélemlítését, Láng Béla és Nagy István visszaéléseit. Elbeszéli férje 1919-ben kezdődött és a mai napig tartó viszontagságait, és 6 mellékletet csatol be, amelyek férje rang- és állásvesztését, börtönbüntetését, a felszabadulás utáni közszolgálatát, ill. József fia megromlott egészségi állapotát és mezőhegyesi magatartását bizonyítják. Felpanaszolja, hogy férje még élelmiszerjegyet sem kapott, mert naplopónak minősítették, József pedig internálása óta egy fillért sem keresett. Férje múltbéli szenvedéseit szociális és demokratikus magatartása miatti megtorlásnak tartja.

„Egész családom, az egész város, sőt mondhatnám az egész alföldi vidék jól tudja, hogy családommal történt jog- és igazságellenes méltánytalanságok és az ellenük indított hadjárat — a szentesi rendőrkapitányság részéről — mind bosszúból erednek. Fiam, ifjú Lakos József rendőrkapitány iránti személyes bosszúból, aki még detektív korából nagyon-nagyon jól ismeri azokat a rendőrszemélyeket, kiknek vaj van a fején."

A levél végén kéri férje és fia szabadon bocsátását.

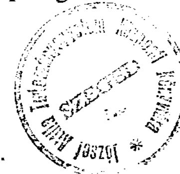
Lakos Józsefné beadványának hatása nem jelentkezett azonnal. 1945 decemberében meghalt id. Lakos József nénje. A temetésre Dékány Gyula rendőr alhadnagy, az internálótábor őrszemélyzeti parancsnoka egy őr kíséretében hazaengedte, hogy átöltözzék a gyászszertartásra. Láng Béla erről tudomást szerzett, és visszarendelte a táborba Lakost, és Dékány felfüggesztését javasolta. Dékányt le is váltották január 15-én, a parancsnokságot Garai Szabó Ferenc nyomozó alhadnagy vette át.

Az apa és fiai kiszabadításáért küzdő anya 1945. november 19-én értesítést kapott: hazaérkezett családjával együtt a legfiatalabb fiú, Géza is, aki a háborúban repülő hadnagyként szolgált. Másnap a szegedi népügyészség is elbocsátotta Ferencet. Géza okult bátyja példájából, óvatos volt, nem támadta meg szemből a rendőröket. A november végi tanúkihallgatások eredménytelensége meggyőzte arról, hogy a Lakos-ügy megoldása helyben nem lehetséges: az ellenfél túlságosan erős és gátlástalan.

Lehetséges, hogy anyja levele mozdította ki az ügyet a holtpontról. Az országos vidéki főkapitányság ugyan még mindig tétovázott, halogatott, mesterkedett, nem bírta elszánni magát arra a rendcsinálásra, amelyet Nagy Imre belügyminiszter bemutatkozó parlamenti beszédében megígért. Igaz, Lakos Józsefné 1945. november 13-án beérkezett újabb panaszára dr. Unger rendőr alezredes, a vidéki főkapitányság felügyeleti osztályának vezetője még aznap utasította a megyei főkapitányságot, hogy „folytassa le a legalaposabb vizsgálatot, melynek során állapítsa meg, hogy ifj. Lakos József miért lett internálva,... Id. Lakos József és Lakos Ferenc miért kerültek letartóztatásba, ... s menynyiben felel meg a valóságnak, hogy nevezetteket a rendőrségen ütlegelik... Amennyiben a kivizsgálás során bűnvádi, illetve fegyelmi intézkedések megtétele válik szükségessé, azokat saját hatáskörében tegye meg, s a nyomozati iratokat küldje meg az illetékes államügyészségnek." Határidőül december 25-ét jelölte meg.

Id. Lakos Józsefet december 3-án és 14-én berendelték az internálótáborból a rendőrségre. Ugyanazokban a napokban jegyzőkönyvi nyilatkozatot tett id. Lakoson kívül Nagy István városi kapitány és dr. Vidaházy József rendőr alezredes, a vármegyei főkapitányság helyettes vezetője is, de nem Lakosné panaszára, hanem a már ismertetett egyenruhaügyben. Így az előírt határidőre, december 25-ére nem tettek eleget a vidéki főkapitányság november 13-ai rendeletének.

Ezért Zsarnay rendőr vezérőrnagy 1946. január 3-án elrendelte Lakos Józsefné panaszának kivizsgálását, de nem a december 4-ei, hanem a november 13-ai beadvány alapján (ez utóbbi minden valószínűség szerint a Belügyminisztérium irattárában fekszik azóta is). A vizsgálattal a megyei rendőr-főkapitányságot bízták meg. Kiss Gyula alezredes, a megyei főkapitány dr. Takács Péter főhadnagyra bízta a jegyzőkönyvek fölvételét, ő maga nem folyt be a kihallgatásokba, pedig a városi kapitánynak és saját po-

litikai osztályvezetőjének is nyilatkoznia kellett. Az összegző jelentést végül is január 18-án éppen az a Láng Béla fogalmazta meg és írta alá, akire a legsúlyosabb panaszok hangzottak el.

Elsőnek id. Lakos József nyilatkozott. Rendkívül szűkszavú volt. Azt mondta, nem tudja, miért tartóztatták le őt és József fiát. Mint internált nincs abban a helyzetben, hogy befolyásmentes és őszinte vallomást tegyen. Felesége érezhető félelemmel ismételgeti: „nem tudom, nem tudom." Ferenc kijelenti: „ez ügyben a szentesi rendőrségen nem vagyok hajlandó vallomást tenni, mert nem látom biztosítva azt, hogy a vallomás után nem hoznak-e be a rendőrségre."

Nagy István előadása szerint Lakos József volt szentesi rendőrkapitány rendőri őrizet alá helyezése ügyében az iratokat a II. fokú elbírálás végett fölterjesztette, az internálást jóváhagyta a vidéki főkapitányság, sőt III. fokon a Belügyminisztériumból kiküldött bizottság is. A volt kapitány leváltását maga Tömpe András rendelte el. Id. Lakos József és Lakos Ferenc ügyében megismételte a már ismert vádakat: a rendszerellenes kijelentéseket, ill. Ferenc haditetteit. Végül leszögezte: „Nem felel meg a valóságnak ..., hogy akár idős Lakos Józsefet, akár Lakos Ferencet a szentesi kapitányságnál ütlegelték volna. Szigorú utasításom van arra, hogy az őrizetbe vett egyénekkel szemben testi fenyítést alkalmazni nem lehet."

Láng Béla vádjait is ismerjük már: ifj. Lakos József nem internálta a reakciós és fasiszta elemeket, politikai detektív volt a Horthy-rendszerben. Most azonban fölhozott egy olyan vádpontot is, amely az addigi dokumentumokban nem fordult elő: „Dadi Imrét, a Magyar Kommunista Párt szentesi szervezetének képviselőjét 1944. év folyamán összevissza rugdosta, úgy, hogy 3-4 oldalbordája eltörött, és négy napig vért vizelt." Id. Lakos Józsefre és Ferencre a már többször is idézett vádakat erősítette meg.

Az összefoglaló jelentésben Láng Béla megismétli saját vallomását, majd a végén hozzáteszi: „Véleményem szerint nevezettek állításaikkal a rendőrség tekintélyét akarják aláásni, és a felelősség elől az adatok eltitkolásával akarnak kitérni."

De vajon milyen tekintélye lehetett annak a szentesi rendőrségnek, és milyen hitele lehetett annak az eljárásnak? A bepanaszoltak maguk folytatták le a vizsgálatot önmaguk ellen, és saját maguk jelentették a vizsgálat eredményét.

A vizsgálatról Láng Béla által írt összefoglalót január 21-én postázták. Későn. Ekkorra már a vidéki főkapitányság új fegyelmi és felügyeleti osztályvezetőjének, dr. Bedő Géza rendőr alezredesnek a türelme is elfogyott a négy hét késés miatt. Ugyanazon a napon megparancsolta a vármegyei rendőr-főkapitányságnak, hogy most már a Lakosné által személyesen beterjesztett, december 4-én kelt panaszt is vizsgálja ki, és február 28-áig tegyen jelentést. Kiss Gyula megyei főkapitány ismét Láng Bélára szignálta az ügyet. Később azonban — nem tudni, mikor, de nyilván a következő fejezetben ismertetendő új fejlemények miatt — helyettesét, dr. Vidaházy József alezredest bízta meg a vizsgálattal. Ez az 1945 májusában reaktivált régi rendőrtiszt föltehetően tisztességesen akarta lefolytatni az eljárást. 1946. március 9-ére (tessék fölfigyelni a dátumra!) beidézte Láng Bélát, Mogyoróssi Lajost, Borsos Szabó Andrásnét, Gáspár János próbarendőrt és Lakos Ferencné szül. Lakos Katalint; 10-ére dr. Péter Pál Ottokárt, ifj. Lakos Józsefet

és id. Lakos Józsefnét; 11-ére az internálótábor szakácsait, Mester Nándornét, Takács László, Gáspár László és Vecseri Sándor próbarendőröket, valamint dr. Lindenfeld Béla orvos századost.

Dr. Vidaházy volt kollégái szerint jó szakember, becsületes, jogtudó rendőrtiszt volt. Láng Béla, Nagy István és Mogyoróssi Lajos, nemkülönben Potroveczki András, Gulyás Emil és társaik lelkét aggodalommal tölthette el a vizsgálat. amelynek elrendelésekor, március 4-én a Lakos-ügy már a parlament, az országos és a külföldi lapok érdeklődését is fölkeltette. A megidézettek beszélni fognak! Lakos kapitány is.

Incidens a szentesi táborban

Az újságíró így mutatja be a tábort: „A szentesi huszárlaktanya nagykiterjedésű udvarán most csend van... Egyes épületekben rendőrcsaládok laknak... Az egyik legénységi épületben vannak elhelyezve az internáltak... Az internálótábor kapujában fegyveres őr áll. Mindjárt a bejárat mellett van az iroda... A folyosón mindenütt rend és tisztaság. A férfiak jelenleg két nagyméretű legénységi szobában vannak elhelyezve... Az internáltak legnagyobb része fasiszta múltja miatt van itt. Néhány feketéző is akad... A baloldalon, egy szintén nagyméretű legénységi szobában vannak a női internáltak. Ezek nem politikai okokból vannak itt, hanem a kórház... az erkölcsrendészeti razzián elkapott és betegnek talált nőket ide utalja... A szentesi internálótáborban csend van, fegyelem és tisztaság. Aki idekerül, megtanulhatja, hogyan kell dolgozni, hogy az új magyar demokrácia hasznos polgáraivá alakuljon át, és jóvátegye múltbeli bűneit."

1946. január 29-én a mezőhegyesi internálótáborból a kibővített szentesi táborba kísérték át a Csongrád megyei őrizeteseket. Ifj. Lakos József, mint már tudjuk, „javultan, de nem gyógyultan távozott" Mezőhegyesről. Szentesre érkezve nem vetették alá orvosi vizsgálatnak, pedig a Mezőhegyesről hozott orvosi vélemény ezt indokolttá tette volna. Pár héttel később (?!) ifj. Lakos József orvosi vizsgálatot kért dr. Lindenfeld Béla rendőrorvos századostól azzal a panasszal, hogy „ideges, és a lába fáj". Az orvos neuraszténiát állapított meg, és néhány napra fölmentette a szolgálat alól. Mint később nyilatkozta: „... rajta bántalmazás nyomát nem láttam, és ő erre nem is panaszkodott."

Az egyöntetűen megállapított neuraszténia (kóros, ingerlékenységgel és álmatlansággal járó ideggyengeség), amely 1940 óta kritikus helyzetekben újra meg újra gyötörte, nem véletlenül lett úrrá rajta „hazatérése" után.

Január 29-én este, miután az internáltak megérkeztek Mezőhegyesről, Láng Béla kitelefonált a táborba, hogy a frissen érkezetteket ne osszák be másnap munkára, mert a megyei főkapitány és Mogyoróssi Lajos főhadnagy meg akarja tekinteni az új őrizeteseket. Másnap azonban nem ment ki senki az internálótáborba, ezért az újonnan érkezettek adatait nyilvántartásba vették, de nem adták ki őket táboron kívüli munkára, hanem fát vágattak és takaríttattak velük. Sándor Antal próbarendőr, őrszobaparancsnok szerint a többiek szó nélkül végezték a rájuk bízott munkát, egyedül ifj. Lakos József szegült ellene a parancsoknak. Ezt Sándor Antal telefonon jelentette is Láng Bélának és Mogyoróssinak.

Január 31-én az egyik szolgálatos őr, Takács László próbarendőr megszólította a volt kapitányt: „No Lakos úr, csak hogy megérkezett hozzánk, legalább most a múltbéli tetteiért egy kicsit fog dolgozni is. Emlékszik-e arra Lakos úr, mikor az én lakásomat mint detektív feldúlta?" Takács egy följelentéssel kapcsolatos házkutatásra emlékeztette Lakost, mire az dühbe gurult, ököllel fenyegette meg, és azt kiabálta, hogy őt olyan rendőrök, mint Takács, nem bánthatják. Az állítólag megfenyegetett őr ezt jelentette őrparancsnokának, Sándor Antalnak, az pedig az időközben megérkezett Mogyoróssinak.

Mogyoróssi az őrszobába hívatta Lakost, és szembesítette Takáccsal. Takács szerint Lakos beismerte, hogy megfenyegette őt, id. Lakos József szerint — aki fiától hallotta az esetet — fia tagadta ezt a vádat. Mogyoróssi, Sándor Antal szerint azt mondotta Lakosnak: „Te csirkefogó, itten dolgoznod kell!" Ekkor kitört a verekedés. Sándor Antal szerint Lakos magából kikelve azt kiabálta, „nehogy azt higgyétek, hogy megvertek, mert hasba rúglak, ha a közelembe jössz" — és ráugrott Mogyoróssira. Takács szerint valóban hasba is rúgta. Id. Lakos József úgy hallotta később a fiától, hogy Mogyoróssi az arcába vágott. Bírkózni kezdtek, az asztalra estek, a szobában tartózkodó őrök sikertelenül próbálták szétválasztani őket. Ekkor lépett be Gáspár János próbarendőr, élelmiszer-beszerző, és a küzdő felek közé vetette magát. A rendőrök szerint Lakos úgy bömbölt, hogy rossz volt hallgatni, szája habzott, szemei vérben forogtak, rúgott-vágott maga körül. A nagy tumultusban Gáspár János és Gáspár László is megsebesült. Végre sikerült leszorítani egy padra, de még akkor is ordított: „Segítség, csendőrök, meg akarnak ölni, agyonvernek a tábori őrök!"

Nagynehezen sikerült megfékezni. Éppen akkor érkezett meg a tábor új parancsnoka, Jelenfi Lajos hadnagy. Mogyoróssi és Sándor Antal elébe mentek, mert Mogyoróssi tulajdonképpen azért jött, hogy ellenőrizze az internálótábor fertőtlenítését. Gáspár János és két társa azt az utasítást kapták, hogy vigyázzanak Lakosra, és ne eresszék ki a szobából. A megfékezett kapitány azonban vécére kéredzkedett. Őrei — a kapott parancs értelmében — nem engedték ki, mire ő kigombolta a nadrágját, nekikészült a vizelésnek, és felszólította őreit, hogy akkor igyák meg. Egyikük inkább kikísérte. Az őrszobára azonban nem sikerült visszavinni. Lakos berohant a nagy hálóterembe, és — Sándor Antal szerint — magából kikelve ordította, hogy megverték, a csendőrök felé fordulva azt kiabálta: „Lesztek ti még urak, és lesz gondunk erre a demokratikus rendőrségre!"

Erre a rendőrök elkapták, és bevitték az őrszobába, ahol Mogyoróssi közölte Jelenfivel, hogy jegyzőkönyvet vesz fel az esetről. Ekkor — Takács László szerint, de ezt Sándor Antal és Gáspár János is megerősítették — Lakos József gúnyolódva fordult Mogyoróssihoz: „Hogy tudnál jegyzőkönyvet felvenni, te piszkos csirkefogó?!" (Szavahihető kortárs szerint Mogyoróssi alig tudott írni.) A jegyzőkönyv végül is elkészült.

A jóval később fölvett vizsgálati jegyzőkönyvek eltérnek egymástól. A rendőrök egybehangzóan állították, hogy Mogyoróssi nem ütötte meg Lakost. Apja és egy internált nő azt állították, hogy ifj. Lakos József szája belül fölrepedt. Másnap a rendőrorvos megvizsgálta, de — Sándor Antal szerint — nem talált semmit, és szimulánsnak bélyegezte Lakost. Ennek azonban ellentmond dr. Lindenfeld Béla már ismertetett nyilatkozata, amely szerint Lakos csak hetek múlva jelentkezett nála panaszokkal, valamint a nő vallomása. Magyar Antal volt csendőr a társai nevében is úgy nyilatkozott, hogy nem láttak sérülést Lakos száján — de az ő tartózkodása talán érthető. Id. Lakos József egy jóval későbbi állítása szerint talán két nappal később Czeiger Zsigmond nyomozó hadnagy ismét megverte gumibottal a fiát. Ifj. Lakos Józsefnek egy cédulája, amelyben megveretéséről panaszkodik, kijutott a családhoz. Ezt azonban nem ő írta, bizonyára diktálta.

Ez után az incidens után nem volt többé remélhető, hogy ifj. Lakos Józsefet pusztán a hivatalos úton, tehát a rendőrséghez benyújtott kérvényekkel ki lehessen szabadítani. Id. Lakos Józsefet fia áthelyezésekor kiengedték, és rendőri felügyelet alá helyezték, Géza fia pedig egyre inkább átvette a családi küzdelem irányítását. Ferenc passzívabbá vált. Édesanyjuk még tett egy kísérletet, és férje szabadulása előtt följelentette Nagy István kapitányt a szegedi államügyészségen (az irat nem került elő, de a tény biztos.) Az ugyan nem biztos, hogy a szegedi népbíróság éppen Nagy István ügyét tárgyalta volna március 21-én, de mindenesetre 1946. március 9-én Garai Szabó Ferenc alhadnagy, a szentesi internálótábor őrszemélyzeti parancsnoka azt jelentette, hogy az ifj. Lakos József nevére érkezett népbírósági idézést nem tudta kézbesíteni.

Futó Dezső interpellációja

Ennek a tragikus történetnek a krónikája nem bírná el, és nem is igényli, hogy a szerzők tudományos igényű fejtegetésekbe bocsátkozzanak a korabeli politikai küzdelmeket illetően. Ezen a helyen azonban már nem halogatható tovább, hogy legalábbis utaljanak azokra a pártküzdelmekre, amelyek meghatározták eme történet szereplőinek törekvéseit, cselekedeteit és sorsát.

Az 1945. november 4-ei országos parlamenti választásokon a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt abszolút többséget szerzett ugyan, de koalíciós kormányt alakított addigi partnereivel, a Szociáldemokrata Párttal, a Magyar Kommunista Párttal és a Nemzeti Parasztpárttal. A Belügyminisztérium — szovjet nyomásra — a kommunista párt kezébe került, s ezzel a rendőrség és különösen annak politikai, majd államvédelmi osztálya a pártküzdelmek eszközévé vált.

A belső reakció elleni harc okán és ürügyén a kisgazdapárt — amely a politikai jobboldal gyűjtőhelye is volt — lassanként védekezésbe szorult a körvonalazódó kommunista és szociáldemokrata szövetség erőteljes, sőt agresszív támadásaival szemben. Arra kényszerült, hogy a baloldali követeléseknek engedve saját sorait is megritkítsa.

Szentesen is a kisgazdák szerezték a legtöbb szavazatot (40 %), de a kommunisták meggyőző sikere (31 %) azt bizonyította, hogy a Horthy-korszak nagyon erős baloldali munkásmozgalma kommunista irányt vett, hogy a kommunisták érdemeit az élet újjászervezésében és a közellátásban elismerte a lakosság, tekintélyes vezetői — pl. Vajda Imre, Erdei Mihály, Borbás Lajos, Mikecz János, Bozó Sándor, Vecseri Bálint és még Dadi Imre is — általánosan vagy többé-kevésbé elismert személyiségek lettek. Dadi Imre a Csongrád—Csanád megyei pártlistán ismét bejutott a parlamentbe.

Ugyanakkor természetesen nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a felszabadító, majd megszálló szovjet erők jelenléte elsősorban nekik kedvezett, bár a történeti igazság kedvéért azt is meg kell állapítani, hogy a szentesi városparancsnok és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tisztjei inkább mérséklő hatást fejtettek ki a túlzóan radikális baloldali erőkkel szemben.

A szentesi kommunista vezetők között — Bozó Sándor emlékezete szerint — igen éles vita zajlott le 1946. február elején Dadi Imre és Borbás Lajos városi párttitkár között, többek között a Lakos-ügyben (sajnos a jegyzőkönyv nem maradt fenn). Dadi ekkor hivatkozott először fölsőbb pártutasításra Lakos József félreállítása ügyében. Másnap,

5-én Bozó Sándor és Végső Sándor Pécsre, Borbás Lajos Budapestre utazott hosszabb pártiskolára, az utóbbi helyett Mikecz Jánost választották a városi szervezet titkárává. A bölcs, nagytekintélyű, mérsékelt Vajda Imre a háttérbe szorult, Erdei Mihály energiáját a nemzeti bizottsági és a szakszervezeti munka kötötte le. Dadi és Mikecz váltak a párt hangadóivá. Szélsőséges, demagóg szónoklataik magukkal ragadták az éhségtől, munkanélküliségtől, inflációtól, nyomortól sújtott tömegeket. Részben „ennek tudható be, hogy az egész vármegyében, különösen Szentesen az álbaloldaliság óriási méreteket öltött" — ahogy az egy évekkel későbbi megyei pártkonferencia megállapította. „A helyi vezetők ... között viszály volt, amit az akkori megyei párttitkár, Dadi Imre diktátori hajlamai idéztek elő" — mondta azon a konferencián Erdei Mihály, az új megyei titkár.

Az országos pártpolitika szintjén már megkezdődött a kommunisták és a szociáldemokraták együttműködésének és szövetségének kialakítása, nehéz tárgyalásokon formálódott a baloldali blokk. A leggyakrabban elhangzott jelszavak a reakció elleni küzdelem és a közigazgatás megtisztítása voltak.

Szentesen ez a baloldali szövetség nehezen alakult, mert a kommunisták nyomasztó túlsúlya és radikalizmusa aggasztotta a szociáldemokratákat, a parasztpártiakat és a kisgazdák balszárnyát is. Az pedig, hogy a rendőrség szinte teljesen a kommunista párt fegyveres erőszakszervévé vált, megfélemlített mindenki mást. A szentesi rendőrkapitányság 121 tagja között 1946. március 12-én 75 kommunista, 15 szociáldemokrata és 31 pártonkívüli volt, kisgazdákat föl se vettek rendőrnek. A szakembereket valós indokkal vagy koholt ürüggyel eltávolították a testületből.

Ifj. Lakos József átszállítása a szentesi internálótáborba először megnyugtatta a rendőröket: itthon legalább szem előtt lesz, nem lesz rá lehetősége, hogy befeketítse őket. Mezőhegyesről ugyanis — Láng Béla és Nagy István így adták elő egy pártvezetőség ülésen — „mindenféle hazugságokat írt a belügyminiszter úrhoz, hogy ők mennyire összeverték Lakost, mielőtt internálták, pedig ebből egy szó sem igaz." Leveléhez még egy hamis orvosi látleletet is csatolt. Lakos József hazahozatala után azonban csalódniuk kellett: a szabadlábra helyezett id. Lakos újra kérvényt írt fia érdekében, s ennek egy-egy példányát eljuttatta a budapesti angol, amerikai és szovjet hatóságokhoz, és kérésére a kisgazdapárt közbenjárt a Lakos-ügyben a Belügyminisztériumban. A rendőrtisztek szinte másról sem beszéltek egymás között, és rendkívül idegesek voltak.

És ekkor robbant a bomba: Futó Dezső kisgazdapárti képviselő a nemzetgyűlés 1946. február 13-ai ülésén interpellált a belügyminiszternél a szentesi rendőrségen uralkodó állapotokról. A képviselőt József bátyja tanácsára Lakos Géza kereste föl Budapesten. Nemcsak édesanyja december 4-én kelt levelét adta át neki, hanem azt is elmondta, amit bátyjától a mezőhegyesi internálótáborban megtudott.

Közbekiáltásokkal gyakran félbeszakított beszédét Futó Dezső udvarias bókkal kezdte: Nagy Imre belügyminiszter jóindulatú, de a kirívó és sürgős esetekben csak akkor tud intézkedni, ha a rendészeti osztály vezetője, dr. Szebeny Endre tanácsos az igazságnak megfelelően és gyorsan tájékoztatja őt azokról az esetekről, amelyeket nap mint nap visznek a belügyminiszter elé.

Ez után a bevezetés után ismertette ifj. Lakos József kinevezésének, működésének,

letartóztatásának, megkínzásának és internálásának történetét. Néven nevezte a tolvajokat és a pribékeket, és fölemlítette Fekete Imre volt képviselőnek az ügyét, akit szintén a szentesi rendőrök kínoztak meg. Beszéde végén a leghatározottabb, a legsürgősebb és a legkeményebb vizsgálatot kérte.

Az interpelláció adatokat és eseményeket fölsorakoztató része id. Lakos Józsefné 1945. december 4-én írt levelének szövegével, szerkezetével, szóhasználatával teljesen megegyezik. Futó Dezső bizonyára azzal is lenyűgözte a Házat, hogy minden említett dokumentum iktatószámát is közölte. Előadása alatt röpködtek a gúnyos és föhábörodott kiáltások: „Ez a demokrácia!" „Őrület!", „Állatok ezek, nem emberek!", „Ezek a fasiszták!", „Gyönyörű!", „Van még középkor!", „Kötélre az ilyet!", „Gyalázatos banda!", „Rendőrdiktatúra!".

Az interpellációt a sajtó is közölte (Dadi alighanem hiányzott erről az ülésről). Valószínűleg már következő napon — Futó Dezső szerint már hetekkel korábban — a Belügyminisztérium elrendelte ifj. Lakos József szabadlábra helyezését.

Ez utóbbi állításnál meg kell állnunk egy pillanatra. Mint már korábban említettük, ebben — a szabadon bocsátást elrendelő, ill. meghiúsító határozatokban — igen nagy bizonytalanság van. Futó Dezső szerint Lakos József Szentesre szállítása után pár napra leérkezett a rendőri őrizetet megszüntető belügyminiszteri határozat. Nem bizonyítható, de hihető. A rendőrtisztek mindenesetre csak az interpelláció után említették. Iktatása — mint a későbbieké is — elmaradt. Nagy Imre belügyminiszter is csak az elbocsátás tényét adta meg, a dátumot nem. (Az igazság csak a BM irattárából derülne ki.)

Az összeesküvés

A szentesi kommunista rendőrtisztek már a Futó Dezső-féle interpelláció előtt is el voltak keseredve, és tanácstalanságukban segítséget kértek saját felettes hatóságaiktól és pártjuk központi vezetőségétől, de sem komoly tanácsot, sem utasítást nem kaptak. Az interpelláció-bomba robbanása után Wachsmann (Tardos) István újságírónak, a szentesi pártszervezet gazdasági felelősének a lakásán értekezletet tartottak. Láng Béla, Nagy István, Potroveczki András, Szűcs Dániel, Székely Bálint és Gulyás Emil rendőrségi emberek, továbbá Wachsmann és felesége, valamint Mikecz János gyűltek össze. Meghívták Dadi Imrét is. Közölték vele, hogy a Belügyminisztériumból megjött az utasítás (az első vagy a második?), hogy ifj. Lakos Józsefet szabadon kell bocsátani. Nekik azonban ehhez semmi kedvük, mert ha Lakos szabadon jár, még több támadás éri a rendőrséget. Közölték Dadival, hogy „a jelen lévő detektívek életre-halálra összeesküdtek, hogy Lakosnak nem lehet szabadulni." Dadinak nem volt ellenvetése: „csináljátok, ahogy akarjátok, de ha már teszitek, úgy tegyétek, hogy a Tisza legyen Lakosnak a temetője. A szántóföldeken néhányszáz méter a Tisza, vigyétek ki, és azt kell mondani, megszökött a táborból, és lehet keresni."

Röviddel utána Láng Béla megkapta a második (harmadik?) dörgedelmet is a belügyből, „miért nem jelentette már táviratilag, hogy Lakos szabad." Ugyanakkor Láng Béla azt is közölte Dadival, hogy Nagy István kiállítja az elbocsátó végzést, az átvételt aláíratja Lakossal, s mikor az kijön a táborból, elteszik láb alól. (Ez Dadi Imre vallomása, amelynek szemlátomást az a fő törekvése, hogy a felelősséget a két rendőrtiszt nyakába varrja.)

Wachsmann István ugyanis azt vallotta, hogy azon az összejövetelen, amelyet a lakásán tartottak, ott volt Nagy István, Láng Béla, Mikecz János, Potroveczki András és még egy-két nyomozó. És akkor Dadi Imre mindannyiuk előtt kijelentette, hogy „a Pártközpont utasítása értelmében Lakost ki kell nyírni." A jelenlévők nagyon aggályoskodtak a „kinyírás" miatt. (Ennek a verziónak a célja is világos: Dadira hárítani a felelősséget.)

Nagy István elhallgatja, hogy részt vett a Wachsmann lakásán lezajlott „értekezleten", de az első merényleti terv kivitelezését őszintén magára vállalja:

„A nemzetgyűlésen Futó Dezső képviselő interpellációja után kb. két-három napra

Dadi Imre nemzetgyűlési képviselő megjelent irodámban, ahol négyszemközt a következőket mondotta:

A Pártközpont vezetőségétől és Tömpe András rendőr ezredes elvtárstól azt az utasítást hozta, hogy Lakos József volt detektív az internálótáborból nem jöhet ki, és még a mai napon el kell őt tenni láb alól. Ez délelőtt 11 és 12 h között történt.

Nekem az egész ügy elintézéséhez és megszervezéséhez mindössze négy óra áll rendelkezésemre. Ezek után összehívtam bizalmas rendőrségi elvtársaimat, név szerint: Potroveczki András, Gulyás Emil, Székely Bálint, Szűcs Dániel, Szűcs Imre és Mogyoróssi Lajos elvtársakat. Közöltem velük Dadi elvtárs Budapestről hozott utasítását, akik mint párthű elvtársak hajlandók voltak — mint korábban is minden esetben, mikor a Párttól utasítást kaptak — az utasításnak eleget tenni. Megpróbáltuk megbeszélni, hogyan hajtsuk végre az utasítást. Abban állapodtunk meg, hogy este 7 és 8 h között fogják az általam megszervezett elvtársak végrehajtani.

Ebben az időben az elvtársak kimentek az internálótáborba azzal a célzattal, hogy Lakos megölése után a holttestet a Tiszában fogják eltüntetni, hogy még nyomot sem hagyjanak maguk után. Közben kimentem lakásomból az udvarra, és meglepetten láttam, hogy a hold feljött. Azonnal telefonáltam az internálótáborba, és az ott jelentkező rendőrnek (nevére nem emlékszem) megmondtam, hogy Potroveczkiék azonnal jöjjenek vissza. Ez meg is történt, ők dolgavégezetlenül visszatértek."

Az interpelláció február 13-án hangzott el. Az ellentmondó vallomásokból nem lehet tudni, de valószínű, hogy a kudarcba fulladt vállalkozás 18-án, kedden este zajlott le, mert megismétlésére nem volt idő: ifj. Lakos József 19-én reggel elhagyta az internálótábort.

Bármennyire fondorlatos volt is a gyilkosság kútba esett terve, s bármily ravaszul főzték ki a következőket is, a koalíciós partnerekre és a közvéleményre tekintettel kellett lenni. Azonkívül a Futó Dezső-féle interpellációban fölvázolt Lakos-képet — amely hőst és ártatlan áldozatot mutatott be — le kellett rombolni, a tolvajnak és szadista csőcseléknek bemutatott szentesi rendőrök alakját pedig tisztára kellett mosni. Erre vállalkozott Tardos (Wachsmann) István, amikor terjedelmes cikket közölt a Magyar Alföld 1946. február 16-ai számában „Mi is interpellálunk" címmel.

A cikkíró a kor szokásos modorában, helyenként szellemesen gúnyos hangnemben, máshol útszéli stílusban próbálja ízekre szedni Futó Dezső állításait. Ezek egy részével Lakos kapitány ifjúkorának, rendőri működésének és leváltásának bemutatásakor már megismerkedhetett az olvasó.

Bemutatja Lakos József „demokratikus nevelőszerveit", a Turul Bajtársi Szövetséget, a kormánypárti újságot, a rendőrség politikai csoportját. Föleleveníti a vádakat: a szocialisták és a kommunisták internálását, a házkutatásokat, a nyilaskeresztes jelvény viselését. Szemére veti Dadi és Kádár Sándor megkínzását. Idézi Szatmári István újságíró véleményét: „Lakos József ideg- és elmebeteg ember, aki a régi rezsimet hiánytalanul kiszolgálta!" Ugyancsak Szatmárira hivatkozva állítja, hogy „Lakos Józsefhez a szentesi rendőrkapitányságon senki egy ujjal hozzá sem nyúlt, ... csak Mezőhegyesen, a 28. számú lágerben jutott két hónap múlva eszébe, hogy őt a szentesi demokratikus rendőrség bántalmazta." Ha Szatmári valóban ezt mondta, elég hálátlan volt, mert ő is azok egyike volt, akiket Lakos figyelmeztetett — legalábbis az őt ért vádak szerint —, hogy ne térjenek haza. (Egyébként hazajött, Lakossal együtt internálták, majd 1947-ben 3 évi börtönre ítélték.)

Lakos Józsefnek az 1945. februári igazolását hamisítványnak bélyegzi. Megvédelmezi Nagy Istvánt a ruhalopás gyanújával szemben. Láng Béla lopási ügyével kapcsolatban pedig — azon kívül, hogy az ügyészség megalapozatlannak találta a vádat — dr. Joó Béla elmeorvost, volt kórházigazgatót, aki a följelentést tette, és az újság megjelenésének napján még internálva volt, elmebetegnek titulálja, aki pillanatnyi delíriumában tette meg a följelentést.

Lakos a cikkben „csirkefogó", „akasztófára való csirkefogó", „közveszélyes csirkefogó", akinek az internálótáborban van a helye. (Reméljük, hogy az olvasó is fölfigyelt rá — Wachsmann szerencséjére Dadi nem —, hogy a fölhevült újságíró kedvenc gyalázkodó szava a „csirkefogó". Ugyan kire illett inkább?)

Futó Dezsőnek arra az állítására, hogy ifj. Lakos József internálásának megszüntetésére a belügyminiszter már hetekkel előbb határozatot hozott, Tardos így válaszol: „nem hisszük, hogy a belügyminiszter ilyen értelmű határozatot hozott volna. Hallottunk valamit arról, hogy a belügyminisztériumból jött Szentesre valamilyen határozat és rendelkezés, okunk van azonban feltételezni, hogy ez a rendelkezés teljesen elfogult és egyoldalú beállítás alapján látott napvilágot."

Ez a néhány mondat szánalmas nyögdécselés: nem hiszi, hogy van; hallotta, hogy mégis jött; feltételezi, hogy elfogult. És hihetővé teszi, hogy ifj. Lakos József volt rendőrkapitánynak apja után néhány nappal, már február elején szabadulnia kellett volna. Ezek szerint Nagy István szentesi kommunista rendőrkapitány semmibe vette legfőbb hivatali főnöke, Nagy Imre kommunista belügyminiszter rendeletét. Pedig milyen meggyőzően hivatkozott a pártfegyelemre, amikor a bőrét mentette: „Dadi Imre állításainak azért adtam hitelt, mert úgy gondoltam, hogy a Párt Központi Vezetősége és a helyi szervezet vezetősége között egy kommunista nemzetgyűlési képviselő az összekötő."

Wachsmann István cikke jól beilleszkedik a Lakos József ellen tervezett és valóban végrehajtott gyilkossági kísérletek sorába: ezzel a becsülete ellen követett el halálos merényletet. A Magyar Alföld kommunista és szimpatizáns olvasói egy fasiszta rendőrtisztet láttak maguk előtt, aki szadista kegyetlenséggel kínozta és verette nyomorékká elvtársaikat, mentette hasonszőrű cimboráit, és ma is veszedelmet jelent az épülő demokratikus Magyarország számára.

Egy volt rendőrtiszt, aki jól ismerte, így emlékezett rá: „Ő volt a gyilkosság spiritus rectora."

Idézett cikkében Wachsmann azt ajánlja, hogy „Lakos Józsefet csukják a bolondok házába." Ez 1946. február 19-én meg is történt, ha nem is hatósági intézkedéssel. Dr. Joó Béla, aki együtt volt az internálótáborban Lakossal, még nem felejtette el a volt detektív segítségét, és azt ajánlotta neki: feküdjön be az idegosztályra. Erre kétszeres oka is volt. Dr. Lindenfeld Béla az internálás utolsó napjainak egyikén neuraszténiát állapított meg páciensén, fontosabbnak látszik azonban az a föltételezés, hogy — a középkori

templomszentélyekhez hasonlóan — a kórház, különösen az idegosztály menedék lehet számára. A visszaemlékezők szerint a merénylet sejtelme „benne volt a levegőben."

Az idegosztály valóban a lehető legalkalmasabb menedéknek tűnt. A magasföldszint ablakait erős vasrács védi, az ajtókon kívülről gombkilincsek vannak, s a rendtartás szerint belülről állandóan zárva voltak. Az udvar kapuit is zárva kellett tartani. A betegekre éjjel-nappal ügyeletes nővér vigyázott. A folyosón telefon volt elhelyezve. Állandó ügyeletes orvos azonban nem volt, mert dr. Joó Béla osztályvezető főorvos a közeli internálótábor lakója volt, a szolgálatot egyedül dr. Nagy Dezső alorvos látta el. Ifj. Lakos József — a család emlékezete szerint — aggályos körültekintéssel választotta ki fekhelyét (oda lehet-e lőni az ablakon keresztül?) —, végül az 5. szoba ötödik, az északi fal melletti ágyát foglalta el. Ez lett a halálos ágya.

Közben Dadi Imre ismét fölutazott a nemzetgyűlés ülésére, majd onnan visszatérve Kisteleken tartott nagygyűlést. Erről az újság számára beszámolt Wachsmann-nak. Szerinte Wachsmann itt ismertette új tervét. Wachsmann szerint viszont Dadi ekkor újra előállt Lakos „kinyírásával", és Tömpe Andrásra hivatkozott. Dadi úgy adja elő, hogy a rendőrség vezetői dühösek voltak, „mert minden reakciós befogadóhelye a kórház idegosztálya." Wachsmann most minden bevezető nélkül közölte vele, hogy sikerült olyan vegyszert szereznie, amely szívbénulást okoz, és nincs olyan orvos, aki meg tudná állapítani a halál okát. Láng Béla még azt is mondta, hogy „ők készítik már a tervet arra vonatkozóan, miként fogják Lakost megközelíteni." (Érdekes Wachsmann vonzódása a méreghez, a börtönkórházból is azt kért feleségétől.)

A kalandos terv hamvába holt, de helyette nyomban akadt másik.

Február 21-ére Szentesen a két munkáspárt közötti tárgyalások eljutottak odáig, hogy megszületett a kommunista, ill. a szociáldemokrata párt közötti összekötő bizottság, kialakult az egységfront kerete. A városban és a környező községekben egymást érték a reakció elleni tüntetések, nagygyűlések, és készültek a listák a közigazgatás, a bíróságok, a földhivatal és a rendőrség megtisztítására. Dadi ezekben a napokban rengeteget szerepelt, szenvedélyes szónoklatokat tartott, tüzelte a baloldali tömegeket. Útjaira gyakran elkísérte Láng Béla is. Ez utóbbi részt vett a megyei főkapitányságok politikai vezetőinek fővárosi értekezletén, és ott — Dadi szerint — Tömpe Andrásnak elpanaszolta a Lakos-ügyet. Az ezredes azt mondta, hogy „a rendőrség hozzá ne nyúljon Lakoshoz, mert az ország szeme most ... a szentesi rendőrségen van ..., ha a nép szétszedi, nem tehetünk semmit, és nincs kit felelősségre vonni. " Olyan hangulatot kellett tehát gerjeszteni, hogy „a nép a Lakost kihúzza az idegosztályról, és agyonverje."

Február 21-én, a kommunista-szociáldemokrata összekötő bizottság létrehozásának estéjén újabb szörnyű terv született Dadi szerint Wachsmann, Wachsmann szerint Dadi fejében. A tömegek indulatainak fölkorbácsolásához provokációt kell végrehajtani: merénylet a pártszékház vagy Dadi Imre ellen!

Másnap Dadi Mindszenten és Szegváron tartott nagygyűlést. Vele volt Láng Béla is. Este 9 óra tájban értek haza, és még benéztek egy kis beszélgetésre a pártszékházba. A gyűlésekről társalogtak, amikor beléptek Potroveczki András és Szűcs Dániel detektívek, és — a saját állítása szerint meglepett — Dadival röviden ismertették a tervet, és

máris hozzáláttak a megvalósításhoz. Lementek a pincébe, beállították Dadi kalapját, és az egyik detektív egy öngyújtó pislákoló világánál rálőtt. A lövés ügyetlenül sikerült. Dadi azt mondta: „Hagyjuk az egészet, gyerekek!" Ekkor a másik detektív kézbe vette a kalapot, és közvetlen közelről keresztüllőtte. (Lakos Bálint, a gyilkos kommandó egyik tagja elmondta, hogy amikor Pesten megmutatták neki a rendőrségen Dadi kalapját, döbbenten látta, hogy pörkölt szélű lyuk van rajta, ha Dadi feje benne lett volna, aligha élte volna túl.)

Akkorra a megyei pártbizottságon már összegyűlt a többi beavatott rendőrtiszt is. Potroveczki és Szűcs eligazította Dadit, s a továbbiakban minden a megbeszélt terv szerint zajlott le.

„11 óra tájban az Ady Endre utcán át elindult hazafelé — írta február 24-ei, vasárnapi számában a Magyar Alföld, lehetséges, hogy személy szerint Wachsmann. — Alig haladta túl a kórházat, az ellenkező oldalról több lövés dördült el, amelyek közül kettő átlyukasztotta Dadi Imre kalapját, és lesöpörte a fejéről. Dadi Imre ösztönszerűen a földre vetette magát, és hallotta, hogy a merénylők sebes iramban futásnak eredtek.

Dadi Imre ekkor a kórház portási fülkéjében lévő telefonhoz sietett, és a merényletről értesítette a rendőrséget, valamint a Kommunista Pártot. A rendőrség azonnal kivonult a helyszínre, de a sötét éjszakában már senkit sem talált."

A sajtót Nagy István kapitány személyesen tájékoztatta „a páratlanul álló aljas bűncselekmény" lefolyásáról. Dadi az Ady Endre (valójában a Boros Sámuel) és a Borza utca találkozásánál járt a merénylet pillanatában, a környékbeliek négy-öt lövést hallottak, a helyszínen két német géppisztolyhüvelyt találtak. A sötétség áthatolhatatlan volt. A cikk hangsúlyozottan sulykolja az olvasóba: „a kórház mellett", „az ellenkező oldalról" (tehát a kórház felől).

Maga Dadi is nyilatkozott. Említette, hogy számtalan fenyegető levelet kapott, hogy egyszer már megtámadták, és le akarták ütni. A gyilkos merényletet egy fasiszta bandának tulajdonította (ezt mondta Panov ezredesnek, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szentesi képviselőjének is). Végül a maga demagóg modorában így fejezte be nyilatkozatát:

„Jól jegyezzék meg, hogy ha engem el is tesznek láb alól, a mi ügyünk nem szenved törést, mert a dolgozók százezrei tovább viszik a Magyar Kommunista Párt zászlaját, tovább folytatják a harcot, melyben megsemmisítik ellenségeiket, és megvalósítják a szabad, független, demokratikus Magyarországot, a dolgozók Magyarországát!"

Lakos Ferencet déli fél egykor letartóztatták, és este hétig tartották bent a rendőrségen.

A péntek éjszakai merénylet után, vasárnap de. 11 órakor az MKP tömeggyűlést tartott. Az eredetileg a Kossuth térre hirdetett demonstrációt a hóesés miatt a színházteremben rendezték meg. Akkora tömeg gyűlt össze, hogy sokan kiszorultak az utcára. Ez kitűnő alkalomnak látszott arra, hogy Dadi föltüzelje a tömeget Lakos József meglincselésére. Szombat este azonban magához hívatta Panov ezredes (Wachsmann szerint Tyapkin ezredes, a helyőrségparancsnok), aki azt tanácsolta, hogy ne korbácsolja fel az

emberek indulatait. (Talán már ő is tudott a tervről?) Az orosz parancsnok még Mic őrnagyot is elküldte a színházba, aki végigtolmácsoltatta az elhangzó beszédeket.

Mikecz János nyitotta meg a nagygyűlést. Éles kirohanást intézett az egyre merészebbé váló reakció ellen, nevén nevezte Mindszenty bíborost és Futó Dezsőt. Felháborodva utasította vissza a szentesi rendőrséget ért támadásokat, és megemlítette Lakos József nevét, majd azonnal a munkásság tízezreinek agyonverésére emlékeztetett. Lakos után dr. Joó Béla következett, akit röviddel előbb fogtak le a köztársaság és a demokrácia elleni támadás miatt. Utána azonnal a Dadi Imre elleni orvtámadás jött. Így Dadi számára mintegy kijelölte az irányt, előkészítette a talajt.

Dadi azonban nem ment bele ebbe az utcába. Tőle szokatlanul higgadt elemzését adta az ország gazdasági és politikai helyzetének, józszerével csak a jobboldali kisgazdákat támadta, és bejelentette a tisztviselői kar 50 %-os csökkentését. Utána Erdei István, a Szociáldemokrata Párt alföldi kerületi titkára, majd Pintér Győző helyi szocdem vezető beszélt. A tudósítás szerint „a nagyszabású népgyűlés az Internacionálé eléneklésével ért véget." A nagygyűlésről Mogyoróssi Lajos készített rendőri jelentést. „A Kommunista Párt tömegeit a legnagyobb mértékben felháborították a közelmúlt eseményei, elsősorban Futó Dezső nemzetgyűlési képviselő minősíthetetlenül durva támadása a szentesi rendőrség egyes tagjai ellen. Majd Dadi Imre kommunista párti nemzetgyűlési képviselő ellen ismeretlen által f. hó 22-én megkísérelt merénylet olyan izzóvá tette a hangulatot, hogy bármelyik pillanatban tartani lehet erős tömegmegmozdulásoktól ... Csak a vezetők higgadtságának köszönhető, hogy sikerült a tömeget a gyűlés befejezése után fegyelmezett szétoszlásra rábízni." Jelentése végén a szentesi rendőrséget is megvédi Futó Dezsővel szemben: „Az a vélemény alakult ki a szentesi baloldali tömegek körében, hogy a demokrácia csak büszke lehet a szentesi rendőrség munkájára, és a legnagyobb elismerése a szentesi rendőrségnek a reakció gyalázkodása. A szentesi tömegek gyűléseken és felvonulásokon nyilvánították ki, hogy a rendőrséget a magukénak tekintik, helyeslik a rendőrségnek a reakció elleni harcát, és még erélyesebb intézkedéseket követelnek a mind merészebbé és szemtelenebbé váló reakcióval szemben."

Wachsmann is fölkelt betegágyából, hogy ott lehessen; ő jegyezte föl, hogy amikor a tömeg már oszlóban volt, Dadi mégis a mikrofonhoz ugrott, és belekiabálta: „Tapossátok el a reakciót a kórházban és az idegosztályon!" Dadi ennek az ellenkezőjét állítja: a gyűlés után mentegetőznie kellett Láng Béláék előtt, hogy nem tehette az oroszok és a szocdemek miatt. „Lakosnak is megjön a maga ideje, ne legyetek türelmetlenek!" — nyugtatta elvtársait. A lincshangulat talán azért sem alakult ki, mert — Wachsmann vallomása szerint — „a városban ... rögtön lehetett hallani hangokat, hogy az egész (ti. a Dadi elleni merénylet) kicsinált dolog volt." Mindenesetre a tömeg a lincselés helyett a vasárnapi ebéd mellett döntött.

A helyzet kezdett kínossá válni Wachsmann, Dadi és az érintett rendőrtisztek számára. A rendőröket Tömpe András ezredes eltiltotta az újabb közvetlen akciótól. A lincselést a szovjet ezredes közbelépése megakadályozta. A mérgezés csak jámbor óhaj maradt. Az idő sürgetett: küszöbön álltak az újabb kihallgatások.

Az újabb szervezés történetének hiteles bemutatása a szerzők legnehezebb részfeladata, mert konspiráció volt, az írott vallomások, a szóbeli nyilatkozatok, ráadásul ugyanazoknak a résztvevőknek az írásos és a szóbeli előadásai is ellentétesek egymással. A szerzők ezek alapján kísérlik meg a történtek rekonstruálását.

Mindjárt másnap, február 25-én, hétfőn — ez Wachsmann verziója — megjelent a lakásán Serkédi János 23 éves asztalossegéd. A II. kerületi MKP-szervezettől jött, hogy elszámoljon a tagdíjakkal. Négyszemközt, bizalmasan közölte Wachsmann-nal, hogy meg akarják bosszúlni Lakoson a Dadi elleni merényletet. Wachsmann le akarta beszélni Serkédit veszélyes szándékáról — ami aligha hihető —, de aztán mégiscsak megemlítette a dolgot Mikecz János városi párttitkárnak. „Miért ne?" — vonta meg a vállát Mikecz, és abban állapodtak meg, hogy szólnak Dadinak. Wachsmann értesítette Serkédi tervéről a rendőrségi elvtársakat is, azok szintén Dadira óhajtották bízni a döntést (Dadi éppen a nemzetgyűlés ülésszakán vett részt).

Wachsmann kezdett fantáziát látni a dologban. Kapcsolatba lépett Dóczi László 41 éves kubikossal, aki aztán elküldte hozzá Dobronyai János 19 éves asztalossegédet is. Ez utóbbi úgy emlékszik, hogy Wachsmann beszélt neki a párthoz való feltétlen hűségről, a párt iránti kötelességről, még a szervezeti szabályzatot is idézte, majd ismertette előtte a pártközpont Lakossal kapcsolatos utasítását. Végül közölte vele, hogy az akciót Serkédi szervezi.

Serkédi — írásos vallomása szerint, amelyet azonban szóban megtagadott — akkor kezdett társaival, Dóczival, Dobronyaival, Magyar Ferenc 18 éves cipészsegéddel, Izsák András 19 éves, Lakos Bálint 25 éves és Páhi Sándor 29 éves kubikossal Lakosról beszélgetni, amikor az kiszabadult az internálótáborból. „A munkásság körében nagy volt a felháborodás", mert Lakost a baloldaliakat üldöző, kegyetlen rendőrtisztnek ismerték. Őrá személy szerint elsősorban az hatott, hogy Kádár Sándort — leendő apósát — a rendőrségen nyomorékká verték. A többiek emlékeztek még vallomásaikban Fenyvesi János esetére is, akit a rendőrségen agyonvertek, majd felakasztottak.

Wachsmann „Mi is interpellálunk" c. cikkének állításait nyilván készpénznek vették, abból olyan embernek ismerték meg Lakost, amilyennek Wachsmann a beszélgetések során beállította: a munkások és a demokrácia sátáni gonoszságú ellenségének. Meg kell semmisíteni. Félniük nem kell. Ha lebuknak, nem hivatkozhatnak ugyan a pártra, de a párt segít majd nekik kimászni a bajból. Naponta találkoztak, alakítgatták terveiket, beszerezték a fegyvereket, készültek a nagy leszámolásra. Török János kubikos, szakszervezeti és pártvezető — később Szentes utolsó polgármestere és első tanácselnöke — emlékezett rá, hogy 1946. februárjának végén, márciusának elején be-belátogatott az R-gárdistákhoz, akik belépésekor hirtelen elhallgattak, pedig előtte élénken tárgyaltak valamit.

Az ügyben amúgy is érezhető feszültséget csak fokozta, hogy március 1-jén a vidéki főkapitányság rendeletére újra vizsgálni kezdték id. Lakos Józsefné panaszait. A megyei főkapitányságra beidézték Lakos Ferencet, id. Lakos Józsefet és Sándor Antal próbarendőrt. Dr. Takács Péter főhadnagy előtt arról az esetről tettek vallomást, amikor id. Lakos Józsefet visszaparancsolták nénje temetéséről az internálótáborba, ifj. Lakos József megveretéséről — erről apja most azt vallotta, hogy csak fia elbeszéléséből tud róla

—, valamint id. Lakos megpofozásáról és az ifj. Lakos József és Mogyoróssi Lajos főhadnagy között lazajlott incidensről. A kihallgatás során kiderült, hogy Lakosék már mernek beszélni, s így a közelgő, március 9-ére kitűzött vizsgálat nem sok jót ígért a rendőrtiszteknek.

Március 2-án Wachsmann a felesége, Nagy István, Vértes József és Vecseri Bálint kíséretében az I. kerületi pártszervezetbe ment, ahol pártestét kellett tartania. Útközben beugrott a megyei párttitkárságra. Dadi éppen gépeltetett valamit. Wachsmann félrehívta, és beszélt neki Serkédiről. Dadi ráförmedt, emlékeztette rá, hogy ez központi utasítás, és arra utasította Wachsmannt, hogy Serkédivel hajtassa végre a gyilkosságot. (Dadi erre nem emlékszik, szerinte ő ezekben a napokban el is felejtette Lakost, annyi volt a dolga.) Az úton szembetalálkozott Serkédivel, az ismét fegyvert kért tőle. Wachsmann azt mondta, hagyjon neki békét, és csináljon, amit akar. Serkédi dacosan mondta neki, hogy van fegyverük, és még aznap este „kinyírják" Lakost. (Serkédi János szóbeli közlése szerint el is indult a csapat, de a Makai-hídtól visszafordultak. Páhi Sándor szerint 6-án este terepszemlét tartottak, és az idegosztály ajtaját zárva találták.)

Március 4-én Serkédi harmadszor is fölkereste Wachsmannt fegyverért. Az elküldte Mikeczhez. Wachsmann szerint tudtával Mikecz sem adott neki fegyvert. „Ettől kezdve nem is hallottunk Serkédiről semmit" — vallja —, csak a gyilkosság utáni reggel.

Március 7-én hajnali 4 órakor Dadi Imre autóval Pestre indult, társaságában volt Kovács Margit, aki az MNDSZ (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) országos értekezletére igyekezett. Dadi a Dunántúlra települni szándékozók ügyében interveniált délelőtt, délután pedig részt vett a Hősök terén rendezett nagy demonstráción, s csak 8-án délután indult haza.

Nagy István rendőrkapitány — saját vallomása szerint — az utolsó napokban már nem foglalkozott a Lakos-üggyel, mert Wachsmann megnyugtatta: „majd szerveznek ők bizonyos csoportot, amelyek az ilyen munkák elvégzésére alkalmasak lesznek." Ő csak március 8-án hajnalban értesült a gyilkosságról.

Azok közül, akik a Lakos-ügyben még főszerepet játszottak, így Mikecz János, Láng Béla, esetleg Tömpe András, a szerzők tudtával nem hagytak maguk után erre vonatkozó írásbeli dokumentumot.

Volt már szó róla, hogy a március 9-ei dátum mennyire fontos ebben az ügyben: a megyei főkapitányság ezen a napon kezdte volna meg a vizsgálatot id. Lakos Józsefné panaszainak ügyében. Azt is láttuk, hogy a március 1-jén meghallgatott tanúk bátran beszéltek. Ifj. Lakos József elhallgattatása sürgőssé vált.

Az összeesküvők 1946. március 6-án, szerdán este tartották a merénylet előtti utolsó összejövetelüket. Erre az adott alkalmat, hogy Wachsmann István és neje új lakásba, a Takarékpénztár épületébe költöztek, és házszentelőn látták vendégül barátaikat. Ott volt Dadi Imre nemzetgyűlési képviselő — nem maradhatott sokáig, mert másnap hajnali 4-kor indulnia kellett Budapestre —, Mikecz János városi párttitkár, Láng Béla százados, a vármegyei politikai osztály vezetője, Nagy István százados, a szentesi rendőrkapitány, Potroveczki József detektív és még több ember. Kónya Dénesné Oncsa-telepi

lakost, aki takarítani járt Wachsmannékhoz, kiküldték a konyhába. A résnyire nyitva maradt ajtón a következőket hallotta:

Wachsmann: „Értsétek meg, el kell tenni láb alól."

Valaki: „Nem kell éppen agyonütni."

Wachsmann dühösen felcsattan: „Nem lehet életben hagyni!"

Ezután a jelenlévők sokáig iszogattak. (Sokan lehettek, mert reggel két családhoz kellett visszavinni a kölcsönkért poharakat.) Másnap a bejárónő félénken megkérdezte Wachsmann-nét, hogy mi történt itt tulajdonképpen. Az ijedtében megfenyegette: „Ne mondja senkinek, hogy tudott a dologról, mert súlyos büntetés vár magára!" (Az asszony március 19-én elmondta a történteket a rendőrségi nyomozóknak, majd — a hatalmas lelki tehertől megszabadulva — néhány nap múlva a kisgazdapárti Szentesi Újság munkatársainak is.)

A szerzők itt elveszítették az eddig — hitük szerint — elég jól kézbentartott fonalat. Egybe nem hangzó, töredékes és főleg ellenőrizhetetlen mozaikokból sejlik elő az utolsó nap, március 7-e délutánjának története.

Serkédi János — emlékezete szerint — fölkereste Wachsmann Istvánt az új lakásban, hogy elszámoljon a közben befolyt tagdíjakkal. Wachsmann megkérdezte tőle: mit hallott arról, hogy Lakost likvidálni akarják. Serkédi azt felelte, hogy hallomása szerint az MKP Rendező Gárdája és Karai Lajos valóban erre készülnek (ő maga — a saját állítása szerint — nem volt R-gárdista, más szerint igen.) Wachsmann meghagyta, hogy szóljon nekik: Dadi Pesten van, nehogy valami marhaságot csináljanak. Serkédi szólt is Karainak, de az ráförmedt: „Le vagy szarva!" (Karai ekkor már nem volt a rendőrség állományában.) Erre Serkédi sarkonfordult, otthagyta, és a városi pártházban, a volt Kaszinóban leült sakkozni vagy dominózni. Itt este valaki a vállára tette a kezét, és halkan a fülébe súgta: „Gyere!" És ő felállt, ment, csak útközben tudta meg, hova.

Lakos Bálint is megerősíti, hogy aznap estefelé valóban volt összetartás az R-gárdában, ő is ott volt. Páhi Sándor is így emlékszik.

Az emlékezések szerint nem volt olyan eligazítás, amelyen mindannyian részt vettek volna. Lakos Bálint szerint a csoport vezetője vagy vezetői kapták meg a parancsot. A tagkönyveiket összeszedték — talán Mikecz János, talán Karai Lajos, nem emlékszik már pontosan —, a kellékek, ti. a fegyverek és az álarcok már náluk voltak. Aztán elindultak.

Dobronyai János emlékszik rá, hogy indulás előtt határozottan felszólították őket, hogy adott esetben nem hivatkozhatnak a pártra, s arra is, hogy tagkönyveiket le kell adniuk. Az eligazításról, valamint a térképvázlat átvételéről, a technikai jellegű útbaigazításról (útvonal, kapu, ajtó, szoba) ő is hallgat. A szerzők szerint az adatok egyértelműen az R-gárda felé mutatnak. Nagy János volt R-gárda-parancsnok nem emlékszik. Később minden bűnös a párt parancsára hivatkozott. De ki közvetíthette ezt a parancsot a gyilkos kommandó vezetőjének és tagjainak?

A szerzők alapos gyanúja szerint Láng Béla és/vagy Nagy István. Elég logikusnak látszik, hogy a gyilkolási tilalommal sújtott rendőrtisztek az MKP Rendező Gárdáját vetették be. Halogatásra nem volt idő: két nap múlva az ő ügyükben megkezdődnek a kihallgatások, és maga ifj. Lakos József is vallani fog!

„Ítélt a nép!"

A kommunista párt 1946 elején meghirdette a reakció elleni harcban a közigazgatás megtisztítását. Nem volt olyan tömeggyűlés, amelyen szóba ne került volna. Rákosi, Gerő, Révai, Nagy Imre, a Baloldali Blokkba tömörült kommunisták, szociáldemokraták, parasztpártiak, baloldali kisgazdák és a szakszervezetek szónokai a tisztviselői karban, kisebb részben a honvédség és a rendőrség régi tisztjeiben vélték megtalálni az infláció, az aktatologatás, a munkanélküliség és a szegénység okait. A reakció még tartja hadállásait, és aknamunkát folytat a demokratikus rend és a köztársaság ellen a hivatalokban, egy munkás két tisztviselőt tart el.

„Kisöpörjük a reakciót!" — hirdeti meg a megyében először Csongrádon, február 17-ei nagygyűlésén a helyi Nemzeti Bizottság. „Hogyan tisztítsuk meg a magyar közigazgatást a reakció ügynökeitől? Erre ad feleletet Dadi Imre" — készíti elő az újság a február 24-ei szentesi nagygyűlést. Ugyancsak Dadi követeli a március 3-ai kisteleki nagygyűlésen, „hogy az államapparátusból eltávolítsuk a reakciós tisztviselőket".

A szervezett munkásság március 4-én, hétfőn „megmozdult, hogy végre cselekedetekkel bizonyítsa: nem hajlandó tovább tűrni a szentesi reakciós közigazgatási tisztviselők szabotálását és demokráciaellenes magatartását." Erdei Mihály városi szakszervezeti titkár és nemzeti bizottsági elnök — oldalán Szőke Mátyással, a Földmunkás Szakszervezet járási titkárával — vezette a tömeget előbb a városháza, aztán a vármegyeháza, majd a járásbíróság elé. 18 városházi, 17 megyeházi tisztviselőt és 3 bírót távolítottak el azonnali hatállyal, köztük Báthori Lajos alispánt is. A tömeg kinyilatkoztatta, hogy „ezután is kíméletlenül le fog sújtani minden aktatologató, szabotáló hazaárulóra!"

Szegváron március 7-én „kirobbanás történt zendülés alakjában" — ahogy Berkecz Pál kommunista párttitkár jelentette. Itt a reakció elleni támadást nem sikerült a kijelölt mederben tartani. A tömeg kilakoltatta az árva- és szegénygondozással foglalkozó apácákat — az apácák állítólag rosszul bántak velük —, elkobozta készleteiket, menekülésre kényszerítette a papokat, megverte és elűzte a földvisszaigényléssel foglalkozó ügyvédet, a község közismert feketézőit, egy volt demokratikus rendőrt, a kisgazdapárt egyik vezetőjét és a volt iskolaigazgatót. A volt rendőrt egy ellensége leszúrta.

Mindszenten március 9-én mintegy 3500 ember gyűlt össze. Ott a rendőrség lett a célpont: elkergették Veszprémy István rendőrszázadost és még négy tisztet, valamint az iskolaigazgatót. A község határáig üldözték őket, két rendőrtisztet megvertek.

Ezek a március eleji események azt mutatják, hogy a kommunista párt türelmetlenné vált. Miután sikerült maga mellé állítania koalíciós partnereinek egy részét, még a törvényesség látszatát is félretolta, és a „forradalmi terror" eszközeit alkalmazta. A tömeges megtorlások közepette kiváló alkalom nyílik az egyéni bosszúra is. Amikor tömegek tüntetnek, fényes nappal ütlegelik az utcán a férfiakat, nőket, bicskát mártanak egymásba az emberek, s ez a mindennapi élet természetes velejárója, akkor nem zökken ki a világ, ha közben végeznek egy volt rendőrtiszttel is.

A merénylet

Indítsunk egy másik, igen jól dokumentálható verzióval: 1946. március 7-én este 7 órakor hét férfi találkozott a szentesi Kossuth téren, közkeletű nevén a piactéren. Serkédi János, Magyar Ferenc, Izsák András, Dobronyai János, Lakos Bálint, Páhi Sándor és Dóczi László. „ Komoly, elszánt munkásgyerekek, szegényesen vannak öltözve." Rövid megbeszélést tartottak. Serkédi közölte velük, hogy egy nemrég meggyógyult betegtől tudja, Lakos az 5-ös szoba 5. ágyán, az ajtóval szemben, a fal mellett fekszik. Az ajtó nyitva lesz. Térképvázlaton mutatja, hol jutnak be a kórházba; Páhi, Lakos és ő hol állnak őrt; Magyar, Dobronyai, Dóczi és Izsák hajtják végre a merényletet. A telefonvonalat elvágják, az ügyeletesek nem lesznek a helyükön. Dóczi a botjával leüti az alvó Lakost, Dobronyai leszúrja, szükség esetén Magyar a pisztolyát, Izsák a géppisztolyát használja. A négytagú végrehajtó csoport fekete kendőt köt fel álarcként. A kivégzés után a behatolás helyén találkoznak.

Ezalatt Lakos József kedélyesen beszélgetett szobatársaival, akik mind a négyen munkásemberek voltak, egyikük nemrégiben jött haza hadifogságból. Napközben már olvasgatott, az este a gyenge világítás miatt a barátságos beszélgetések ideje volt. Felhúzta a zsebóráját. Villanyoltás után a kapitány a fal felé, a bal oldalára fordult, és mély álomba merült. Lassan már megszokta a félelmet is: korábban többször is elmondta családjának — utoljára a merénylet napján Géza feleségének —, hogy tart egy ellene készülő merénylettől.

Ez a történet is elég hihetőnek látszik, hiszen lényegében mind a heten ezt vallották, s a vallomások szinte szó szerint egyezést mutatnak. Wachsmann is ebbe az irányba mutatott, amikor Serkédiék önkéntes akciójának tüntette fel a merényletet.

De van itt néhány bökkenő. A merénylők vallomását úgy szövegezték meg, hogy az se a pártra, se annak vezetőire, se a rendőrségre, se az R-gárdára nézve ne tartalmazzon terhelő adatokat. Ezért kihagyták belőle még a pártházat is, helyette a Kossuth teret jelölték ki gyülekezőhelyül, a szervezést és a vezetést pedig Serkédi János nyakába varrták. És e szerint a verzió szerint ugyan mit csináltak este 7-től 11-ig?

A merénylők tehát elindultak, mégpedig minden bizonnyal a pártházból. A Makai-hídon keltek át a Kurcán (Páhi szerint a kórházi hídon). A holdvilágnál tudtak tájékozódni az alsórét-újtelepi utcákon — a világítást egy-két egymástól távoleső, sápadt villanykörte szolgáltatta —, minden út a kórház felé vezetett. (Ha igaz,

néhány nappal azelőtt már nekiindultak egyszer, de közben, éppen a hídnál meggondolták magukat.)

Éjjel 11 óra lehetett, mire odaértek. Lakos Bálint, Páhi Sándor és Serkédi János szerint a nyugati kapuhoz. A nyitott kapu és a megrongált drótkerítés választotta el a kórházat egy házsortól és attól a szántóföldtől, amely nyugat felé a Hősök ligetéig és mögötte a huszárlaktanyáig nyúlt. A merényletre készülő csoport tagjai talán nem is tudták, hogy — a kisgazdapárti Szentesi Újság szerint — „fiatal gyermekekből, fiúkból és leányokból álló népes különítmény őrködött a kórházkertben." Szóbeli emlékezések is megerősítik, hogy — a merénylők tudta nélkül — több R-gárdista is biztosította a környéket.

A négy fegyveres letette a nagykabátját, hogy könnyebben mozogjon — egyébként is enyhe éjszaka volt —, és elindult az idegosztály pavilonja felé. Útközben kihúzták zsebükből a fekete kendőt vagy a harisnyát, és arcuk elé kötötték. Dóczi László nem vette észre, hogy a kendővel kirántott a zsebéből egy nevére szóló papírt.

Az idegosztály nyugati főbejáratánál nem is próbálkoztak, azonnal az ideg-, ill. elmeosztály által közrefogott, drótkerítéssel szegett udvarnak a déli nagykapujához mentek. Az nyitva volt. Az udvar közepén balra fordultak, és fölmentek a lépcsőn. Az ajtón kívül sárgaréz gombkilincs volt. Mint számítottak rá, az ajtó is nyitva volt. Jobbra fordultak, és benyitottak a férfiosztály folyosójára. A holdfényben annyit lehetett látni, hogy világításra nem volt szükség. A folyosóra kitett telefon zsinórját az egyikük elvágta, majd az utolsó, az 5. szoba felé indultak. Dr. Nagy Dezső alorvos és Molnár Ferenc főápoló a szobájában aludt az emeleten, az ügyeletes ápolónő az épület másik felében lévő női osztályon tartózkodott.

Az éjfél közeledett, amikor benyitottak a sötét szobába. Egyikük felrázta az egyik alvó beteget, és zord hangon megkérdezte: „Hol a villanykapcsoló?" A beteg megmondta, hogy a jobboldali sarokban. (A felriadó betegek azt hitték, az orvos jött szokatlan éjjeli vizitre az ápolókkal.) Némi tapogatózás után az egyik merénylő felgyújtotta a villanyt.

A felriadó betegek a négy álarcostól halálra rémültek. Az egyik álarcos megkérdezte: „Melyik a Lakos József ágya?" A beteg némán a sarokra mutatott, ahol a fal felé fordulva aludt a volt kapitány. Dóczi László lesújtott a bottal. Az ütés rossz volt, ráadásul a bot kicsúszott Dóczi kezéből, de Lakos felriadt rá. Ezt látva egyikük elkapta az áldozat lábát, és a földre rántotta. Közben az egyik beteg a csengő felé nyúlt, de Izsák géppisztolya fenyegetően rászegeződött.

A földre zuhant Lakosnak sikerült fölemelkednie, ekkor Dobronyai belevágta a kétélű tőrt. „Ne bántsatok! János, az Istenért, ne bánts!" — kiáltotta, de a tőr újra lesújtott. A döfés tulajdonképpen már halálos volt, de az áldozatnak még volt ereje fölállni, és a botot megragadni. Erre a késes gyilkos a társához fordult: „Ferenc, lődd keresztül!" Magyar Ferenc pisztolya nem sült el. Izsák András közelről lőtt a géppisztollyal, a golyó elölről a májat ütötte át. Lakos József összegörnyedve roskadt le az ágy mellett álló székre, és nyöszörgött fájdalmában: „Szegény jó anyám" — hörögte, mire újabb parancs hangzott el: „Adjatok neki még egyet!" Izsák újra lőtt, ezúttal az előre görnyedt kapitány bal kulcscsontja alá. Ez a lövés már azonnali halált okozott: az áldozat a székkel

együtt a padlóra zuhant. Hatalmas vértócsában feküdt, szobatársai eszelősen sikoltoztak. Az álarcosok sietve vonultak el a szörnyű tett színhelyéről.

A kapunál találkoztak őrködő barátaikkal, Serkédivel, Páhival és Lakossal. Fölvették a nagykabátjukat, sebtében elmondták, mi történt, majd a kórházat észak felé megkerülve, a szántóföldön átszaladva a közeli Bali-hídon keresztül átmentek a Kurcán a Sárgapartra. A toronyóra éjfélt ütött. Elköszöntek egymástól, és hazamentek.

Ezalatt a kórházban sokkos állapotba került szobatársak egyike megnyomta a csengőt. A női osztályon tartózkodó ügyeletes ápolónő, Bodó Zsuzsa, aki korábban hallotta ugyan a segélykiáltásokat, de csak az osztályon szokásos éjjeli zajnak vélte, most a csengőszóra végre átment. Az ötös szobában égett a villany, a szoba padlóján, hatalmas vértócsa közepén arcra borulva feküdt Lakos József. Az ápolónő csaknem elájult a borzalmas látvány hatására, sikoltozva kitámolygott a szobából. Elsietett dr. Nagy Dezső alorvosért és Molnár Ferenc főápolóért, akik az épületben lévő szobában aludtak. Azok gyorsan felöltöztek, és rohantak az ötös szobába, de 0 óra 3 perckor már csak a halál beálltát tudták megállapítani. Az orvos rögtön telefonálni akart a rendőrségre, de a folyosói telefon zsinórja át volt vágva. Félóra kellett, míg valaki átmerészkedett a szomszédos gégészetre, és felhívta a rendőrséget. Nagy István rendőrkapitányt fél 3-kor zörgette föl egy rendőr. Mire a rendőrség kiszállt a kórházba, „mély csend feküdt a kórház udvarán, semerre egy lélek sem járt." A holdvilágos éjszakában Kubicza József nyomozó alhadnagy egy papírlapot talált. Dóczi László elvesztett irata volt. Nem szólt senkinek, átadta Ádám Székely Bálintnak, az pedig parancsnokának, Nagy Istvánnak.

A nyomozók az ötös szoba betegeit áttelepítették, a másik négy ágyat összébb tolták, helyet csináltak a fényképésznek. A felvételek után a holttestet levetkőztették és elvitték.

A délelőtti rendőrségi kihallgatásokat a tetthelyen tartották meg. Ekkorra már felmosták a vért a padlóról, de a vérrel átitatott ágynemű még az ágyon, a pizsama, a papucs, a könyv és a zsebóra az ágy mellett, a földön hevert.

Először a szobatársakat hallgatták ki. Azok bár igen rossz idegállapotban voltak, el tudták mondani a szörnyű percek történetét. Ezután a személyzet és a szomszédos szobák ápoltjainak kikérdezése következett. Vallomást tett id. Lakos József is. A rendőrség szóvivője ezután a helyszínen tájékoztatta a Magyar Alföld, a Szentesi Lap és a Szentesi Újság kiküldött tudósítóit: a fölvett jegyzőkönyvek alapján rekonstruálta az éjszakai eseményeket. Ezek részletei eltérnek a gyilkosok vallomásaitól.

A szobatársak szerint mind a négy bandita géppisztollyal is föl volt fegyverkezve. Az ütlegelés után dördültek el a lövések, a késszúrások a lövések után következtek, majd a végén a földön fekvő Lakos koponyáját bezúzták egy hatalmas ütéssel. Az újságíróknak megmutatták a holttestet is. A Magyar Alföld munkatársa ezen már nem vett részt — így szinte bizonyos, hogy Wachsmann volt, mert róla tudjuk, hogy a sajtótájékoztató után betegségére hivatkozva hazament —, a Szentesi Lap munkatársa két, a Szentesi Újságé négy késszúrás nyomát látta rajta. Az anyakönyvi bejegyzés szerint a halál du. 3/4 12-kor állt be, golyó által, elvérzés miatt. Az eltérések nem érintik a lényeget, a bestiális gyilkosságot. A szerzők inkább az elkövetők vallomását fogadják el ebben a sor-

rendben: bot, tőr, géppisztoly. Többek között azért is, mert a lőfegyver alkalmazása nagy zajjal jár, és veszélyes is egy olyan szobában, ahol kilencen vannak szűk helyre összezsúfolva.

Már a sajtótájékoztatón is igen kényes kérdések merültek fel. Miért volt tárva-nyitva az ideg- és elmeosztály közös udvarának nagykapuja? Miért volt nyitva az idegosztály gombkilincses, csak belülről nyitható ajtaja? Az alorvos és az ügyeletes nővér szerint az ajtó néhány napja éjjel-nappal nyitva szokott lenni, ez azonban a rendtartásba ütközött. Miért nem volt ügyeletes orvos? (Az olvasó már tudja: azért, mert dr. Joó Béla osztályos főorvos az internálótáborban volt.) „A rendőrségi kihallgatások során az a föltevés alakult ki — írta a Magyar Alföld munkatársa —, hogy a gyilkosságot csak olyanok követhették el, akik a kórház idegosztályán alaposan ismerősek voltak."

Az is föltűnt az újságíróknak, hogy az idegosztály betegei és ápolói közül senki sem hallotta a segélykiáltásokat, a bakancsok zaját és főleg a lövéseket. Az itt föltett kérdésekre adott válaszokat — ha voltak egyáltalán — sohasem ismerte meg a közönség. A szentesi rendőrök által fölvett nyomozati jegyzőkönyveket a másnap, szombaton, március 9-én érkezett fővárosi nyomozók magukkal vitték. Ami a kórházi összeköttetést illeti, a szerzők az olvasó figyelmébe ajánlják az egyetlen tényt, amit a gyilkossággal összefüggésbe tudnak hozni: Láng Béla ott dolgozott, mielőtt rendőr lett.

Id. Lakos József nyugalmazott tanítót is kihallgatták pénteken délelőtt. Higgadtan jelentette ki: „fiának nagyon sok olyan bűncselekményről tudomása volt, amelyeket az elmúlt rendszer urai, valamint a mostani rendszer urai követtek el, ... a tetteseket azok között kell keresni, akiknek érdekében állott, hogy Lakos József volt rendőrkapitány hallgasson a dolgairól."

Az apa tévedett. Akiknek érdekükben állt fiának elhallgattatása, gyáván a háttérben maradtak, és — büntetlenséget ígérve nekik — félrevezetett fiatalemberekkel gyilkoltattak.

Ezen a napon még sok minden történt. A merénylők hazatértek, föltehetőleg pihentek valamelyest, elrejtették a fegyvereket, bár nem tartottak a letartóztatástól. Magyar Ferenc vélhetően szemrehányást tett apjának, aki bölcsen kiszedte a töltényeket fia pisztolyából a merénylet előtt. Izsák András az udvar végében lévő kisház szobájában, ahol lakott, az ágy szalmazsákjába dugta a géppisztolyt (nem a húgáéba, mint később állították, bár mindegy).

Délután Wachsmann új lakásán nagy volt a forgalom. Rendőrtisztek, magánosok és újságírók követték egymást. A házigazda, aki tüdőbajából eredő rosszullétre hivatkozva a halottszemlén már nem vett részt, most magabiztosan nyilatkozott a szociáldemokrata Szentesi Lap tudósítójának: „Amire én ráteszem a kezem, ott nem nő többé fű!" Arra is célzást tett, hogy kénytelen volt „erélyes eszközökhöz nyúlni, és kötelességteljesítésre fölhívni a gárdáját", amiből az újságíró utólag arra következtetett, hogy a gyilkosok az R-gárda tagjai voltak. Igaza volt.

Késő délután érkezett meg a komphoz Dadi autója. Dadi szerint Erdei Mihállyal együtt érkezett haza. Dadi ki se szállt az autóból. Mikor a szentesi partra értek, az ott posztoló rendőr közölte Erdeivel a hírt, ő pedig amikor beült, Dadival: „Hallod a nagy

újságot? A Lakost az éjjel agyonlőtték." Erdei Mihály határozottan tagadja: ezekben a napokban megszakítás nélkül Budapesten tartózkodott Szőke Mátyással együtt; a FÉKOSZ-ban voltak megbeszélésen, kb. egy hét múlva jöttek haza. Dadi egyenesen a garázsba hajtatott, ahol Kovács István elvtárs — az a Kovács István, aki 1945 januárjában egy-két napig rendőrkapitány volt — újra közölte vele az eseményt. Részleteket nem tudott meg, mert azonnal hívatta a titkárságra Vajda Imre polgármester. A városnak ekkor éppen egy függőben lévő cukorszállítási ügye volt, amelyben azonnal intézkedni kellett a fővárosban. Imre bácsi arra kérte Dadit, hogy reggel fél 5-kor induljon vissza Pestre dr. Boros Kálmán vármegyei főjegyzővel együtt, és járjanak el a Pénzügyminisztériumban a cukor ára ügyében. Dadi készséggel vállalta a megbízatást, de nyilván alig várta már, hogy megismerje a gyilkosság részleteit.

Este 7 óra után érkezett Wachsmann új lakására. „Itt egy kis elvtársi összejövetel volt, ahol szóba se jött a Lakos-ügy", ami teljesen hihetetlen; a Szentesi Újság szerint valóságos halotti tort ültek az összegyűltek. Szombaton hajnalban ismét a fővárosba autózott. Útközben, anélkül, hogy tudta volna, bizonyára szembetalálkozott a Szentesre tartó pesti nyomozókkal.

Ennek a fejezetnek a végén, a gyászos nap lezárásaként tisztázni kell néhány félreértést, név- és személycserét. Amikor Dobronyai rászólt Magyarra, hogy „Ferenc, lődd keresztül!", Izsák lőtt, mert Magyar Ferenc pisztolyából édesapja, Magyar János előrelátóan kiszedte a töltényeket. Magyar húgának az elbeszélése — a következményből visszakövetkeztetve — valószínűnek látszik, annál is inkább, mert apjukat is kizárták a pártból, hisz tudott a készülő merényletről. A „Ne bántsatok! János, az Istenért, ne bánts!" kiáltás természetesen Dobronyai Jánosnak szólt, hiszen Dobronyai a merénylet után a kapuhoz visszatérve dühösen fakadt ki: „Az Isten ..., megismert! — legalábbis így emlékszik rá Lakos Bálint. De 1947-től kezdve a gyilkosok fölsorolásában Dobronyai helyét átveszi Magyar II. János, akinek pedig végképp semmi köze sem volt az ügyhöz. Id. Lakos Józsefé az első tévedés, de aztán egy sor hazai és külföldi lap is átvette. Sőt — ugyancsak id. Lakostól kiindulva — Jánost többen kezdik Mikecz Jánossal is azonosítani.

Legújabban a Legfőbb Ügyészség 1989. december 12-én tartott tájékoztatóján, majd a Képes Újság c. lap 1990. február 24-ei számában dr. Sárkány András (Schiffer Armand) azzal lepte meg hallgatóit, ill. olvasóit, hogy ő a lövésekre fölébredt, kikönyökölt az ablakon, és éppen alatta vonult el a merénylők csapata, köztük Dadi Imre, Mikecz János és Karai Lajos. Ez az állítás teljes képtelenség. Ő a Sima Ferenc utca 34. sz. alatt lakott, az légvonalban legalább 400-500 méterre van az idegosztálytól. A két géppisztolylövés hangja négy ablakon áthatolva — közben is több épület van — el se hallatszik odáig, nemhogy fölébredt volna rá. A három őr közül kettő a kórházkertben sem hallotta. A csapat a Bali-hídon tért vissza, és onnan mindenki hazament. Schiffer Armand ablaka alatt esetleg Izsák András (Epres sor 5. sz.), Dobronyai János (Kiss Bálint u. 7.), Dóczi László (Várady Lipót Árpád u. 28.) vonulhatott el, és persze Mikecz János (Egan Ede, ma Esze Tamás utca 10.) mehetett volna arra, ha ott lett volna, és nagyot akart volna kerülni. Mert-

hogy Magyar Ferenc az Oncsa telep 10-ben, Páhi Sándor a Deák Ferenc u. 125-ben, Lakos Bálint a Honvéd u. 99-ben, Serkédi János a Dósai Molnár u. 7-ben lakott, ők semmiképp nem mentek volna az ellenkező irányba. Sárkány dr. pechére Dadi a Bali-hídtól néhány méterre, a Pölterberg Ernő u. 6-ban lakott, tehát akkor se ment volna az ő ablaka alá parádézni éjfél után, ha nem lett volna éppen Pesten. Még valamit: a gyilkosok bevallották tettüket, és keservesen megbánták, a négy közül ketten önkezükkel vetettek véget életüknek. A csoport minden ma élő tagja azt vallja, hogy ők voltak, senki más nem volt ott. Őrültség is lett volna a felbújtók részéről: minek csinálták volna, amikor voltak önkéntesek, hogy elvégezzék a piszkos munkát. Ennyit Sárkány dr. látomásáról.

Mikecz Jánost dr. Lakos Géza is feltételezett gyilkossá nyilvánította a Magyar Nemzet 1989. július 10-ei számában. Ő is tévedett.

A szerzők elképzelhetetlennek tartják, hogy a merénylők ma, 45 év múlva, amikor ki vannak téve annak, hogy megbélyegzik őket, úgy fedeznék a valódi gyilkosokat, hogy helyettük magukra vállalják ezt a szörnyű felelősséget. A ma már nem élők rokonai is bizonyára megpróbálnák menteni hozzátartozóik becsületét, ha volna rá esélyük. Ilyen kísérlet nem történt.

A merénylők másnap bementek a pártházba, hogy jelentsék: a parancsot végrehajtották. Török Jánossal találkoztak. Az rájuk ripakodott: „Tűnjetek el innen!" Eltűntek. A fővárosi nyomozók már dolgoztak.

A temetés

„A mindenható kifürkészhetetlen akaratából porba sújtott lelkünk minden fájdalmával tudatjuk, hogy a hűséges jó fiú, szerető testvér és igaz rokon, ifj. Lakos József államrendőrségi detektív, Szentes város volt rendőrkapitánya szörnyűséges végperceinek rövid szenvedése után, ellenségeinek gyilkos golyóitól elejtve itthagyott bennünket.

Uram, az igazakat te megpróbálod, a Te neved legyen áldott!

Szentes, 1946. március 8. A gyászoló család."

A Szentesi Lapban közölt gyászjelentés és a városban futótűzként terjedő szomorú és egyszersmind szenzációs hírek hatására a 12-én, kedden délután megtartott temetés nem maradhatott kegyeletes családi esemény. A fél 4-re kitűzött szertartásra, noha az újságok nem közölték az időpontot, már egy óra után megindult a gyászoló tömegek hömpölygése. Rövidesen már kicsinek bizonyult a Szeder-temető, sokan a kerítésen kívülre szorultak.

Nyíri Sándor református lelkész, József volt iskolatársa hirdetett Igét, és tartott búcsúbeszédet a halott kapitány fölött. „Véred az Ég felé kiált!" — fejezte be, és áldásra emelte kezét a friss hantok fölött. A tömeg zokogott, a virágok elborították a sírt. Aztán mélységes csönd ülte meg a temetőt. A gyászolók nem oszlottak el, némán várakoztak.

Baljós hallgatás volt ez. A gyászoló szentesi nép talán megérezte, milyen idők jönnek. Aztán megindultak az emberek, és az erősödő szürkületben részvétüket fejezték ki a megrendült családnak.

Azóta 45 esztendő telt el, és a síron mindig volt friss virág. Néhány évig az évfordulókon titokzatos kezek angol, amerikai és francia zászlócskákat helyeztek el rajta.

„Ilyen temetés még nem volt Szentesen" — mondta valaki, és alighanem igazat szólt.

A nyomozás

A Magyar Államrendőrség politikai rendészeti osztályának nyomozó csoportja Ékes István belügyi osztálytanácsos vezetésével 9-én, szombaton érkezett meg Szentesre. Egy másik csoportban az igazságügyi szakértők jöttek. A nyomozás operativ irányítását Csuka Sándor főhadnagy tartotta kézben. A Szentesi Lap szerint „a legszigorúbb és legkörültekintőbb módon vizsgálják ki a gyilkosságnak mint bűnügyi, mint esetleg lehető politikai okait." Ékes István azonnal hírzárlatot rendelt el, Csuka százados pedig „mesteri hozzáértéssel vezette le az egész ügyet."

A nyomozóknak nem volt könnyű dolguk. Az emberek hallgattak. A felbujtók magabiztosan jártak-keltek a városban, gyűléseken vettek részt. A tettesek otthon lapítottak, vagy a környező tanyákon húzódtak meg. Nagy István rendőrkapitány elküldte Wachsmann-nak a Dóczi László nevére szóló papírt, s Kubiczának azt mondta, hogy Dóczi már 2-án jelentette neki a papírja elvesztését. A szentesi rendőrök inkább akadályozták, mint segítették a nyomozást, hamis nyomokra terelték pesti kollégáikat, azok ártatlanokat hallgattak ki. Az a veszély fenyegetett, hogy az ügy holtpontra jut. Látszólag Ékesék sem mutattak nagy buzgalmat. Dadit, amikor 9-én, szombaton délután visszaérkezett Budapestről, Gáspár Sándor és Wachsmann felhívta telefonon, és közölte vele, hogy este szociáldemokrata-kommunista összekötő bizottsági ülés lesz. Az ülés előtt Dadi meglátogatta Wachsmannt a lakásán, ahol két fővárosi nyomozó várta, és átadta neki Ékes üzenetét: beszélni akar vele. Ebben a pillanatban Dadit telefonon sürgették, jöjjön már az összekötő bizottságba. A nyomozókkal abban állapodott meg, hogy másnap keresi fel a miniszteri tanácsost. Ekkor már Wachsmann kezében volt a merénylők névsora, amit állítása szerint Serkédi adott át neki.

Másnap, március 10-én, vasárnap a kommunista párt megyei választmányi ülést tartott, a szociáldemokrata párt pedig folytatta szombaton megkezdett megyei kongresszusát. Dadi ez utóbbin képviselte pártját. A kongresszus kezdete előtt, korán reggel kereste Ékes Istvánt a szállásán, de már nem találta ott, a tanácsos vadászni ment. A kongresszus után Dadi ismét megkísérelte a találkozást, de Ékes közben visszautazott Budapestre.

Március 10-én, vasárnap következett be a fordulat. A szociáldemokrata párt Csongrád megyei szervezete szentesi kongresszusának második napján Szakasits Árpád pártfőtitkár, miniszterelnök-helyettes indulatos beszédben kárhoztatta a csőcselék ter-

rorját, az ún. „népítéleteket", és megígérte, hogy a fővárosba visszatérve azonnal intézkedik, hogy megoldódjék a „szentesi rejtély." A kongresszuson Kiss Gyula, a szociáldemokrata megyei rendőr-főkapitány a mikrofonhoz lépett, és belekiáltotta: „Le a kommunistákkal, le a gyilkosokkal!" Mire a tömeg így válaszolt: „Le a tyúktolvaj Dadival!" — állítja Láng Béla jelentése.

11-én, hétfőn Dadi is Pestre utazott a nemzetgyűlés ülésére. Magával vitte Láng Béla jelentését is, és személyesen adta át Tömpe András ezredesnek, a vidéki főkapitánynak. Dadi azt állítja vallomásában, felhívta a főkapitány figyelmét arra, hogy a Csongrád megyei rendőrtisztek a március 12-ei értekezleten Láng Bélával az élükön „Kiss Gyula főkapitánynak akarnak nekihajtani." Ezután bement a pártközpontba, ahol azonnal a politikai bizottság elé állították, és megkérdezték tőle, mit tud a Lakos-ügyről. Dadi összevissza hazudozott, mire Farkas Mihály titkár meghagyta neki, hogy maradjon Budapesten. Tudtán kívül rendőri megfigyelés alá helyezték.

Az MKP központi titkársága és a Belügyminisztérium gyors és határozott lépésekre szánta el magát. A Lakos-ügy mérhetetlen kárt okozott az alakuló Baloldali Blokknak, mert bizalmatlanságot szült a kommunistákkal szemben, és erősítette a jobboldal hadállásait, „fegyvert adott a reakció kezébe." Nagy Ferenc kisgazdapárti miniszterelnök kommunista minisztereinek orra alá dugta a gyilkosságról tudósító sürgönyt. Szakasits Árpád szociáldemokrata miniszterelnök-helyettes azzal fenyegetőzött, hogy pártja felmondja a munkásegységet. Azzal vádolták a kommunista pártot, hogy diktatúrára törekszik, és terrorista uralmat akar. Cselekedni kellett.

Március 14-én, csütörtökön Szentesre érkezett Révai József és Kádár János, az MKP központi titkárságának két tagja, és összehívta a szentesi és a Csongrád megyei pártvezetőséget. Ezen az ülésen kizártak a pártból kilenc elvtársat, tíznek a tagságát pedig felfüggesztették. Köztük voltak a gyilkosok, valamint a felbújtók és a cinkosok egy része.

Március 15-én, pénteken a városban termett Péter Gábor rendőr vezérőrnagy, a Magyar Államrendőrség politikai rendészeti osztályának vezetője egy nyomozócsoport élén és egy rabszállító autóval. A helyi rendőrséget félreállították, Hódmezővásárhelyről és Csongrádról vezényeltek Szentesre rendőröket, s amíg a város ünnepelt, Péter Gábor és Csuka Sándor nyomozói dolgoztak. A kihallgatottak most már mertek vallani. Péntek éjjel a rendőrtábornok már azt nyilatkozta a sajtónak, hogy bár a tettesek és bűntársaik szökésben vannak, tudják, hol keressék őket. Még az éjjel nagyarányú akciót bonyolítanak le, országos körözést rendelnek el, ő pedig reggel visszautazik Budapestre, hogy jelentést tegyen Nagy Imre belügyminiszternek. „A belügyi kormányzat ... eltökélt szándéka — mondta —, hogy ezt az ügyet a legrövidebb idő alatt tökéletesen befejezze, és a tetteseket a megérdemelt helyre juttassa."

Március 16-án, szombaton Révai József és Kádár János részt vettek az MKP szentesi szervezetének aktívaülésén, ahol a tagság előtt fejtették ki álláspontjukat. A felsorolt nevek nem jelentettek újságot a résztvevőknek, a lakosság már jószerivel mindent tudott. A vasárnapi lapok pedig közölték a teljes névsort.

A felfüggesztett párttagok között rendőrtisztek is voltak. Ez a tény előrevetítette egy rendőrségi tisztogatás árnyékát is.

Péter Gábor március 18-án szerkesztett, Farkas Mihálynak írt jelentéséből kiderül, hogy a hétből hat merénylő önként feladta magát. Serkédi Jánost, Magyar Ferencet, Dobronyai Jánost, Izsák Andrást, Lakos Bálintot és Páhi Sándort 17-én, vasárnap őrizetbe vették, és Budapestre, az Andrássy út 60-ba szállították. Dóczi Lászlóért 18-án Péter Gábor leküldött Szentesre egy nyomozót. Wachsmann István, akit 14-én kizártak a pártból, még aznap illegalitásba vonult, és Mindszentre szökött. 18-án telefonon jelentkezett — betegsége miatt nem tudta tovább tartani magát —, Dóczi László hasonlóképpen. 18-án, hétfőn ők is az Andrássy út 60- ba kerültek. Mikecz János továbbra is szökésben volt, egyes sajtóhírek szerint Jugoszláviába disszidált.

Ugyanazon a hétfői napon Nagy Imre belügyminiszter megfogalmazta válaszát Futó Dezső február 13-ai interpellációjára. A miniszteri válasz részben Lakos József 1945. április 24-én, letartóztatása napján tett vallomásán, részben Wachsmann-nak a „Mi is interpellálunk" c. cikkén alapul, és igen ellenszenves képet fest a meggyilkolt kapitányról. Bejelenti a csoport hét tagjának és Wachsmann Istvánnak a letartóztatását, valamint hat szentesi rendőrtiszt azonnali elbocsátását.

A válasz a parlamentben végül is nem hangzott el. Jobb is. Nagyon gyenge és igaztalan írás. Néhány nap múlva Nagy Imre — meggyengült egészségére hivatkozva — lemondott, helyét március 20-án a szintén kommunista Rajk László foglalta el.

Március 19-én, kedden, megkezdődött Izsák András, Dobronyai János, Magyar Ferenc, Dóczi László, Serkédi János, Páhi Sándor és Lakos Bálint kihallgatása. A gyanúsítottak Mátrai rendőr őrnagy és Kovács Ilona jegyzőkönyvvezető előtt egyenként tettek vallomást. A hét vallomás szinte szó szerint egyforma. Lényegük: Lakos a Horthy-időkben politikai detektív volt, kegyetlenül bánt a baloldali munkásokkal, Fenyvesi Jánost agyonverte, Kádár Sándort megnyomorította, mindezért határtalanul gyűlölték; a felszabadulás után bort és nőket szállított az oroszoknak, ezzel behízelegte magát náluk, ezért tették meg kapitánynak; tudtak a Dadi elleni merényletről; felháborította őket, hogy kiengedték az internálótáborból, ezért elhatározták, elteszik láb alól; tervüket megbeszélték, és végre is hajtották; március 17-én önként jelentkeztek. Közülük egyedül Dóczi Lászlónak volt személyes elszámolni valója a volt kapitánnyal. Állítása szerint egyszer szénlopásért bevitték a rendőrségre, és ott Lakos megverte.

Hét mindenben egybehangzó vallomás: ez a vizsgáló tisztek legszebb álma. Kényszert sem kellett alkalmazni, a gyanúsítottak öntudatosan és őszintén vallottak. Péter Gábor már említett összefoglalója így jellemzi őket:

„Komoly, elszánt munkásgyerekek, szegényesen vannak felöltözve, politikailag elmaradottak. Olyan benyomást tesznek, mint akik azelőtt soha semmit nem követtek el, és megfelelő politikai neveléssel előre is látták volna, amit most már látnak, hogy cselekedetük elítélendő, és vállalják érte a következményeket. Mégis nekem az a véleményem, hogy nemcsak ezek a gyerekek a hibásak, hanem akik ott felettük állottak, s így elsősorban Wachsmann, és nem lehetetlen, hogy mások is.

Serkédi, aki közöttük a legértelmesebb, azt mondta, ... nem érdekli az egyéni sorsa,

bármi lesz is, ha felakasszák (így!) is, de nem szeretné, ha Szentesen bárkinek is sikerülne az ő szüleiket felhasználni a munkásság ellen."

Mátrai őrnagy és Péter Gábor tábornok mesteri munkát végzett. Az indíték jogos felháborodás, politikai gyűlölet, a merénylők senkit sem vontak be az összeesküvésbe, cselekményük súlyával nem voltak tisztában, most is csak szüleiket és pártjukat féltik. Tulajdonképpen jóravaló, becsületes, érthető okból megtévedt fiatalemberek. Péter Gábor egyetlen kivezető szálat mutat a zárt körből: Wachsmann személyét. Őt Serkédi vallomása említi: „Wachsmann-nal emlékezetem szerint három ízben beszéltem az ügyről, és ő nem ellenezte, hogy Lakost eltegyük láb alól. Azt, hogy az akcióban kik fognak részt venni, Wachsmann-nal nem beszéltem meg, és azt sem, hogy hogyan fogjuk tervünket végrehajtani." És a legfontosabb: nem hivatkoztak a párt parancsára.

Wachsmannt nem lehetett letagadni. Megszökött, majd feladta magát, őrizetbe vették, ott volt ő is az Andrássy út 60-ban. Súlyos tüdőbeteg, kevés ideje van hátra, fel lehet áldozni az igazság oltárán. Felesége öngyilkosságot kísérelt meg: felvágta a bal karján az ütőeret, és nagymennyiségű demalgont vett be, talán meg se lehet menteni, gyerekük nincs. (Az asszony gyomormosást kapott, és életben maradt.)

Gyönyörű lehetőség egy koncepciós perre, ezúttal fordítva. Most nem ártatlan emberekről kell bebizonyítani, hogy bűnösök — röviddel később ennek a nagymestere lett a rendőrtábornok —, hanem a bűnösöket kell megmenteni.

A jegyzőkönyvbe foglalt vallomásokkal kapcsolatban Serkédi János elmondta a szerzőnek, hogy az Andrássy út 60-ban legalább egy hétig nem hallgatták ki, tehát a március 19-ei jegyzőkönyv dátuma hamis. A kihallgatás előtt a vizsgáló tiszt cigarettával kínálta, ő rá is gyújtott. A tiszt nem kérdezett tőle semmit, csak eléje tette a jegyzőkönyvet, hogy írja alá. Ő el sem olvasta a másfél oldalnyi, sűrűn gépelt szöveget, csak aláírta. (A szerző által átadott fénymásolatot döbbenten tanulmányozta, ő ilyesmit sohasem mondott.) A vizsgáló tiszt barátságosan elbocsátotta, az őr a folyosón még megengedte neki, hogy elszívja a cigarettát. Dobronyai János, Lakos Bálint és Páhi Sándor már nem emlékeznek a részletekre, de több kihallgatásról ők sem tudnak. Egyedül Izsák András említ többet is. Egy idő múlva átszállították őket a Markó utcába, az ügyészségre. 1947-ben szabadultak.

Wachsmann István kihallgatásáról vagy nem készült hasonló, szabályos jegyzőkönyv, vagy nem maradt fenn, vagy a Belügyminisztérium irattárában süllyedt el. Egy kétoldalas vallomása — sajnos dátum nélkül, de vélhetően március 19-én — megvan. A halálos beteg Wachsmann minden felelősséget Dadi Imrére hárít: „Elvben a Dadi-féle félrevezetés és saját ostobaságunk miatt egyik résztvevő sem volt ellene Lakos meggyilkolásának." Élete hátralévő, rövid részét a rabkórházban töltötte — nem szanatóriumban, ahogy egyes újságok állították —, bízott a párt óvó kezében, de mérget kért, hogy öngyilkos lehessen, megható szerelmes leveleket írt feleségének, amelyeket a címzett természetesen nem kapott meg. A Szentesi Lap március 24-ei számának egy mondata nagyon találó: „Érdekes, hogy ez a megszállott, sok tekintetben kóros tüneteket mutató ember milyen hatást tudott gyakorolni fiatal és tapasztalatlan gyermekemberekre."

Wachmann-nal egyidőben Mikecz János városi párttitkár is eltűnt, a Szentesi Lap

szerint talán Jugoszláviába szökött. Március 18-án, hétfőn kiderült, hogy Wachsmann-nal együtt Mindszenten bujkált. A lap úgy tudta, barátjával együtt az Andrássy útra vitték. (Ez a hír később valótlannak bizonyult. Vallomása nem maradt fenn hozzáférhető helyen, ő maga a szentesi levéltárban készült magnófelvételekben és írásbeli visszaemlékezéseiben mindig messze elkerülte ezt a témát. Gáspár Sándor, az MKP központi vezetőségének munkatársa szerint április 5-én valahol Szentes környékén tartózkodott.)

Dadi Farkas Mihály utasítására Budapesten maradt. A Garay tér 16-ban lakott, a megfigyelő rendőr szerint nem lépett érintkezésbe senkivel. 16-án, szombaton 11 órára berendelték az Akadémia utcai pártházba. Ott Farkas helyett Révai József fogadta, aki időközben visszaérkezett Szentesről (bár kizárt dolog, hogy 11-re odaért volna). Révai azt az utasítást adta Dadinak, hogy írja le, amit tud a Lakos-ügyről. Dadi elkészítette első vallomását, és 18-án, hétfőn átadta Farkas Mihálynak, az pedig Révainak. Részletesen leírja benne, hogyan tervezték meg a rendőrtisztek és Wachsmann a Lakos elleni merényleteket, elismeri, beleegyezett abba, hogy február 18-án este eltegyék láb alól, sőt ő javasolta, holttestét dobják a Tiszába. A kórházi gyilkosság előkészületeiről azonban nem tudott. Vallomását így fejezte be:

„Tudom, hogy elsősorban én vagyok a felelős, és a párt bízott bennem, de én ezt az ügyet nem terveztem, csak tudatlanságból, amely nem mentség, játékszer lettem, elsősorban Vachszman (így!) és Láng kezében."

Egyetlen korabeli vallomás van, amely azt állítja, hogy Dadi adott parancsot a kórházi gyilkosságra, a Wachsmanné. Ezt azonban megerősíti Izsák Andrásnak egy 1971. évi nyilatkozata:

„Dadi Imre MKP volt képviselő utasítására a szentesi kórház idegosztályán kivégeztük Lakos volt pol. nyomozó századost."

19-én délelőtt újra beidézték a pártközpontba. Farkas Mihály közölte vele a határozatot: le kell mondania képviselői mandátumáról, a pártból pedig kizárták. Farkas utasította, hogy a leggyorsabban menjen ki Szlovákiába. Még aznap átlépte a határt. Két nap múlva a szlovák kommunisták átadták a csendőröknek, azok Komáromba szállították, majd hatnapi fogvatartás után visszaadták a magyar hatóságnak. Mentelmi joga megszűnt, így az igazságszolgáltatás kezébe került.

Április 1-jén új vallomást írattak vele. Ebben már 1942-től kellett elbeszélnie életét. Különösen 1944 áprilisa érdekelhette a vizsgálót, amiből arra is lehet következtetni, hogy a pártközpont árulást gyanít Dadi múltjában. Az öt sűrűn gépelt lap a Lakos-gyilkosság előzményeinek igen részletes történetét tartalmazza. (Az 1946 márciusi napok dátumozása — csakúgy, mint első vallomásában — hibás, de pontosan követhető.) Pontosan 6 hónapot teljes homály fed, csak 1946. szeptember 30-án helyezték előzetes letartóztatásba. 1948. január 27-én szabadult.

A szentesi rendőrtisztek közül egyedül Nagy István volt kapitány vallomása maradt fenn, a többiekről azt sem tudjuk, kihallgatták-e őket. Nagy Istvánt nem tartóztatták le, nem is a rendőrségen, hanem a budapesti pártközpontban írta le vallomását március 20-án. Leírja, hogy február 18-án hogyan fulladt kudarcba az első merénylet. Tudta, hogy Wachsmann szervez valamit a gyilkosság előtt, de nem feszegette a dolgot. A merénylők

neve ismeretlen előtte. Farkas Mihály nem látott okot további intézkedésre, Nagy István a szentesi pártszervezet gépkocsivezetője lett, ő költöztette Mikeczet a Dunántúlra.

A rendelkezésre álló dokumentumokból kiderül, hogy a rendőrség és a párt párhuzamos, de összehangolt nyomozást folytatott. Gáspár Sándor, aki a szentesi kommunisták és szociáldemokraták egyeztető tárgyalására és az SZDP megyei kongresszusára érkezett Szentesre, föltehetőleg azonnal tájékozódott Ékes Istvánnál és Csuka Sándornál a nyomozás első eredményeiről. A nyomozók Wachsmann-nál találkoztak 9-én este Dadival, s Wachsmann zsebében ekkor már ott volt Serkédi névsora. Dadi távozása után — a szerzők véleménye szerint — ezt a névsort megkapták a detektívek is, sőt Wachsmann — tíz nap múlva tett írásbeli vallomása teszi valószínűvé — utalhatott Dadi szerepére is. Így érthető, hogy Ékes tanácsos másnap, vasárnap már kitért a Dadival való találkozás elől, és azonnal visszautazott Budapestre, hogy a váratlan fordulatról értesítse megbízóit. Dadit ugyanis 11-én, hétfőn már, amint láttuk, gyanakvó kérdésekkel fogadták a pártközpontban, sőt rögtön rendőri megfigyelés alá helyezték.

A pártközpont azonnal döntést hozott a kizárásokról és a tagság felfüggesztéséről, és megbízta Kádár Jánost és Révai Józsefet, hogy teljhatalmú megbízottként csináljanak rendet Szentesen. A párt elébe akart menni az eseményeknek. A rendőrség hallgasson, majd a párt nyilatkozik. A lakosság türelmetlen sürgetésére Csuka főhadnagy a nyomozás érdekeire hivatkozott, Kiss Gyula megyei főkapitány pedig arra, hogy a helyi rendőrség nem vesz részt a vizsgálatban.

A pártállam gépezete már 1946 elején működött a Belügyminisztériumban.

A pártvizsgálat

Kádár János és Révai József március 14-én, csütörtökön jelentek meg Szentesen, bár egyes visszaemlékezők szerint már szerdán este itt voltak. Révainak különösen fontos volt a részvétel, hiszen az MKP csongrád—csanádi választókerületi listájának első jelöltjeként került a parlamentbe. Elrendelték a szentesi pártszervezet vezetőségének összehívását. Az ülésen Erdei Mihály és Szőke Mátyás kivételével — ők a fővárosban tartózkodtak — ott voltak a szentesi pártvezetők a megyei pártbizottság tagjai — kivéve Dadi Imrét és Nagy Lászlót —, Keleti Ferenc központi instruktor és Karácsonyi Ferenc kommunista főispán is.

Révai József szólt először, és váratlanul egészen másról kezdett beszélni: megrótta a pártszervezetet azért, mert a március 4-ei „népítélet" eltávolította Báthori Lajos parasztpárti alispánt. A pártbizottság Révai ajánlatára megbízta Karácsonyi főispánt, hogy bonyolítsa le Báthori visszahelyezésének eljárását.

A Lakos-ügyet Kádár János értékelte. Súlyos provokációnak minősítette, amely hallatlanul nagy kárt okozott a pártnak. Egy lendületes csúsztatással azért rótta meg a szentesieket, „mert a Lakos meggyilkolásáról, annak előkészítéséről kommunisták is tudtak." (Mintha mások is tudtak volna róla, s mintha mások követték volna el.) Ezért a központi vezetőség kizárta a párt soraiból Wachsmann Istvánt, Vér Jánost, Dóczi Imrét (valójában Lászlót), Izsák Andrást, Dobronyai Jánost, Magyar Ferencet, Páhi Sándort és Magyar Jánost (Lakos Bálint neve hiányzik a merénylők közül, viszont benne van Magyar Jánosé, Magyar Ferenc édesapjáé. Vér János szerepét a szerzőknek nem sikerült kideríteniük.) Felfüggesztette Dadi Imre, Mikecz János, Laczkó István, Nagy István, Láng Béla, Podhoreczki (valójában Potroveczki) András, Szűcs Dániel, Szűcs Imre, Gulyás Emil és Székely Bálint tagságát. (Laczkó István szerepét sem sikerült a szerzőknek megállapítani.) Révai felfüggesztette a megyei pártbizottságot, és az ügyvitellel Halustyik Mihályt bízta meg, a városi pártbizottság élére pedig Mikecz helyett Vecseri Bálintot állította.

Az előadás komorságát hosszú és zavaros fejtegetéssel oldotta fel. Biztosította a fegyelmi határozattal sújtottakat, hogy a párt nem kívánja „kommunista becsületüktől ezeket az elvtársakat megfosztani", a pártnak, amely „a magyar nép jövőjének egyedüli biztosítéka", szüksége van ezekre az elvtársakra. Elvárja azonban tőlük, hogy önkritikát gyakoroljanak.

Révai József még terjedelmeseb beszédében kérte a szentesi elvtársak megértését: „nehéz szívvel tettük, ... a saját húsunkba is vágtunk." De meg kell érteni, hogy amikor a párt „páratlanul erős küzdelmet indított meg a reakcióval szemben a magyar nép érdekében", a reakció ezt az anarchista módszereket alkalmazó csoportot azonosítja a párttal. Olyan provokáció volt ez, amely nemcsak a párt, hanem a Szovjetunió ellen is irányul, pedig „Marxtól Sztálinig a terrorizmus ellen volt minden nagy tanítója a szocializmusnak." Ez alkalmat ad a reakciónak, hogy ráijesszen a népre: „ma ez lesz elpusztítva, holnap sorra jönnek a többiek." Nem Dadi, hanem Rákosi elvtárs után kell menni. De „ezt is jóvá lehet tenni".

Hogy még könnyebbé tegyék a megbocsátást, Kádár és Révai hitvány senkinek és rongyembernek minősítették Lakost, és biztosították a kizárt és a felfüggesztett elvtársakat, „hogy a Párt keze mindig felettük lesz."

Ez a biztosíték megnyugtatta a bűnös elvtársakat, Mikecz, Wachsmann, Nagy István, Laczkó és Gulyás önkritikát gyakorolt, és jövőbeli munkájával akart újra méltóvá válni a párttagságra (sikerrel!). Az általános bűntudat felemelő hangulatában váratlanul felszólalt Izsák Júlia, a géppisztolyos gyilkos húga is: „Én is tudtam a dologról, kérem Révai elvtársat, engem is zárjanak ki." (Ezt az óhajt a jelenlevők elereszttették a fülük mellett, s egy-két óra múlva a fiatal leányt, Erdei Mihály későbbi második feleségét beválasztották a városi pártvezetőségbe.)

Ugyanazon a napon a városi pártvezetőség megmaradt három tagja és Vecsei Bálint titkár „kiválogatta" az új, 13 tagú pártbizottságot azok közül az elvtársak közül, „akik párthűek, szervezeti és politikai tapasztalatokkal randelkeznek."

Március 16-ára az MKP nagy akciósorozatot tervezett. A pártházban aktívaértekezlet lesz Kádár János és Révai József részvételével; a színházteremben Keleti Ferenc és Erdei Mihály, az Ipartestületben Kürtösi Károly és Vajda Imre, a Kisérben Halustyik Mátyás és Szőke Mátyás áll az érdeklődők rendelkezésére. A színházban Nagy István és Láng Béla, az Ipartestületben Gulyás Emil, a Kisérben Vér János fog önkritikát gyakorolni. Az egész akciót azért tervezte Keleti Ferenc, mert attól tartott, hogy a központi vezetőség határozatát esetleg meg fogják támadni, s a szentesi kommunistáknak meg kell védeniük az intézkedés feltétlen helyességét. Az új pártvezetőség arról is döntött, hogy a rendőrségi frakcióban mutatkozó zavarokat meg kell szüntetni, hogy Kovács István pártgazdasági ügyintézőt meg kell védeni az ellene a pártban elhangzó kifogásoktól, és hogy Kürtösi Károly elvtársat nem érheti támadás leventeoktatói múltja miatt. Azt is elhatározták, hogy Vér János kizárása ellenére is a párt gondnoka marad.

Ezen az ülésen Mikeczre és Wachsmannra már nem osztottak ki semmilyen szerepet. Nyilván nekik is megsúgták, mint Serkédiéknek: „Tűnjetek el!" Eltűntek.

Megérkezett viszont Szőke Mátyás és Erdei Mihály. Azonnal bekapcsolódtak a vizsgálatba. Erdeire új megbízatás várt.

A szombati, március 16-ai aktívaülésen nem hangzottak el új bejelentések, habár Kádár János enyhítette két nappal azelőtti csúsztatását: „Ehhez a gyilkossághoz a kommunistáknak is közük van." Azonnal hozzátette azonban, hogy „amit tettek, nem tették rosszhiszeműen." Révai közben új szempontot talált (amelyet olykor valóban érvényesített a párt és az ő ökle, az ÁVH): „provokáció a reakció részéről, hogy ezt ránk kenjék." A szentesiek „beleköptek a levesünkbe" — mondta. „Azzal vádolnak bennünket, hogy mi diktatúrára törekedünk ... Rágalmaznak bennünket, hogy terrorista uralmat akarunk" — panaszolta, de hogy a gyilkosokat és felbújtóikat mentse, kijelentette:

„Lakost mindannyian kártékony féregnek tartjuk. De van úgy, hogy egy férget hagyunk csúszni, mert nem érdekünk az eltiprása."

Az aktívaülést elítélő és önkritikus hozzászólások zárták. Mikecz Jánosné mutatta meg az elmarasztalt párttagok jövőbeni lehetőségét:

„Szeretném, ha minél hamarabb lemoshatnánk magunkról ezt a bűnt, és a párt is tiszta legyen."

Férje jövőjét illetően nem kellett csalatkoznia. Abban a pillanatban azonban ténylegaggódhatott: Mikecz János szökésben volt.

Kádár és Révai rövid zárszót mondtak, és Budapestre hajtattak. Egy napot pihentek, ha pihentek, március 18-án, hétfőn már részt vettek a z MKP központi titkárságának ülésén Rákosi Mátyás, Rajk László és Farkas Mihály társaságában. Az 5. napirendi pontban tárgyalták a szentesi ügyet. A titkárság gyorsan és célszerűen döntött: jóváhagyta a kizárásokat és a felfüggesztéseket; Dadi esetében a felfüggesztést kizárásra súlyosbította; Gáspár Sándort két hétre Szentesre küldte; Erdei Mihályt megtette Csongrád megyei titkárnak és országgyűlési képviselőnek Dadi helyett. Minderről közlemény jelenjen meg a Szabad Népben, a kommunista párt országos lapjában.

Gáspár Sándor valóban Szentesre utazott, és valóban tanulmányozta a helyi körülményeket. Első jelentése április 5-én készült, az abban ígért második részletes beszámoló lappang valahol.

Gáspár szerint a kommunista párt szentesi vonalvezetése alapjában hibás volt, ez vezetett a Lakos-gyilkossághoz és más súlyos hibákhoz. A kb. 6000 kubikosra és szegényparasztra építő pártba nem engedtek be más rétegeket, viszont bekerültek javíthatatlan lumpenproletárok. A párt emiatt és radikális jelszavai, tettei miatt minden más erővel szembekerült. Vezetősége nem folytatott reálpolitikát. A tömegek elégedetlenségét üzletrablásokkal vezették le. Lopások történtek, és a tolvajok 80 %-a a megyében kommunista volt. „A rendőrség a párt tagjai által elkövetett súlyos hibákat takarni igyekezett." Az elégedetlenséget Dadi — akinek „rendőrspicliskedése valóság volt" — arra használta fel, hogy eltávolítsa a számára nemkívánatos személyeket. Levele végén javasolja, hogy Mikecz Jánost, „akit Szentesen nagyra becsülnek és szeretnek", valahol a Dunántúlon fel lehetne használni, hasonlóképpen a rendőrök közül Szűcs Imre, Potroveczki András, Székely Bálint, Nagy István és Gulyás Emil ügyét is sürgősen tisztázni kellene, mert „egészen értékes és értelmes ember" mind az öt.

A pártvizsgálat további részleteit és lezárását nem sikerült földeríteni. Az eddigiek és a következmények azonban elég világosak. A szentesi kommunisták a „népítélettel" és Lakos kapitány meggyilkolásával súlyos taktikai hibát követtek el. Ezért meg kell őket rendszabályozni. De a párt megvédi őket, mert szüksége van ilyen elszánt harcosokra.

Ez a pártálláspont kijelölte az igazságszolgáltatás útját is.

Tisztogatás a rendőrségen

Láng Béla ezt írta 1946. február 26-án kelt, már idézett jelentésében:

„Az a vélemény alakult ki a szentesi baloldali tömegek körében, hogy a demokrácia csak büszke lehet a szentesi rendőrség munkájára, és a legnagyobb elismerése a szentesi rendőrség jó munkájának a reakció gyalázkodása. A szentesi tömegek gyűléseken és felvonulásokon nyilvánították ki, hogy a rendőrséget a magukénak tekintik, helyeslik a rendőrségnek a reakció elleni harcát, és még erélyesebb intézkedéseket követelnek a mind merészebbé és szemtelenebbé váló reakcióval szemben."

Eltekintve attól, hogy egy vezető saját testületét minősíti ilyen hízelgő mondatokkal, a nyilatkozat tartalma is hamisan cseng, ha már ismerjük a rendőröknek a Lakos-gyilkosságban játszott szerepét, a rendőrségi nyomozás és a partvizsgálat eredményét. Azt is tudjuk, hogy Nagy Imre belügyminiszter — utolsó hivatali intézkedéseinek egyikeként — március 18-án kiadott rendeletével kisöpörte a Csongrád Megyei Főkapitányságról Láng Béla századost, a Szentesi Városi Kapitányságról Nagy István századost, Ádám Székely Bálint és Potroveczki András hadnagyokat, Szűcs Imre és Gulyás Emil alhadnagyokat, valamint Szűcs Dániel rendőrt. Ugyanazon a napon a városi kapitányságot Nagy Istvántól átvette Szeghő István főhadnagy (Nagy István 20-án már Budapesten írta vallomását), Láng Béla helyére Csuka Sándor főhadnagyot, Mogyoróssi Lajos helyére pedig Fazekas Antal alhadnagyot nevezte ki Tömpe András vidéki főkapitány.

Föltűnő, hogy az elbocsátó döntések semmiféle indoklást, akár csak jogszabályra való utalást sem tartalmaznak. Egyedül a sajtó fejezi ki az újságírók és a közvélemény gyanúját: a gyilkossággal kapcsolatban mulasztás terheli őket. Nem tudják, hogy ennél sokkal több szárad a lelkükön.

A tisztogatás folytatódott. Április 3-án elbocsátották Nagy János (az R-gárda parancsnoka), Török László, Nemes Lajos és Izsák Júlia próbarendőröket. Mogyoróssi Lajos főhadnagyot április 12-én saját kérésére bocsátották el. Augusztus 8-án Garai Szabó Ferenc alhadnagyot menesztették. Mindannyiukat indoklás nélkül.

Az elbocsátások oka azokból a vizsgálati jegyzőkönyvekből sem derül ki, amelyeket a vidéki rendőr-főkapitányság rendeletére április 19—20-án és 23-án vettek fel. A meghallgatásokat tulajdonképpen Lakos Józsefné 1946. január 21-én kelt panaszára rendelték el, és március 9—11-én kellett volna őket lebonyolítani. Az akkorra megidézettek

közül már nem élt ifj. Lakos József; Láng Béla és Mogyoróssi Lajos pedig már nem tartozott a rendőrség kötelékébe.

A jegyzőkönyvekből lehet következtetni a panaszokra: ifj. Lakos Józsefet bántalmazták letartóztatásakor és a szentesi internálótáborban, a Lakos család lefoglalt ingóságait a rendőrség nem adta vissza. A vizsgálat ezúttal szabályosan folyt le, az elhangzottakat a korábbi fejezetekből ismerjük. A megidézettek szabadon elmondhatták, amit akartak. A kései kutatónak legfeljebb az tűnik föl, hogy a gyilkosságról szó sem esett, s az ügy további fejleményei az elveszett repülőtiszti köpeny és aranyozott öv körül laposodtak el.

Kiss Gyula megyei főkapitány 1946. augusztus 21-én írt összefoglaló jelentésében a következőket írta a vidéki főkapitányságnak:

„A vizsgálat során megállapítható, hogy Lakos József volt rendőrkapitánnyal szemben Láng Béla volt rendőr százados, Nagy István volt rendőr százados és Mogyoróssi Lajos volt rendőr főhadnagy a hivatalos hatalommal való visszaélés vétségét elkövették.

(...)

Jelentem, hogy az iratokat egyidejűleg a szegedi államügyészséghez nevezettek elleni eljárás lefolytatása végett áttettem.

Jelentem továbbá, hogy Lakos József volt rendőrkapitányt f. évi március 9-én (így!) a Csongrádvármegyei közkórház idegosztályán ismeretlen tettesek meggyilkolták. A gyilkosság ügyében a Belügyminiszter Úr által kiküldött vizsgálóbizottság folytatta le a nyomozást."

Kiss Gyula az összes iratot mellékelte, csak néhány másodpéldány maradt a kapitányság irattárában, így a helyi nyomozati anyag is elsüllyedt valahol.

De mi lett Láng Béla, Nagy István és Mogyoróssi Lajos ügyével a szegedi államügyészségen?

A szerzők érdeklődésére a Csongrád Megyei Bíróság elnöke 1989. szeptember 1-jén ezt válaszolta:

„Megkeresésére tájékoztatom, hogy a Csongrád megyében működő bíróságok egyike előtt sem emeltek vádat Lakos József sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt. A vezetésem alatt álló bíróságokon tehát az üggyel összefüggő büntető iratok nem találhatók."

Ez után a nyilatkozat után a megyei bíróság iratanyaga bekerült a Csongrád Megyei Levéltár szegedi archívumába. Farkas Csaba tudományos munkatárs megerősítette dr. Fedor Attila fenti nyilatkozatát, azzal a megjegyzéssel, hogy az államügyészség és a népügyészség anyagának csak egy töredéke került a levéltárba. Tehát az ügyészségi vizsgálat megtörténhetett, de nem jutott el a bírósági szakaszba. A rendőrök — hasonlóan a gyilkosokhoz — sohasem álltak bíróság elé.

Vagy talán mégis?

A szegedi népbíróság Battonyán, 1949. január 28-án tárgyalta Nagy István izgatási ügyét. A vádlott Kaszaper, Tanya 56. sz. alatti lakos, bércséplő kisiparos, két gyermek apja volt; más ügyből kifolyólag éppen egyéves börtönbüntetését töltötte. A bíróság felmentette az izgatás vádja alól, de az ügyészségi vizsgálat szakaszában fölmerült ellene egy másfajta vád is.

A szentesi „népítéletek" során a kommunista párt célba vette a két zsidó malom- és fűrésztelep-tulajdonost is. A haláltáborból hazatért Krausz testvérek és Gellért Andor lakását feldúlta a felheccelt tömeg, értékeit elhurcolta, üzemét — a megsemmisítő határozatig — községi kezelésbe vette. A károsult Gellért 1945. szeptember 26-án feljelentette a vidéki főkapitányságon Nagy István rendőr századost, városi kapitányt, mert a nevezett „több ízben a nyilvánosság előtt tett féktelen antiszemitizmusa és zsidóellenes kijelentései erősen a nyilas urak eszméire emlékeztetnek." Az egyik tanút nem hallgatták ki, a másik, Nádor Ferenc azt mondta, hogy helyette Gellért Andor írta alá a feljelentést. Az azóta életbe léptetett közkegyelem szerint ez a cselekmény amúgy sem büntethető, a bizonyítékok sem meggyőzőek, így a szegedi államügyészség megszüntette a vizsgálatot.

A szerzők sehogyan sem tudták összeegyeztetni Nagy István kommunista múltjával és későbbi fényes karrierjével a battonyai per izgatási vádját. Könnyű dolguk volt: a születési adatokból kiderült, hogy a két személy nem azonos! Szegény kaszaperi Nagy István örülhetett, hogy nem varrták a nyakába a szentesi kapitány bűneit is. Nem volt már messze az az idő, amikor hasonló, személycserés ügyekben halálbüntetést is szabott ki a bíróság.

A rendőrségen egyébként jelentős változások zajlottak le. Kiss Gyula főkapitányt 1946 októberében elbocsátották, a megyei és a városi kapitányságot összevonták dr. Vidaházy vezetése alatt. A politikai rendészeti osztály államvédelmi osztállyá alakult át.

A közvélemény. Pártküzdelmek

Ha a közönséget becsületesen tájékoztatták volna a rendőrségi nyomozás és a pártvizsgálat eredményéről, akkor is igen hézagos kép alakult volna ki a gyilkosság körülményeiről. Becsületes tájékoztatásról azonban szó sem volt. A fővárosi nyomozók hallgattak, mint a csuka (Csuka): „a bizottság vezetője nem ad ki jelentést",... „A Budapestről kiszállott detektívcsoport vezetője részletes tájékoztatást most sem adott" — írja a kommunista Magyar Alföld. Tegyük hozzá: sohasem adott. Először a nyomozás érdekében, aztán a nyomozás eredményei miatt.

A helyi lapok csak március 17-én közölték a szenzációt, az MKP sajtónyilatkozatát a kizárásokról és a felfüggesztésekről. Jellemző, hogy a nyilatkozat csak célozgat a „súlyos provokációra", de meg sem említi Lakos József nevét és a gyilkosság tényét. Kiss Gyula alezredes azonban felhatalmazta a sajtót annak közlésére, hogy „a tetteseket minden bizonnyal azok között a személyek között kell keresni, akiket ... a Magyar Kommunista Párt szentesi szervezete kizárt a tagjai közül." A lapok beszámoltak Dadi, Wachsmann és Mikecz szökéséről, Wachsmann-né öngyilkossági kísérletéről, a takarítónő vallomásáról, a rendőrségi tisztogatásokról.

Március 19-én, kedden a kisgazda Szentesi Újság rendkívüli kiadásban számolt be magánúton nyert értesüléseiről. Szerinte „a nyomozás már szombaton délelőtt eredményre vezetett, amennyiben sikerült megállapítani a tettesek, illetőleg a felbújtók kilétét, s ugyancsak sikerült elfogni a tettesek egy részét." Dadit és Wachsmannt nevezte meg felbujtóként, a rendőrség többi tagját — név nélkül — cinkosnak bélyegezte. A merénylőket nem sorolta fel, de „szerencsétlen fiatal gyermekek"-ként emlegeti őket, akiket beugrattak a gyilkosság elkövetésébe. (A hét merénylő közül csak három volt húsz éven aluli, Dóczi László meg 41 éves volt.) A lap azt is leírja, hogy egyes kizárt és felfüggesztett párttagok szombaton még szabadon járkáltak, gyűléseken vettek részt — ez volt az „önkritikai" kampány —, sőt fel is szólaltak: „Minden a Párt érdekében és a népért történt! Ha tehát valakit közülünk kivégeznek, a népért halunk meg!"

A március 21-ei lapok már arról is tudósítottak, hogy elfogták a tetteseket, s a Szentesi Lap megnevezte Izsák Andrást, a géppisztolyos gyilkost. A Szentesi Újság felröppentette azt a hírt, hogy állítólag előkerült egy halállista is, amely 51 nevet tartalmaz, kisgazda, szociáldemokrata, parasztpárti és demokratapárti személyiségek nevét (pl. dr. Joó Béla, dr. Péter Ernő, Aradi Pál kisgazda-elnök, Pardi Ferenc, a helyettese, Kiss Gyu-

la, sőt a kommunista Vajda Imre is. A szerzők kételkednek a haláliista létezésében, de kizárni sem tudják.)

A Magyar Alföld 24-én az MTI-re hivatkozva végre közölte a merénylők névsorát.

A közönség április 7-én értesülhetett az újabb szenzációról: a Szentesi Újság hírül adta, hogy Dadi Imrét elfogták, és Komáromból Budapestre szállították.

Az, hogy a Lakos-gyilkosság országos, sőt nemzetközi botránnyá dagadt, Lakos Géza akciójának következménye. A fővárosba utazott, fölkereste az Igazság (főszerkesztője Parragi György) szerkesztőségét: „Megölték a bátyámat, és a gyilkosok szabadon garázdálkodnak Szentesen" — mondta, és elmesélte a gyilkosság történetét. A lap egyik riportere, Fercsey János Szentesre utazott. Az újságíró megszemlélte a kórházi helyszínt, beszélt dr. Nagy Dezső alorvossal, egy beteggel, a családtagokkal, a kisgazdapárti vezetőkkel, elolvasta a helyi újságokat, és egy egészoldalas, fényképes riportot kerekített a látottakról-hallottakról. A riport „A szentesi rendőrgyilkosság ismeretlen adatai" címmel jelent meg az Igazság 1946. március 28-ai számában. A cikk a szentesi olvasók számára mindössze két új elemet tartalmazott: Lakos József hivatali pályájának 1945-ig tartó szakaszát — a kapitány igazoló nyilatkozatát Ferenc öccse adta át az újságírónak — és id. Lakos József elbeszélését arról, hogy 1945. március 4-én és 8-án este 9 és 10 óra között Dadi kétszer is revolveres merényletet kísérelt meg Józsi fia ellen. (Ez utóbbi állítás hitelességében a szerzők kételkednek. A kapitánynak kötelessége lett volna feljelentést tenni és nyomozást indítani ismeretlen tettes ellen, hisz a közbiztonság legfőbb őre volt.)

Id. Lakos József megerősítette a korábbi értesüléseket, amikor kijelentette:

„Fiam két embertől félt a legjobban. Dadi Imre nemzetgyűlési képviselőtől, akit mint régi detektív még 1943-ban tyúklopás gyanúja miatt letartóztatott és Láng Béla századostól, akit mint rendőrkapitány el akart bocsátani, mert dr. Joó Béla főorvos feljelentette kályhalopásért és lepedőlopásért."

Fercsey János riportja, amelyet Bodajky György névvel közölt le a lap, hatalmas visszhangot váltott ki belföldön és külföldön. Részben ettől függetlenül, részben a cikk következményeként, mindenesetre a Lakos-ügyről számos sajtóközlemény jelent meg 1946—47-ben. A bizonyára nem teljes lista szerint a helyi lapok közül a Szentesi Újság 19, a Szentesi Lap 14, a Magyar Alföld 17, a Debrecen 2, a szegedi Délmagyarország 1, a Szegedi Népszava 1, a Székesfehérvári Kis Újság 1, a Veszprémi Kis Újság 1 alkalommal; az országos lapok közül az Igazság 6, a kisgazda Kis Újság 4, a független Magyar Nemzet 3, a kommunista Szabad Nép 2, a Független Ifjúság 2, a polgári Világ 1 cikkben; a külföldiek közül az Amerikai Népszava 2, a New York Herald Tribune 1 írásban foglalkozott a Lakos-üggyel. Kommentárral közölte a hírt az angol és az amerikai rádió magyar adása is.

A gyilkosság ugyan nem egyenes következménye a már zajló pártküzdelmeknek, de közvetve összefüggésben volt vele, amennyiben a diktatúrára törő szentesi kommunista pártvezetők — elsősorban Dadi Imre és Mikecz János — Lakos József, a pártonkívüli rendőrkapitány személyében a teljes győzelem egyik akadályát látták, s úgy vélték, likvidálásával szerezhetik meg a rendőrség feletti teljes uralmat.

A merénylet, amely akkor csak zavaró epizódnak tűnt, rövidesen átcsúszott a pártharcok szférájába, és olykor súlyos érvként kapott helyet a szembenálló pártok fegyvertárában

Láttuk már, hogy a két munkáspárt, az MKP és az SZDP viszonyát mennyire megterhelte a gyilkosság. Szakasits Árpád március 21-ére felhívta a szociáldemokrata pártközpontba Szőke Ferenc megyei elnököt, hogy megbeszélje vele a helyzetet és a teendőket.Ugyanezen a napon a Szentesi Lap Sima László tollából vezércikket közölt „Rend és nyugalom" címmel. A tekintélyes szocáldemokrata szerző határozottan elutasítja azt a föltételezést, hogy „a bűncselekmény politikai deliktum volt," vagy hogy „ennek vagy annak a politikai pártnak azért lettek tagjai egyesek, mert úgy akarják biztosítani maguknak a szabad kezet a lopásra, betörésre, rablásra, sőt gyilkosságra is." De elítélte a szélsőséges rendzavarást — a „népítéletekre" céloz —, és kifejezi reményét, hogy „ebben a városban többé senki sem húzhatja meg magát egy nagy politikai párt árnyékában ... A kórházi rémes gyilkolás felbújtói és a tettesei elérik a kötelet, az egyéb bűnösök pedig a börtönt vagy a fegyházat." A szentesi szociáldemokraták végül — ha nehezen is — átsegítették a válságon a két munkáspárt kapcsolatát, mert naiv módon hittek a kommunista párt megtisztulási és megújulási szándékában.

A Nemzeti Parasztpárt megelégedett azzal, hogy Báthori alispán visszakapta hivatalát a megyeházán. Sajtója nem volt, tömegbázisa is alig. Nincs rá adat, hogy nehézségeket támasztottak volna a további együttműködésben, pedig id. Lakos József akkor ennek a pártnak volt a tagja.

A kommunisták minden energiájukat a kisgazdák ellen összpontosították. Tardos (Wachsmann) István a Magyar Alföld március 10-ei számban megadta a jelet:

„Szentes dolgozó népe jóformán kezdeményezőként lépett fel a reakcióval szemben, amikor a városházáról, vármegyeházáról és járásbíróságról a vezető reakciós elemeket eltávolította. Arra vonatkozóan azonban Szentesen semmiféle megmozdulást nem tapasztaltunk, hogy az itteni kisgazdapárti tényezők közül kiket kell eltávolítani."

A gyilkosság és a párttisztogatás okozta megrázkódtatásból fölocsudva a kommunista párt azonnal a „kisgazdapárti reakció" ellen fordult. Keleti Ferenc központi instruktor a színházban tartott taggyűlésen magabiztosan jelentette ki: „Zászlónk tiszta, becsületünk csorbítatlan, győzelmi hitünk és önbizalmunk erősebb, mint valaha!"

A párt támadásba ment át. A Magyar Alföld március 20-án már hevesen bírálta a Szentesi Újságot, mert az magánúton szerzett értesüléseket közölt a Lakos-gyilkosságról és a nyomozás állásáról. A kisgazdák erre még válaszoltak, aztán hosszú időre levették a napirendről a Lakos-ügyet, s legalábbis Szentesen augusztusig nem keverték bele a pártharcokba. Jószerivel az Igazság már ismertetett, március 28-ai cikke volt az egyetlen, amelyet az MKP komoly támadásnak foghatott fel. A Szabad Nép másnap ingerülten vágott vissza:

„A reakciós revánsra készülődők méregkeverése kiderül abból is, ahogyan a szentesi esetet kezelik. Mi kemény kézzel eljártunk azok ellen, akik vétkeztek. De ha most politikai pecsenyesütés céljából ebből a Lakosból mártírt akarnak csinálni, akkor azt

mondjuk: hátrább az agarakkal, méregkeverők! Annak, ami Szentesen történt, az is az oka, hogy a Kisgazdapártban fölös számban akadtak — és akadnak — olyanok, akik a Lakos-féle pribékeket védik, és kijárják szabadlábra helyezésüket."

Amiből egyenesen következik, hogy Lakos József haláláért tulajdonképpen a kisgazdák a felelősek, közülük is elsősorban Futó Dezső, aki február 13-ai parlamenti interpellációjával kimentette az internálótáborból.

Egyhónapos csend után éppen Futó Dezső akciójának következményeként került felszínre a Lakos-ügy. A nemzetgyűlés május 2-ai ülésén olvasták fel ugyanis Nagy Imre belügyminiszter március 14-én kelt válaszát a február 13-ai interpellációra. (A március 18-án készített választ — mint már láttuk — nem ismertették.) A miniszter kitért az érdemi nyilatkozás elől, arra hivatkozva, hogy „az azóta történt további fejlemények miatt is a legszélesebb körű nyomozás és vizsgálat van folyamatban. A vizsgálat végleges eredményéről a nemzetgyűlést tájékoztatni fogom."

Futó Dezső a viszontválaszban gúnyos elismerésben részesítette a nyomozást irányító Ékes Istvánt: „közepes eredményeket ért el a nyúlvadászat terén." Megdicsérte a kommunista pártot és Péter Gábort a gyors és hatásos intézkedésekért, és kifejezte reményét, hogy a bűnösök rövidesen statáriális bíróság elé kerülnek. Végül kérdéseket tett fel Dadi szökésére és a rendőrségi tisztogatásra vonatkozóan. A belügyminiszter válaszát a nemzetgyűlés nem fogadta el.

Eddig a pontig a Lakos-ügy közéleti fejleményei nagyjából a maguk természetes medrében folytak: az interpellációra adott válasz és a képviselő viszontválasza, a kommunisták és a kisgazdák pengevillogtatásai a politikai élet velejárói voltak. 1946 nyarától lehet észrevenni, hogy az ügy kilépett saját köréből, és önmagát meghaladó méreteket kezdett ölteni.

A család álláspontja tökéletesen érthető. Id. Lakos József, Lakos Ferenc és ifj. Lakos József igazságtalan üldözést szenvedett, a kapitány orgyilkos merénylet áldozata lett. A nyomozás lelassult, az eljárás elakadt, a felelősségre vonás nem történt meg. A közismerten bűnös személyek szabadon grasszálnak (Láng Béla, Mikecz János). A belügyminiszter szemlátomást halogatta az érdemi eljárást.

A kisgazdák és a soraikból kiváló ellenzéki pártok egyre inkább fenyegetve érezték magukat a kommunista offenzíva miatt. Számukra kitűnő fegyvernek látszott a szentesi gyilkosság, mert a kommunista párt és a Belügyminisztérium egyszerűen semmi érdemleges mentséget vagy érvet sem tudott felhozni, ráadásul nyugati hírközlő eszközök is felkapták az ügyet.

Az újabb akció megindítására az adott alkalmat, hogy 1946. június 1-jén Csongrád Vármegye Közigazgatási Bizottságának ülésén Kiss Gyula főkapitány kielégítőnek minősítette a vármegye lakosságának politikai hangulatát, beszélt a „népítéletekről" és a Lakos-gyilkosságról. „Mint szomorú tapasztalatról számolt be arról, hogy a Kommunista Párt részéről többen igyekeztek befolyásolni a rendőrség munkáját."

A jelentéshez hozzászólva a kisgazda Kertész István kifogásolta, hogy „a Lakos-gyilkosság tetteseinek a kilétét még máig is nagyrészt homály fedi". Kiss Gyula azzal mentette magát, hogy a nyomozást a Belügyminisztérium nyomozói folytatták le, „neki

semmi beleszólása nem volt az ügybe". A gyilkosokat és a felbujtókat a kommunista pártból kizártak között kell keresni — tudósított a Szentesi Újság.

Erre a közleményre harapott rá az Igazság június 13-ai száma. Szentesi hírforrásra hivatkozva közölte, hogy Mikecz János egyhónapi bújdosás után hazatért; Csuka Sándor, az új városi kapitány nem tartóztatta le, s Mikecz most a Dunántúlra készül, ahol telepes földet igényelt. Láng Béla a fővárosban remél új tiszti beosztást. Nagy István most is a kapitányi lakásban lakik, és még április 12-én is századosi egyenruhában látták. Dadi hollétét is homály fedi. A rendőrtoborzáskor a szociáldemokrata és a kisgazda jelentkezőket nem vették fel, kérvényeik „elvesztek". „Viszont felvették a rendőrségre a szemüveges és gyenge fizikumú Schiffer Armandot, akinek lopás és zsarolásról vádaskodó aktáit 1945. okt. 30-án 463/1945. sz. alatt a szentesi járásbíróságtól a szegedi államügyészséghez tették át" — írta az Igazság. (1945-ös járásbírósági anyag nem maradt fenn, a vád nem bizonyítható. Az azonban biztos, hogy Schiffer Armand korábbi jelentkezését a nemzeti bizottság — politikai megbízhatatlanságára hivatkozva — elutasította.)

A következő hetekben a kisgazdapárt országos központjába az ország minden részéről levelek futottak be, amelyek követelték a gyilkosok bíróság elé állítását. A Szentesi Újság július 28-ai száma ezekről szólva kijelentette: „ez egy esetben szigorúan ragaszkodunk a bestiális gyilkosok felakasztásához". Szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatokban szorgalmazták a bűnösök bíróság elé állítását Pfeiffer Zoltán, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Pártay Tivadar, Parragi György, özv. Bajcsy-Zsilinszky Endréné, B. Szabó István, Balogh István, Sulyok Dezső, Némethy Jenő, Nagy Vince és a Vásáry fivérek.

Az Igazság cikke annyira felkavarta a közvéleményt, hogy a Lakos-ügy újra a nemzetgyűlés elé került. Ezúttal — augusztus 7-én — Lévay Zoltán szabadságpárti képviselő interpellációját olvasta fel Vörös Vince jegyző. Lévay megkérdezte a belügyminisztertől: hol vannak a gyilkosok, mi van Lakos egyenruháival, mikor ítélkeznek a gonosztevők fölött, mi történik a szentesi rendőrségen, s végül „hajlandó-e vétkesek ellen az eljárást megindítani, és az ügy szaboltálásáért a politikai konzekvenciákat vállalni?" Ezután a képviselő hosszú passzusokat idézett különféle lapokból, a legtöbbet az Igazságból és a Szentesi Újságból, ezek tartalmát ismeri az olvasó. Emlékeztette a nemzetgyűlést, hogy ugyanannak a nagy pártnak mind az előző, mind a mostani belügyminiszterét súlyos mulasztás terheli, nemkülönben Tömpe András vezérőrnagyot.

Az interpelláció két új állítást is tartalmazott Dadi Imrével kapcsolatban: orosz katonai egyenruhában rabolt, újabban pedig Mezőhegyes környékén Zsákay néven agitált volt pártja mellett. Wachsmann István egy budai szanatóriumban piheni ki fáradalmait. (A Dadira vonatkozó híresztelések ellenőrizhetetlenek, Wachsmann rabkórházban volt.) Kiss Gyula megyei főkapitányra is kilőtt egy enyhén mérgezett nyilat, „akinek uralma alatt történt ez az egész szörnyűség, és aki jelenleg is helyén van."

A Magyar Nemzet másnap közölte Lévay Zoltán interpellációját. A Szentesi Lap minden kommentár nélkül idézett a cikkből, a Szentesi Újság bő kivonatban ismertette. A Magyar Alföld hallgatott, de Erdei Mihály megyei MKP-titkár megkérdezte Szőke Ferenc megyei SZDP-titkárt, hogy mi pártjának álláspontja ezzel az interpellációval

kapcsolatban. A beszélgetés egy indiszkréció révén eljutott a kisgazdákhoz, a Szentesi Újság megszellőztette az ügyet, és így idézte a párbeszédet:

„- Mondja, elvtárs! Miért tették be lapjukba azt a parlamenti interpellációt, olyan szívügyük ez a Lakos-história maguknak? - kérdezte a képviselő.

- Mondja, Erdei elvtárs, maguk pedig miért védik a pártjukból kidobott csirkefogókat?"

A Szentesi Újság hozzáfűzi: „Erdei úrnak és társainak leghőbb vágya lenne a Lakos-ügyet elnémítani ... nem valószínű, hogy Budapesten vagy Londontól New York-ig mindazokat elnémítsák, akik erről tudomással bírnak."

Szőke a Szentesi Lapban azt állította, hogy szavait kiforgatták. Ő azt válaszolta Erdeinek, hogy „mi inkább a jövő építésével kívánunk foglalkozni, mint a múlt hibáin való örökös rágódással." Erdei is tagadta a Szőke szájába adott szavakat a Magyar Alföldben, majd kijelentette, hogy a két munkáspárt ma egységesebb, mint valaha. Egyébként azt óhajtja, hogy „azt a fasiszta szellemet, amit ez az újság szolgál, megszüntessék."

A Szentesi Újság augusztus 18-án újabb petárdát robbantott. A szerkesztőség megszerezte az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának irattárából azoknak a rendőrtiszti egyenruháknak a dokumentációját, amelyeket ifj. Lakos József még 1944-ben vett át dr.Tóth László ruhatárából (ezekről korábban már volt szó). Amikor a kapitányt letartóztatták, Nagy István kezdte viselni az egyenruhákat, majd mikor emiatt támadták, 1945. december 17-én leadta a kormánybiztosságon, de azonnal ki is igényelte őket. A gyilkosság után elbocsátották, a ruhákat Csuka Sándor vette át. Egy darabig hitegette a Lakos családot, hogy visszaadja. Május 7-én ő is bevitte őket a kormánybiztosságra, kiigényelte, és 11-én, amikor végleg távozott Szentesről, magával vitte az egész ruhatárat. „Többek szerint Budapest korzóin látták feszelegni Lakos szép fehér egyenruhájában." A cikk állítása szerint Csuka éppen Kiss Gyula hivatala előtt pakolta be a ruhákat az autóba, amikor a fővárosba távozott.

A Magyar Alföld „Kútmérgezők" című vezércikke egyetlen állítást sem cáfolt meg, de megfogalmazta elvi álláspontját, amely szerint a Lakos-ügy fáradhatatlan felújítása a kommunisták véleménye szerint nem más, mint a népellenes törekvések álcázása. Az MKP egyébként is megtisztította szervezetét.

Ezt az állítást ragadta meg a Szentesi Újság, hogy augusztus 29-én felsorolja azokat, akik nem kerültek törvény elé. Dadi Imre Mezőhegyesen agitált. Mikecz János szabadon van, április 22-én ő vezette a szentesi kommunistákat Rákosi békéscsabai nagygyűlésére, május 1-jén is a párt soraiban vonult fel, most a gyilkosság jutalmául Katymáron kapott telepes földet. Wachsmann egy budai szanatóriumban üdül. Nagy István a párt tehergépkocsiját vezeti. Láng Béla azzal dicsekszik Pesten, hogy „haverommal, a Tömpével mindent elintéztem!" Tömpe András tábornok lett. Gulyás Emil a WM (Weiss Manfréd) vasesztergályos osztályának egyik bizalmija. Potroveczki András az utcán seftel (egyébként rövidesen a párt személygépkocsijának sofőrje lett). Garai Ferenc megbukott ugyan a tanfolyamon, de detektív maradt. Izsák Júlia pártelőadásokat tart. „Valakik jóvoltából a gyilkosok szabadon szaladgálhatnak."

Erre a cikkre a Magyar Alföld minden képzeletet fölülmúlóan szenvedélyes választ adott. A Lakos-gyilkosság felszínre hozói felelősek Voronyezsért, a fővárosi hidak felrobbantásáért, orosz katonák meggyilkolásáért stb. A Szentesi Újság munkatársai habzó szájú, piszkos körmű banda, a fasizmus posványának hüllői, sötét lelkű fasiszták, felelőtlen bitangok. Vannak még a cikkben „orosz jégmező fölött vijjogó sakálok" is. Velük és „az oroszgyilkolásra önként jelentkezett Lakos fivérek"-kel szembeállítja „egy bűncselekménybe ártatlanul belekevert tagjait" (már visszavették őket?): Nagy Istvánt, Potroveczki Andrást, Gulyás Emilt, Izsák Júliát és Mikecz Jánost, akik „teljesen tisztán állnak lelkiismeretük és a hatóság ítélőszéke előtt." Garai Ferenc ugyan tényleg megbukott a tanfolyamon, „de jó osztályzattal végezte legfontosabb iskolánkat, a demokráciát".

Ezzel a cikkel a Magyar Alföld levette a napirendről a Lakos-ügyet.

A kisgazdák ekkor ellenfelet váltottak, és a szociáldemokraták ellen fordultak. Augusztus 18-án Szentesre látogatott Ries István szociáldemokrata igazságügyi miniszter. Nagygyűlésen beszélt a külpolitikai helyzetről, a béketárgyalásokról és a gazdasági helyzetről. Ezt az alkalmat használta fel az Igazság, hogy a Csongrádvármegyei Független Újság nyílt levelét közölve felelősségre vonja a minisztert, amiért az nem foglalkozott a Lakos-üggyel. A cikk újra felveti Kiss Gyula megyei főkapitány felelősségét is. A Szentesi Lap szeptember 5-én higgadtan vette tudomásul, hogy a támadások pergőtüzébe került a párt. Kiss Gyula mentségére elmondja, hogy a főkapitány a gyilkosság napján itthon sem volt, hogy ő is rajta volt a halállistán, a nyomozásból kirekesztették, március 10-én követelte a gyilkosok felelősségre vonását, leszerelte a bűnrészes rendőrtiszteket, pedig családjával együtt megfenyegették. Másnap a főkapitány is nyilatkozatot közölt a Szentesi Lapban, ezt eljuttatta az Igazságnak is. A Szentesi Lap 10-én és 11-én visszatért a Kiss Gyula elleni vádakra, és pontról pontra megcáfolta „az Igazság hazugságait", majd némi malíciával megjegyezte, hogy úgy látszik, a kisgazdáknál minden „a Lakos-ügyön kezdődik, Kiss Gyulán végződik."

Szeptember közepén a szentesi lapok elhagyták a Lakos-ügyet. Tulajdonképpen akkorra el is lőtték a puskaporukat.

A nemzetgyűlésben azonban szeptember 18-án Vörös Vince jegyző felolvasta Rajk László belügyminiszter válaszát Lévay Zoltán augusztus 7-ei interpellációjára. A miniszter mindössze ennyit vetett papírra augusztus 29-én:

„Lakos József rendőrtiszt meggyilkolása tárgyában a megfelelő eljárás már hónapokkal ezelőtt befejezést nyert, és a tettesek a budapesti népfőügyészségnek lettek átadva.

Dadi Imre, megbízatásáról lemondott képviselő megszökött, és jelenleg körözés alatt áll."

Lévayt ez a válasz nem elégítette ki. Augusztus 7-ei interpellációját most 10 kérdésben fogalmazta meg, és megállapította, hogy ezek egyikére sem felelt a miniszter. Ezért a miniszteri választ nem fogadta el. A többség azonban beérte ennyivel is.

Lévay viszontválasza már semmilyen sajtóvisszhangot nem váltott ki.

A miniszter kurta válaszában mégis volt valami megnyugtató: ha már a népfőügyészségen vannak a bűnösök, akkor rövidesen bíróság elé kell állniuk.

Nem tudták, hogy valamikor a nyár folyamán Erdei Mihály képviselő és megyei MKP-titkár személyesen fölkereste Rákosi Mátyást. Négyszemközt érdeklődött nála a lefogottak várható sorsáról. Rákosi megkérte, hogy nyugtassa meg a hozzátartozóikat, ne aggódjanak, nem lesz pör.

Ami Dadi szökését illeti, ezt a szerzők valószínűtlennek tartják. Dadi attól kezdve, hogy a csehszlovák hatóságok visszadobták, 1948. január végéig fogságban volt, vagy hazai, ill. külföldi illegalitásban, főnökei tudtával. Ha körözték volna, a szentesi rendőri szervek tudtak volna róla; Kiss Gyula aligha hallgatta volna el, a sajtó nem titkolózott volna. Páhi Sándor szerint azonban egy darabig Romániában rejtőzködött, de elfogták, és átadták a magyar hatóságoknak, ezt Dadi mondta el neki a fogságban. A szerzők nem tudnak állást foglalni.

A szentesi sajtóvisszhang elhalása után az Igazság 1946. november 8-ai száma elevenítette fel a Lakos-ügyet. Ez a próbálkozás kevés sikerrel járt, mindenesetre nem hagyta egészen feledésbe merülni.

December elején az Amerikai Magyar Népszava egy tekintélyes szentesi szervezettől, gyaníthatóan a kisgazdáktól olyan írásokat kapott, amelyek részletesen ismertették a gyilkosság előzményeit, körülményeit és következményeit. A lap december 14-ei száma az első oldalon, nagybetűs szalagcímmel — „Új Somogyi—Bacsó eset Magyarországon" —, nagy terjedelemben hozta a szenzációs történetet. Forrása minden bizonnyal néhány magyar újságból kivágott cikk lehetett: az Igazság és a Szentesi Újság mondatait veszi át szó szerint. Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a Népszava újságíróit, mint köztudomású, ellenforradalmi fehér tisztek ölték meg 1920-ban. A cikk párhuzamot von a két gyilkosság között: az áldozatok túl sokat tudtak az új hatalom urairól, s a gyilkosokat futni hagyták. „Ki védi a gyilkosokat?" — kérdezi az újságíró. Az egyenes választ ugyanennek a lapnak az 1947. április 17-ei számában adta meg Nadányi Pál és O. J.: „Rákosi, Rajk a szentesi gyilkosok patrónusai."

Az utóbbi cikk után az Amerikai Magyar Népszava magyarországi terjesztését betiltották. Ugyanúgy elvágták a külföldre vezető szálakat, mint 1946 nyarán, amikor a Clark kapitány, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság brit tisztje kezdeményezte Lakos József posztumusz kitüntetését Witold Raflewsky megmentéséért, de az ajánlott levélben feladott dokumentáció nem jutott el a címzetthez, Clark századoshoz.

Géza elűzése

Azok az akciók — memorandumok, interpellációk, újságcikkek —, amelyekkel a Lakos család, a kisgazda- és szabadságpárti politikusok, hazai és külföldi újságírók ki akarták erőszkolni a bűnösök felelősségre vonását, megtörtek a kommunista párt és a belügyminiszter ellenállásán.

Úgy látszott, hogy a család is beletörődött a reménytelen helyzetbe. Id. Lakos József vezette a Magyar Hirdető Iroda szentesi kirendeltségét, Ferenc fia kordés kubikosként járta az országot, majd rokonai földjén gazdálkodott, Géza, miután a polgári és a katonai hatóságok is igazolták, megkísérelte újraéleszteni a szövőüzemet, de a berendezés is erősen megfogyatkozott a megszállás első heteiben, anyaghoz sem jutott, így felhagyott vele. Egy darabig abból pénzelt, amit az amerikai fogságból hozott haza, és segített apjának a hirdetőben. Aztán iparengedélyért folyamodott.

A nemzeti bizottság 1946. november 9-én Erdei Mihály elnök aláírásával bizonyítványt állított ki számára, mely szerint Lakos Géza „politikai szempontból kifogás alá nem esik". Ezzel az igazolással sajtóbizományos lett: a Kis Újság, a Magyar Nemzet, a Világ és az Igazság szentesi „vezérképviselője". Minthogy a terjesztés igen sikeres volt, s minthogy éppen ezek a lapok szellőztették meg újra a Lakos-ügyet, a Magyar Alföld november 29-én kövérbetűs cikkben támadt a „főrikkancsra".

A cikk előbb csak élcelődik Géza új foglalkozásán, aztán egyre fenyegetőbb hangra vált. Említi német (?) kitüntetéseit, a hirdetőiroda magas árait, az alkalmazott rikkancsok alacsony fizetését, majd egy váratlan fordulattal azt írja, hogy a rikkancsok „keserves munkájukkal azt a Lakos Gézát hízalják, amelyik (így!) ... mindent elkövetett annak érdekében, hogy a magyar proletariátus ki ne szabadulhasson a járomból, amelyet Hitlerék és a Lakos-féle magyar csatlósok raktak nyakába". Ez a párhuzam és aránytévesztés (Hitler—Lakos Géza) arról árulkodott, hogy a gyűlölet nem csillapodott, csak lappangott eddig is.

Így azt is fogcsikorgatva vették tudomásul ellenfelei, hogy Mistéth Endre kisgazdapárti újjáépítési és közmunkügyi miniszter 1946. december közepén kinevezte Lakos Gézát megyei építési és munkaügyi felügyelőnek.

Géza helyzete akkor ingott meg, amikor 1947. január elején leleplezték a Magyar Közösség összeesküvését. A vádak szerint ez a földalatti szervezet — amelynek számos kisgazda és parasztszövetségi tagja is volt — fegyveres hatalomátvételt készített elő. A

Lakos család támogatói közül letartóztatták Mistéth Endrét, Futó Dezsőt és Vörös Vincét; Kovács Bélát elhurcolták az oroszok. Pfeiffer Zoltán a támadások tüzébe került.

A Baloldali Blokk az összeesküvést a kisgazdapárt elleni általános támadásra használta fel. A párt politikai bizottsága kénytelen volt kizárni tagjai közül a gyanúba vett politikusokat. Szentesen 1947. január 17-én, pénteken a két munkáspárt, a Nemzeti Parasztpárt és a szakszervezetek nagygyűlést tartottak a Tóth József színházteremben, és halált követeltek az összeesküvőkre. Erdei Mihály, az MKP megyei titkára, országgyűlési képviselő kinyilatkoztatta: „A szentesi Kisgazdapárttal mindaddig nem tárgyalunk, míg meg nem tisztítják sorait és vezetőségét a reakciótól".

Ez a nagygyűlés Lakos Géza számára végzetesnek bizonyult. Nem önmagában, hanem a körülmények szerencsétlen összejötte miatt.

A Szentesi Újság január 14-ei száma közölte Pfeiffer Zoltán volt igazságügyi államtitkár egy előadását, amelyben a politikus szóvá tette, hogy „az egyéves szentesi ügy a mai napig nem került bíróság elé". Ez a mondat arra utal a Magyar Alföld vezércikke szerint, hogy a kisgazdapárt, „érezve a reakció nyakára dobott hurok halálos szorítását, újból elővesz a Lakos-ügyet, amelytől, mint valami csodaszertől, a számára egyre melegebb helyzet megmentését reméli."

Ráadásul éppen január 17-én, a színházi nagygyűlés napján hirdetett ítéletet a népbíróság a Szentesi Napló tulajdonosa, Bugyi Antal és két újságírója, Kun Sándor és Szathmári István ügyében. A vád háborús uszítás, németbarát propaganda, kommunista- és demokráciaellenes hangulat szítása volt. Kun és Szathmári 3—3 évet kapott, Bugyi Antal esetében a bizonyítás kiegészítését rendelte el a bíróság.

A délelőtti tárgyaláson tanúként megjelent Sima László főjegyző, pénzügyi tanácsnok is. Tanúvallomása közben azt a kijelentést tette, hogy „nem tud elfogulatlan vallomást tenni, mert olthatatlan gyűlölettel viselkedik a vádlottak padján ülő Kun Sándorral és az azóta elhunyt Lakos Józseffel szemben". Magyarázatul hozzátette, hogy „ezek az emberek mindent elkövettek annak érdekében, hogy őt az elmúlt rendszer urai előtt minél nagyobb mértékben befeketítsék, és megfosszák kenyerétől". Ezután visszatért a városházára, és részt vett a városi tanács ülésén. Néhány perc múlva feldúlva, zaklatott lelkiállapotban berontott az ülésterembe Lakos Ferenc és Géza. Kérdőre vonták Sima Lászlót, s a Magyar Alföld szerint „minősíthetetlen szavakkal megtámadták a város tanácsnokát". Vajda Imre polgármester — miután fölocsúdott — kiparancsolta a tanácsülésről a Lakos fivéreket.

Ferenc és Géza erőszakos föllépését nem menti, legfeljebb magyarázza, hogy nem tudták: Kun Sándor és Lakos József 1938-ban valóban súlyos veszélybe hozta Sima László egzisztenciáját és kenyerét. Hirtelen felindulásukban erősen elragadtatták magukat halott bátyjuk becsületének védelmében, okot és ürügyet szolgáltattak a kíméletlen üldözéshez.

A délutáni színházi nagygyűlésen Erdei Mihály egyszerre támadta a kisgazdapárti reakciót, dr. Péter Ernőt, a Szentesi Újságot és a Lakos fivéreket, akiket „magukról megfeledkezett fasiszta úrifiúknak" titulált. A gyűlés határozatot fogadott el a kisgazdapárt megtisztítására felhívó ultimátumról, két újságíró, Joó Béla dr., Kertész István megyei

törvényhatósági bizottsági tag és Veres Károly városi képviselő eltávolításáról, és halált követelt az összeesküvők fejére. Ami pedig Lakos Gézát illeti, Erdei felhívta „a munkásság nevében az itt megjelent alispánt, hogy Lakos Gézát szólítsa fel vármegyei hivatalának elhagyására, mert ellenkező esetben a szervezett munkásság fogja őt a megyeházáról eltávolítani".

A nagygyűlés küldöttséget választott követeléseinek közvetítésére. A tömeg a sűrű, szitáló ködben elkísérte a delegációt a kisgazdák székházáig, de „az egész épület néma sötétségbe burkolózott". A sikertelen kísérlet után a menet átvágott a Kossuth téren, és a megyeháza elé vonult. Ott dr. Kunszery Béla alispán meghallgatta a Lakos Géza eltávolítására felszólító határozatot.

Másnap reggel 9 óra után a küldöttség által írásban átadott és szóban is nyomatékossá tett követeléseket átvette dr. Mikecz Lajos, a kisgazdapárt városi ügyésze, és közölte, hogy a hétfői választmányi ülés fog dönteni. Ezután a Szentesi Újság szerkesztőségét kereste föl a delegáció, és rábeszélte a nyomdászokat, hogy ne nyomják ki a lapot. Onnan a megyeházára indultak.

Lakos Géza reggel bement a hivatalába. Vagy már előző este, vagy akkor reggel értesült az alispántól az eltávolítását követelő határozatról. Bezárta hivatalának ajtaját, és a kulcsot átadta dr. Kunszerynek. Ekkor érkezett meg a küldöttség. Mivel a munkaügyi hivatalt zárva találta, távozni készült. Aztán valaki megmondta, hogy Lakos Géza az alispánnál van, mire a küldöttség oda is követte, és felelősségre vonta, mit keres a megyeházán. A felügyelő megmagyarázta, hogy éppen hivatali teendőit zárta le.

A felügyelő most megérezte a veszélyt. Alighanem először döbbent rá, hogy — választási százalékok ide, demokrácia oda — kié a hatalom ebben a városban.

Még aznap levelet írt Erdei Mihálynak, hogy megmagyarázza Sima László elleni föllépésüket. Szerinte a tanácsnok az ő halott bátyjára vonatkozólag „hamis, koholt és hazug vallomást tett." Hivatkozott saját családjának szenvedéseire. Rövid hivatali pályafutása alatt fáradtságot nem ismerve dolgozott, mégis igyekeznek befeketíteni. Azzal is vádolják, hogy a szabadságpárt vezető tagja, pedig ez nem igaz. A levél végén a döntést a képviselő úr „igazságos és bölcs belátására" bízta.

Erdei Mihály megkapta Lakos Géza levelét, de már alig törődött vele. Minden figyelmét lekötötte a kisgazdapárti reakció elleni harc szervezése. És ebben a harcban a „fasiszta ficsúr" kiváló célpont volt.

A szentesi kisgazdapárt január 20-ai választmányi ülése visszautasította a Baloldali Blokk ultimátumát. A Magyar Alföld vezércikke ezt úgy értékelte, hogy a kisgazdák lehetségesnek tartják: „a szervezett munkásság szövetségben legyen Lakos Gézával, az összeesküvők szolgálatában álló Mistéth szentesi pártfogoltjával". A baloldali pártok nem a demokratikus parasztokat taszították el, hanem az „őket megnyergelő horthysta kalandorokat, a Lakosokat, a Gerendieket és a vitéz Horváthokat" (ez utóbbiak a Szentesi Hírlap „fasiszta" szerkesztői).

Január 21-én a városi és a vármegyei tisztviselők kongresszusán Erdei Mihály „a letűnt idők lovagjának" nevezte Lakos Gézát, aki „számtalan esetben fordult a Magyar Kommunista Párthoz, és könyörgött, hogy hagyják dolgozni a demokrácia érdekében ...

Lakos Géza bebizonyította, hogy nem szolgált rá bizalmunkra". (Ami a könyörgést illeti, ezt az állítást Géza határozottan elutasítja: az ő állása nem a megyétől, hanem a minisztériumtól függött.)

Közben Géza a minisztériumhoz fordult azzal a panasszal, hogy hivatali működését a munkáspártok akadályozzák. Ugyanakkor a városi nemzeti bizottság január 25-én határozatban mondta ki, hogy Lakos Géza „politikai szempontból ezen hivatalban ... nem kívánatos". A minisztérium dr. Pintér Viktor tanácsost és dr. Preszler László szakelőadót küldte ki az ügy kivizsgálására. Ők összehívták a pártok és a szakszervezetek értekezletét, és megállapították:

Lakos Gézának kapcsolatai voltak az összeesküvők szolgálatában álló Mistéth volt miniszterrel;

szőnyegüzemet tartott fenn, és a munkásoknak éhbért fizetett;

önként jelentkezett a frontra, német vaskeresztet szerzett, dicsekedett vele, hogy hősiesen harcolt az oroszok ellen (egy percet sem töltött a fronton, összetévesztették Ferenc bátyjával);

hivatalát elhagyta, hogy népbírósági tárgyaláson fasiszta vádlottakat menthessen meg;

a régi, úri Magyarországot kívánta vissza;

elmozdításakor azt mondta, hogy „ő nem adja meg magát két krajcárért, mert őbenne van gerinc".

A vizsgálat gyors, tökéletesen formális és egyoldalú volt. A vézna vádak — teljes képtelenségük ellenére — bizonyítékokká izmosodtak. Január 25-én, szombaton a Baloldali Blokk nagygyűlésén Szőke Mátyás városi MKP—titkár már bejelentette, hogy „Lakos Gézát a munkaügyi minisztérium is eltávolította állásából". (Helyébe a kisgazdapárti Bíró Sándort nevezte ki, akit a kommunisták azonnal megtámadtak.) Rech Béla, aki ismerte a Lakos és a Sima családot is, a minisztériumban kollégáival együtt így értékelte az eljárást Sima Lászlóhoz írt, 1947. március 7-én keltezett levelében:

„Furcsának tartják, hogy egy személyes ügy miatt valakin népítéletet hajtsanak végre, és egyszerűen eltávolítsák hivatalából ... Pláne akkor, amikor a kiküldött miniszteri bizottság az illető ellen semmi érdemleges kifogást nem talált, pedig mi is képviseltettük magunkat a bizottságban egy kommunista elvtárssal."

A levélíró — régi szociáldemokrata — okkal sajnálkozik a történtek miatt, mert „egy Sima és egy Lakos név az igazi demokraták előtt ma is fogalom".

Ami az „érdemleges kifogást" illeti: a vizsgálat során szóba se került Lakos Géza szakmai-hivatali munkája.

Minthogy a vizsgálati jegyzőkönyv nem maradt fenn, s mivel más adatok és emlékezések ellentmondanak ennek az egyszerű történetnek, ezeket is felidézzük. Lakos Géza négy évtized elmúltával úgy emlékezik, hogy fáklyás felvonulás volt a vármegyeháza elé, a tömeg „Vesszen Lakos!"-t kiáltozott. Egy küldöttség Borbás Lajos, az MKP megyei titkárhelyettese vezetésével az alispán jelenlétében megparancsolta, hogy 24 órán belül hagyja el a várost. Ő feleségével és karonülő kisfiával még akkor éjszaka az állomásra ment, ott a vasutasok, elsősorban Nádai Géza állomásfőnök, azt tanácsolták, hogy Hékéden szálljanak föl. Így a 3 óra 45 -ös vonattal Budapestre utaztak. Dorogi Zsigmond emlékszik a vészjósló esti gyülekezésre, ahol a Lakos nevet hallotta szájról szájra terjedni. Az teljesen bizonyos, hogy Lakos Géza nem 18-án, hanem 19-én hajnalban hagyta el Szentest, és családostul a fővárosba költözött. A január 18-ai esti, újabb fáklyás tüntetésről a három szentesi napilap egyike sem tudósít. Gézát február elején a minisztérium Veszprémbe helyezte. Ott is a közmunkaügyi hivatalban dolgozott. Munkájáról március elején nyilatkozatot kért és kapott hivatali főnökétől és a városi MKP-titkártól: „demokratikus felfogású embernek ismertük meg". Erdei Mihály felháborodva utasította rendre veszprémi elvtársait:

„Hát kérem, Elvtársak! Ha viccet akarnak csinálni, azt ne velünk csinálják ... Lakos Géza úr a legrafináltabb fasiszta csirkefogók egyike ... ismertük egész múltját, egész családjának fasiszta beállítottságát, mégis tettünk vele egy próbát ... türelmünk véget ért, és elzavartuk őt Szentesről. Különben ... Lakos József is ebből a típusból való volt, aki mint detektív óriási szolgálatot tett Sztójayéknak és a többi fasisztáknak ... ez az eljárás a fasisztamentés egyik példája. Egyébként ebben az ügyben nekem a Pártközponthoz jelentést kellene tennem ... egyelőre ettől eltekintek."

Röviddel később, április 21-én Erdei írt az új miniszternek, Veres Péternek is:

„Kedves Péter Bátyám!

Bocsáss meg, hogy zavarlak, de az alábbi ügy már halaszthatatlan. Ti. boldog emlékezetű elődöd, Mistéth Endre kinevezte csongrádvármegyei közmunkaügyi felügyelőnek Lakos Géza szentesi lakost, volt repülőhadnagyot, aki a meggyilkolt Lakos József r. kapitánynak öccse, ki a Horthy-idők alatt detektív volt, később rendőrkapitány korában pedig fasiszta magatartása miatt internálva lett. Lakos Géza urat Szentes város lakossága szintén fasiszta beállítottsága miatt elzavarta, és a legnagyobb meglepetésünkre értesültünk róla, hogy ez a csirkefogó Veszprémbe lett áthelyezve, és külön még kiküldetési díjat vesz fel. Ha óhajtod, Szentes Város Nemzeti Bizottságának véleményét is elküldhetem, de szeretném, ha minden különösebb teketória nélkül fentnevezett urat hivatalából felmentenétek, mert ilyen fasiszta ejtőernyős főhadnagyra nincs szüksége a magyar demokrácia felépítésében senkinek sem. Kérlek, kedves Miniszter Uram, ezen ügy elintézésére. Maradtam tisztelettel

Erdei Mihály"

Ehhez hasonló szövegű levél elhangzott a Kossuth Rádióban a Vasárnapi Újság 1989. november 13-ai vagy 27-ei adásában. Erdei Mihály kérésére meg is mutatták neki: az aláírás gépelve és s. k.-zva volt. Ő hamisítványnak minősítette, így nyilatkozott a szerzőknek is. A szerzők röviddel később megtalálták a minden kétséget kizáróan saját kezűleg aláírt eredeti levelet az MSZMP Csongrád Megyei Archívumában. A két levél szövege nem azonos, iktatószámuk igen. A levél következményeként Lakos Gézát elbocsátották veszprémi állásából. Hazatért Szentesre lapterjesztő bizományosnak, s a polgári lapokat terjesztette.

Az amnesztia

„1947. március 15-én futótőzként terjedt el hír Szentes városában, hogy Lakos kapitány gyilkosai egy évi ismeretlen tartózkodási helyük után büntetlenül visszatértek a városba. A gyilkos Magyar II. János (valójában Magyar Ferenc. A szerzők), Izsák András, Dobronyai János, Dóczi László igen szép ruhákban megjelentek a szentesi korzón" — írta az Amerikai Népszava 1947. április 17-ei számában O. J. A szentesi lapok hallgattak a váratlan eseményről. (A merénylők valójában 12-én jöttek haza.) „A józan lakosság megborzadva és undorral vette tudomásul jelenlétüket."

A gyilkosok felbukkanása valójában csak a közvéleményt lepte meg. A bennfentesek számítottak rá. Rákosi Mátyás — mint tudjuk — már 1946 nyarán megnyugtatta Erdei Mihályt. Lakos Bálint emlékszik rá, hogy amikor „odabent" az iránt érdeklődtek, mi lesz velük, azt a választ kapták: valami nagy dolognak kell történnie, ami eltereli a figyelmet az ő ügyükről. Ez a „nagy dolog" a Magyar Közösség összeesküvésének leleplezése volt.

Az első, még 1946 márciusában lefolytatott kihallgatások után csak július 4-én rendelték el az ügyészségi nyomozást, ennek anyagából semmi nem került elő. Mindenesetre a gyanúsítottak, Dadi Imre, Wachsmann István, Magyar Ferenc, Dobronyai János, Izsák András, Dóczi László, Serkédi János, Lakos Bálint és Páhi Sándor szeptember 30-án kerültek előzetes letartóztatásba. A négy élő résztvevő közül kettő nem emlékszik rá, hogy az ügyészségen egyetlenegyszer is kihallgatták volna őket, vagy netán vádirat készült volna ellenük. Izsák András szerint több kihallgatás is volt.

Pedig tettük rendkívül súlyos volt. A hét merénylő a budapesti népbíróság minősítése szerint háborús bűncselekményt követett el, ráadásul olyan időszakban, amikor statárium volt. Tettüket előre kitervelték, bűnszövetségben és különös kegyetlenséggel hajtották végre. Ugyanakkor az épülő demokratikus államrendnek és társadalomnak hatalmas erkölcsi és politikai kárt okoztak. Mindezekért a törvény szerint a népbíróság több halálos ítéletet is kiszabhatott volna.

A merénylők nem érezték magukat bűnösnek. Tettüket romantikus hősi cselekedetnek, a népért hozott áldozatnak fogták fel. Őket a pártjuk iránt érzett forró rajongás és az ellenség fanatikus gyűlölete vezette. Egyedül az bántotta őket, hogy vezetőik szerint kárt okoztak a pártnak. Pedig ők éppen a párt parancsára végezték ki a gyűlölt ellenséget. Wachsmann Istvánné szemrehányást is tett Rákosinak: „Ha a férjem az illegá-

lis időkben keveredik ilyen ügybe, hőst csináltak volna belőle, most viszont bűnbaknak akarják odadobni."

Aligha kétséges, hogy akár súlyos megtorlásra is sor kerülhetett volna, ha a párt érdekei ezt kívánják. 1947 elején azonban a kommunista párt még védte kádereit, különösen az ilyen ígéretesen és gátlástalanul kemény, fanatikus fiatalokat. A párt óvó karja — amint azt mindjárt az elején megígérte Révai József és Kádár János — védőn emelkedett a „megtévedt" ifjak feje fölé.

1947. január 25-én és február 6-án egy háromtagú bizottság, amelyet az igazságügyi miniszter nevezett ki, amnesztiajavaslatot készített a szentesi ügyben. Az indítvány szerint a hét merénylő érdemesnek találtatott az amnesztiára. Az indoklás szerint Dóczi kivételével mind fiatal kubikusok (ez nem igaz), akik eszközök voltak Dadi és Wachsmann kezében. Valamennyien a felszabadulás után lettek párttagok. A javaslat szerint „Domokos elvtárs (a legfőbb államügyész. A szerzők) elkészítette azt a törvényjavaslatot, amely szerint az 1945. évben a demokrácia védelmében elkövetett bűncselekményekre általános amnesztia adható."

Március 4-én a budapesti büntetőtörvényszéki fogházban a hét merénylő kérvényt írt szabadon bocsátása érdekében. A folyamodások szóról szóra egyformák: nem érzik magukat bűnösnek, 1946. július 2-a óta, tehát nyolc hónapja vannak letartóztatva, kötelezik magukat, hogy a főtárgyaláson megjelennek.

A budapesti népbíróság Nbr. 863/1947. sz., 1947. március 7-én kelt Végzése a hét merénylő előzetes letartóztatását megszüntette, és a terheltek azonnali szabadlábra bocsátását elrendelte. Indoklás: „nevezett terheltek már 8 hónapja vannak előzetes letartóztatásban, és a népügyészség szabadlábra helyezésüket indítványozta".

Pontosan egy évvel a gyilkosság után, éppen az első évfordulón a gyilkosok szabadlábra kerültek. Hazatérhettek Szentesre, de a főtárgyaláson meg kell jelenniök. Ha lesz főtárgyalás...

Megérkezésük mély megdöbbenést okozott a városban. A szentesiek számára súlyos és baljós tanulságot hoztak magukkal: a kommunista gyilkosok büntetlenek maradnak, a párt kimenti őket.

Ez utóbbi föltételezés nemcsak a hét merénylőre vonatkozott. Igaz, Wachsmann István belehalt tüdőbajába a rabkórházban, Dadi még letartóztatásban maradt, vagy szökésben volt. De a többiek nemigen érezték vétkeik következményeit. Mikecz János már 1946-ban a szigetvári járás MKP-titkára lett, 1947-ben függetlenített Somogy megyei pártmunkás, a megyei pártbizottság tagja, ugyanabban az évben megkapta a Köztársasági Emlékérem arany fokozatát. Nagy István Kisteleken lett községi MKP-titkár. A leszerelt rendőrök továbbra is hűségesen szolgálták a pártot, Potroveczki András, Szűcs Dániel és id. Karai Lajos Erdei Mihály egyik veszélyes feljelentésének tanúiként vannak felsorolva. Egyedül Láng Béla tűnt el végleg.

A népbírósági tárgyalás kitűzése továbbra is késett. 1947 júliusában id. Lakos József kezdeményezésére dr. Joó Sándor, a kisgazdapárt országos ügyésze a Belügyminisztériumban és az Igazságügyi Minisztériumban is érdeklődött az ügy állása iránt, de egyik helyről sem kapott választ. Nem is csoda. A kisgazdapárt a Baloldali Blokk nyomására

egymás után hajtotta végre öncsonkításait, Nagy Ferenc miniszterelnök kényszerű emigrációjával elvesztette vezérét, az augusztus 31-ei országgyűlési választásokon 15 %-ot szerzett a 22 %-kal győztes kommunisták után. Így a kommunista belügyminiszter, Rajk László és a szociáldemokrata igazságügyminiszter, Ries István nem tartotta szükségesnek, hogy reagáljon a súlyosan megalázott koalíciós partner megkeresésére, különösen nem egy számukra már jelentéktelen, mégis nagyon kellemetlen ügyben.

A szentesi kommunisták is úgy vélték, hogy az ügy végleg lezárult. A pártélet tavaszi és nyári lehanyatlása után sikerült megerősödnie: a szentesi országgyűlési választáson 30 %-ot ért el, Erdei Mihály újra bekerült a parlamentbe.

1948 elején az országgyűlés megalkotta a közkegyelemről szóló VI. törvénycikket. Ennek alapján Tildy Zoltán, a Magyar Köztársaság elnöke 1948. január 31-én a következő határozatot hozta:

„A demokratikus magyar köztársaság megalapításának második évfordulója és az 1848/49. évi szabadságharc és forradalom évszázados jubileuma alkalmából az 1948: VI. törvénycikk rendelkezéseinek megfelelően kegyelemben részesülnek a jelen elhatározás által megszabott keretben azok a személyek, akiknek büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekménye emberileg menthető indokból fakadt, vagy egyéb oknál fogva méltányos elbírálást érdemel."

A közkegyelmi elhatározás I. fejezetének címe: „Az ország demokratikus átalakulása során elkövetett bűncselekmények". Az (1) bekezdést mintha éppen a Lakos-ügy terheltjeire találták volna ki:

„Kegyelemben részesülnek azok, akik a demokratikus átalakulás előtt uralmon volt politikai rendszer háborús vagy népellenes ténykedései miatt keletkezett felháborodás hatása alatt, vagy abban a meggyőződésben, hogy a demokratikus átalakulás ügyét szolgálják, s 1946. augusztus hó 1. napjáig bezárólag bűncselekményt követtek el, s emiatt jogerősen elítéltettek, úgyszintén azok is, akik ellen ilyen bűncselekmény miatt kell eljárást indítani vagy folytatni".

A közkegyelmi elhatározás I. fejezetének (3) bekezdése annak megállapítását, hogy a kegyelem feltételei az adott esetekben fennforognak-e, az igazságügyi miniszterre bízta. A végrehajtást szabályozó 11.400/1948. IM. rendelet 2. § (1) bekezdése pedig kimondta, hogy a miniszter „háromtagú bizottságot alakít, és döntését ennek meghallgatása után hozza meg." Ha a miniszter a kegyelem feltételeinek fennforgását állapítja meg, a 3. § (1) bekezdés b/ pontja alapján a „nyomozási szakban lévő ügyekben az államügyészség (népügyészség) a nyomozást a kegyelemre való hivatkozással saját hatáskörében megszünteti, és az esetleges letartóztatott terhelteket azonnal szabadlábra helyezi".

Minthogy egy bizottság már egy évvel előbb úgy találta, hogy a Lakos-gyilkossággal terheltek megfelelnek a feltételeknek, újabb bizottsági eljárásra nem volt szükség, vagy ha volt, nincs hozzáférhető nyoma, így a közkegyelem alkalmazásának látszólag nem volt akadálya.

Volt mégis két bökkenő.

Az egyik, hogy a gyilkosok jogos felháborodásának elismeréséhez Lakos Józsefet

népellenes, fasiszta bitangnak kellett beállítani. Ez könnyen ment, hiszen az eljárás nyomozati szakaszában a vizsgálat nem terjedt ki a meggyilkolt kapitány tetteire, pontosabban azok bizonyítására, így a nyomozást folytató szervek tényként fogadták el: Lakos József fasiszta volt, tehát gyilkosai részesülhetnek a közkegyelemben.

A másik probléma nehezebb volt. Az ti., hogy Dadi, Wachsmann és a hét merénylő ellen háborús bűncselekmény miatt folyt eljárás, a háborús bűnök pedig nem évülnek el. Ez olyan fogós kérdésnek bizonyult, hogy megoldása hét hónapot késett.

Dadi Imre 1948. január 27-éig volt előzetes letartóztatásban. Igaz, a közkegyelemről szóló 1948: VI. tc. csak január 29-én, a köztársasági elnök közkegyelmi elhatározása és az igazságügyi miniszternek a végrehajtást szabályozó rendelete csak február 1-jén lépett hatályba, de az igazságügyi szervek már teljesen biztosak voltak a dolgukban és a végeredményben, és öt nappal megelőlegezték Dadinak a szabadságot. Szentesre hazaküldeni azonban mégis illetlenség lett volna, ezért Péter Gábor — a párt központi vezetőségének utasítására hivatkozva — Jugoszláviába küldte. Ott augusztus 28-án letartóztatták.

Az alatt a hét hónap alatt, amíg a hetek a tárgyalásra vártak, hatalmas belpolitikai változások játszódtak le. 1948. június 12-én egyesült a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt, belőlük létrejött — kommunista túlsúllyal — a Magyar Dolgozók Pártja. Június 16-án az országgyűlés törvényt hozott az iskolák államosításáról, s az ezzel kapcsolatos provokációk alkalmával újra megmutatkozott a rendszer cinikus brutalitása (Pócspetri). Július 30-án lemondott Tildy Zoltán köztársasági elnök, a helyét Szakasits Árpád foglalta el. Mindezek a fejlemények nem kedveztek a Lakos-gyilkosság ügyében várható igazságszolgáltatási aktusnak.

A Budapesti Népügyészség 1948. szeptember 2-án kelt, 1946. Nü. 8505/9. sz. Határozata a Dadi Imre, Wachsmann István, Izsák András, Dóczi László, Dobronyai János, Magyar Ferenc, Serkédi János, Lakos Bálint és Páhi Sándor ellen „gyilkossság bűntettének elkövetése miatt indított eljárást" megszüntette.

A népügyészség tehát úgy oldotta meg a gordiuszi csomót, hogy a háborús bűncselekményt egy huszárvágással átminősítette gyilkossággá. Ezzel a gyilkosokat kettős védelem alá helyezte. A kegyelmi rendelkezés hatályba lépése után ugyanis büntető eljárás indításának helye nincs, a gyilkosság pedig egy idő után elévül. A gyilkosságnak háborús bűncselekménnyé való visszaminősítésére sincs mód. Így a gyilkosokat mind a közkegyelem, mind az elévülés óvta és óvja attól, hogy ügyükben bármiféle büntetőjogi eljárás induljon.

Az utókornak csak arra van lehetősége, hogy minél hitelesebben feltárja az ügy történetét, és levonja belőle a szükséges és a lehetséges következtetéseket.

A Lakos-ügy története az eljárást megszüntető határozattal jogi szempontból lezárult.

Az olvasó, ha végigkövette a történetet a gyilkosságtól az amnesztiáig, kitapinthatta a bűnpártolás tényét is.

A bűntett elkövetői segítséget kaptak ahhoz, hogy a bűnvádi eljárás meghiúsuljon, hogy büntetlenek maradjanak, sőt oltalmat nyerjenek. A felbújtók és a cinkosok egy része a hatósági üldözés elől is elmenekülhetett.

A bűnüldöző szervek eleve a gyilkos kommandó hét tagjára összpontosították figyelmüket. Velük előre megszerkesztett kihallgatási jegyzőkönyveket írattak alá, egy év alatt még a vádiratot sem készítették el, szabadlábra helyezték, majd már fél esztendő után — a háborús bűntettet közönséges bűncselekménnyé átminősítve — közkegyelemben részesítették őket.

A felbujtók közül csak Dadi Imrét és Wachsmann Istvánt vették őrizetbe. Fennmaradt vallomásaikat nem az Andrássy út 60-ban, nem a Markó utcában, hanem a kommunista párt Akadémia utcai székházában írták le. Dadit egyszer, de lehet, hogy kétszer futni hagyták, és nincs kizárva, hogy Wachsmann is megúszhatta volna, ha nem jelentkezik önként. Wachsmann belehalt tüdőbajába, Dadi amnesztiával szabadult.

A rendőrök közül Nagy István, Láng Béla és Mogyoróssi Lajos ügyét — nem a gyilkosság miatt! — a megyei rendőr-főkapitány átadta a szegedi államügyészségnek, az eljárás azonban el sem jutott a bíróságra. A kisebb bűnösöket egyszerűen elbocsátották.

Mikecz János bűnrészességére világosan utalt Wachsmann vallomása, a gyanút megerősítette a szökése. A bűnüldöző szervek ezt figyelmen kívül hagyták.

A nyomozást Szentesen és a fővárosban a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának politikai és rendészeti osztálya folytatta le. Ennek során Csuka Sándor és Ékes István megelégedtek a hét gyilkosból hat begyűjtésével — Ékes még vadászott is egy jót Derekegyházán —, nem kerestek további szálakat. Péter Gábor lendületesen nyilatkozott, majd amikor megértette, hogy darázsfészekbe tenyerelt, gyorsan visszatért Pestre. Nincs jele, hogy Tömpe András hathatós lépéseket tett volna.

Innen kezdve a Lakos-gyilkosság egyértelműen pártüggyé vált. Az MKP csúcsszerve, a titkárság is napirendre tűzte. Révai József, Kádár János, Gáspár Sándor, Farkas Mihály, Kiss Károly, sőt maga Rákosi Mátyás személyesen is foglalkozott vele. Mindent megtettek érte, hogy a bűnösök büntetlenek maradjanak.

Magatartásuk az igazságszolgáltatás kezét is megkötötte. A budapesti népügyészség nem készítette el a vádiratot, szabadlábra helyeztette a gyilkosokat, majd átminősítette a bűntettet, és megszüntette az eljárást.

A kommunista párt bűnpártoló döntése az illetékes miniszterek hozzáállását is meghatározta. Nagy Imre és Rajk László belügyminiszterek semmitmondó válaszokat adtak az interpellációkra, Ries István igazságügyi miniszter pedig mélyen hallgatott, és legalábbis eltűrte a vizsgálat elszabotálását.

Ezzel a felsorolással — amely korántsem teljes — megneveztük azokat a személyeket és szerveket, amelyek bizonyíthatóan elkövették a bűnpártolás bűntettét.

Ebből a szempontból tekintve a Lakos-ügy megmutatta, hogy a magyar társadalomban olyan erők kezdtek működni, amelyek a rájuk bízott hatalommal visszaélnek, megsértik a jogrendet, pártdiktatúrára törekszenek. Az igazságszolgáltatás arra az útra lépett, amely a jogtipráshoz, a koncepciós perekhez, a vélt vagy kiagyalt ellenség brutális megsemmisítéséhez, tömeges jogkorlátozásához vezetett. A Lakos-gyilkosság gyanúsítottjainak bíróság elé állításához hiányzott a valóságos állami-politikai akarat.

Ekkor már közel volt az idő, amikor az általunk bűnpártolással vádolt és megnevezett magasrangú személyiségek közül többen az általuk képviselt politika áldozatai lesznek. Rajk Lászlót felakasztották. Ries István börtönben halt meg. Kádár Jánost bebörtönözték. Nagy Imrét felakasztották. A főhóhérok közül Péter Gábort és Farkas Mihályt börtönbe vetették. Rákosi Mátyást elsöpörte a forradalom, erkölcsi és politikai hullaként végezte.

A Lakos-gyilkosságot az emeli ki a háború utáni években elkövetett bűncselekmények köréből, hogy egy politikai erőszakhullám markáns, korai megnyilvánulása volt; egy dicstelen, sötét történelmi korszak kezdete, amelyben mint cseppben a tenger, megmutatkozott az eljövendő rendszer embertelensége. A leváltott kapitány likvidálása így nőtt túl a kisvárosi dimenziókon, s így vált a legújabb kori magyar történelem szerves részévé.

Egyébként a tetteseket 1948-ra visszavették a pártba, Dobronyai Jánost és Magyar Ferencet a Honvéd Kossuth Akadémiára küldték.

A félelem csöndje

A Lakos-ügy tehát jogi szempontból lezárult. Azok a politikai változások, amelyek 1948-ban és a következő években lejátszódtak, lehetetlenné tettek minden további vizsgálatot. A hazai sajtó semmilyen tájékoztatást sem adott. Az emberek féltek még kimondani is a Lakos nevet.

A család is hallgatott. Id. Lakos József számára 1946 novemberében tisztességes nyugdíjat állapítottak meg. 1948-ig dolgozott a Hirdetőnél. 1950-ben teljes nyugdíjelvonással sújtották. Ettől kezdve alkalmi és időszaki munkákból élt, 1953-tól 1957-ig tanított. 1956 nyarán cséplőgépellenőrként dolgozott a Pankotai Állami Gazdaságban, egy vihar alkalmával 300 mázsa búzát mentett meg a pusztulástól. (A Viharsarok nevű megyei pártlap „Önfeláldozás" címmel írt cikket róla.) 1957-ben 56-os tevékenysége miatt végleg elbocsátották.

Ferenc fia fogatos kubikosként járta az országot, majd 1948-tól felesége családjának 114 holdas gazdaságát irányította. Belépett a kisgazdapártba. Június közepén — egy rendőrségi jelentés szerint — aratási szerződést kötött gazdasági cselédeivel és még két házaspárral, de aratáskor nem állította munkába őket, hanem saját traktorával és aratógépével takarította be a 30 hold gabonatermést, a munkavállalóknak pedig nem fizette ki a szerződésben kikötött részt. A jelentés szerint Lakos Ferenc „közismert demokráciaellenes egyén a családjával együtt, ... a nincstelen cselédség kizsákmányolója". A következményeket nem sikerült feltárni. 1947-ben lányuk született, 1950-ben elváltak. Ferenc Szajolba költözött, kitanulta a pincérséget. Szolnokon, Leányfalun, Visegrádon, majd Aggteleken és Miskolcon dolgozott. Másodszor is megnősült, ez a házasssága sem sikerült.

Géza előbb Szentesen, majd Budapesten volt lapterjesztő bizományos és utazó ügynök. 1947-ben beíratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára. 1951-ben feleségével és két kisgyermekével együtt „fasiszta beállítottsága miatt" kitelepítették a Békés megyei Zsadányba. Ott homokbányában dolgozott, majd távíróvezetéket épített, alkalmi munkás volt, végül kéményseprő lett. A postától azért bocsátották el, mert kémgyanússá vált: lehallgatja a vonalat. 1953-ban szabadultak, de még egy évet Zsadányban töltöttek, aztán költöztek haza, a szülői házba, mert budapesti lakásukat nem kapták vissza. Könyvügynök lett, motorkerékpárral járta az országot a Mezőgazdasági Könyv-

kiadó Vállalat megbízásából. Kiváló eredményei ellenére 1955 áprilisában elbocsátották. Tiszti rangjától természetesen már 1951-ben megfosztották.

1956 októbere az igazság és a boldogulás reményét adta a Lakos családnak. Géza nem vállalt szerepet a forradalomban, mostani állítása szerint azért nem, mert nem bízott a forradalmi bizottság elnökében, Hering Béla gimnáziumi tanárban annak MDP-s múltja miatt, s mert az Iskola utcai tüntetés egyik irányítójában Dékány Gyulára ismert, aki a szentesi internálótábor parancsnoka volt, amikor apja ott szenvedett. Géza a forradalmi napokban erősen szorgalmazta a családját ért méltánytalanságoknak és a bátyja meggyilkolásának kivizsgálását. A forradalmi bizottság ezt meg is ígérte, de sürgősebb és fontosabb teendői miatt későbbre halasztotta, aztán pedig már nem volt rá ideje. A vizsgálat elmaradt, a Lakos-ügy újabb három évtizedig csak a megbízható barátok társalgásában lehetett téma.

1957. január elején — Géza emlékezete szerint — hírt kapott Gujdár Sándor őrnagytól, Szentes forradalmi parancsnokától, hogy le fogják tartóztatni. Feleségével és két kisgyermekével együtt azonnal vonatra ült, Szegedre utazott, és éjszaka megkísérelte a jugoszláv határ átlépését. A kislány sírt a nagy hideg miatt, elfogták őket. Bántódásuk nem esett. Sőt — sok hiábavaló kérvény és hét év után — visszavették az egyetemre, elvégezte az utolsó, még hiányzó félévet, és 1957. július 20-án doktorrá avattatott. A Lapkiadó Vállalatnál kapott terjesztő-szervező állást, egy év múlva azonban „átszervezés" miatt elbocsátották. Ekkor jelentkezett az Ügyvédi Kamarába, 1958-ban ügyvédjelölt, 1963-ban ügyvéd lett. Gyermekeit útjukra bocsátotta: Géza fia építészmérnök, Klára lánya fogorvos lett.

Id. Lakos Józsefet forradalmi tevékenysége miatt elbocsátották, de visszakapta nyugdíját. Nem sokáig élvezhette: 1962. augusztus 17-én tüdőrákban elhunyt. Fia sírjának közelében helyezték örök nyugalomra.

Ferenc utoljára Miskolcon volt üzletvezető. 1962. április 23-án elegánsan felöltözött, hatalmas adag dorlotynt vett be, és lefeküdt a díványra. Halálával kapcsolatban Géza ma is emleget rejtélyes mozzanatokat. Anyagi gondjai nem lehettek, a leltár tökéletes volt, és jelentős összeget hagyott Katalin lányára. Öccsét a hatóságok csak öt nappal a haláleset után értesítették, a holttestet nem mutatták meg neki. Ferenc házigazdája ilyeneket mondott Gézának: „Ferenc nem engedett ... Ferit nem lehetett felbérelni ... Ferit állandóan sakkban tartották két német vaskeresztjével ... Feri inkább meghalt." Tettének a szerzők szerint mindkét körülmény oka lehetett: családi életének többszöri összeomlása és a zaklatás. Búcsúlevél nem került elő. Apja és bátyja mellett nyugszik a Szeder-temetőben.

A hallgatás fala Magyarországon áttörhetelen volt. Id. Lakos Józsefről csak a clevelandi (USA, Ohio) Szabadság emlékezett meg 1962. szeptember 25-ei számában. Az öreg néptanító régi barátja, Székely Molnár Imre író, újságíró, falukutató írt lírai hangú, fényképes nekrológot „Emlékezés egy igaz emberről" címmel. A cikk föleleveníttette a gyilkosságot is, úgy állítva be, hogy a „kommunista párt cigányból lett képviselője, a notórius tolvaj, bűnöző a szentesi kórház különszobájában agyonlőtte a daliás megjelenésű rendőrkapitányt".

1970-ben ifjabb Lakos Géza elhagyta az országot, és szülővárosában, Münchenben telepedett le. Két évig egy vállalatnál dolgozott, öt évig taxizott, közben megnősült, és beiratkozott a müncheni egyetemre. Diplomát szerzett, és kitűnő egzisztenciát teremtett magának és családjának.

Ez a tény adott lehetőséget atyja, dr. Lakos Géza számára — aki 1984-ben nyugdíjas lett —, hogy újrakezdje hadjáratát a család rehabilitálásáért és a gyilkosság földerítéséért.

1985 áprilisában az egyik nyugati rádióállomás Popieluszko lengyel pap meggyilkolását párhuzamba állította a Lakos-gyilkossággal. Ugyanakkor a Szabad Magyar Jogászok Világszövetsége levelet kapott Münchenből, amelyben a küldő arra emlékeztetett, hogy Lakos kapitány gyilkosait sohasem vonták felelősségre. A Saarbrückenben megjelenő Új Hídfő májusi száma ugyanezt erősítette meg.

Az ügyet Fercsey János karolta fel. Az az újságíró, aki az Igazság 1946. március 26-ai számában hatalmas riporttal ragadta ki a kapitány meggyilkolását kisvárosi dimenzióiból. 1947-ben a párizsi békekötésre kiküldött delegációval utazott ki sajtótudósítóként, de nem tért vissza hazájába. Nyugaton is neves újságíró lett, számos világlappal állt kapcsolatban. New York-ban telepedett le. A Los Angeles-ben megjelenő Új Világ 1985. karácsonyi számában föleleveníttette az 1946-os gyilkosság részleteit, szentesi nyomozásának élményeit, a Lakos család sorsának történetét. Ugyanez a cikk ugyanakkor Buenos Aires-ben is megjelent a Délamerikai Magyarságban.

Az európai magyarság érdeklődését a müncheni Nemzetőr június 15-ei száma és Fercsey János keltette föl a Szabad Európa Rádió 1986. július 14-ei Magyarok a nagyvilágban című rovatának adásában. Részletesen szólt arról is, miként segítette Lakos kapitány az üldözötteket, és milyen kapcsolatban volt Raoul Wallenberggel. A riport megismétlődött másnap a Múlt idő, jelen idő című rovatban is.

Magyarországon még mindig szilárd volt a csend fala. 1988-ban azonban a repedések egyre tágultak rajta. Az uralkodó pártban, az MSZMP-ban kemény harc kezdődött a konzervatívok és a reformerek között, megjelentek és megerősödtek az ellenzéki szervezetek, bővült a sajtószabadság — hogy a politikai események felsorolását mellőzve csak a téma szempontjából szükséges, főbb tendenciákra utaljunk. A sajtó feszegetni és közölni kezdte az addig elhallgatott vagy meghamisított történeteket. Meghurcolt emberek mondták el szörnyű élményeiket, történészek kutatták fel a zárolt aktákat, levéltárosok hagyták figyelmen kívül a szigorú kutatási tilalmakat, ellenzéki és ellenzékivé vedlett újságírók csaptak le a szenzációkra.

Dr. Lakos Géza elérkezettnek látta az időt. Meggyilkolt bátyja 1988-ban lett volna 75 éves. Ez alkalomból rövid családtörténetet írt, amelyben vázolta édesapja demokratikus forradalmi tevékenységét, meghurcoltatását, valamint a három fiú tragikus sorsát. Ezt a történetet megküldte ismerőseinek, barátainak, később, 1989-ben és 90-ben a bel- és külföldi sajtónak, tekintélyes politikusoknak, közéleti embereknek, ellenzéki pártoknak. Nem kért semmit. Abban bízott, hogy maga a történet olyan belső energiát tartalmaz, amely képes lesz az igazság földerítésére és a család rehabilitására.

Elsőnek a Magyarország című hetilap olvasói levelei között jelent meg 1988. szep-

tartóztatásakor a rendőrségen pofozta süketre két nyomozó, de nem Dékány Gyula. Dékány a szerzőknek szavát adta, hogy sem ő, sem más nem bántotta az internálótáborban az öreg Lakost, s az olvasó tudja, hogy Dékány Gyulát többek között éppen azért váltották le, mert humánusan bánt vele. Később őt valóban nyomorékká verték.

Lakos Ferenc öngyilkosságának említése apja gumibotoztatása után erős csúsztatás. Ferenc 1969-ben végzett magával, tehát 23 esztendővel a gyilkosság után. A „félelemmel terhes" életet hihetőnek tartjuk, családi élete pedig másodszor is zátonyra futott. Inkább az a valószínű — búcsúlevél nem került elő —, hogy a két ok együttesen hatott.

A szerzők remélik, hogy az olvasó ebből a kis példából is megérti: nem volt könnyű az igazság megközelítése a Lakos-gyilkosság történetének megírása során.

A rádióra és a Reformra Szentesen is fölfigyeltek. A Szentesi Élet 1989. januári számában Dóczi Jusztina írt cikket. „A puskalövés 42 év után is hallatszik" címmel.

Minthogy a Szentesi Élet az MSZMP és a városi tanács lapja volt, az utóbbi cikk jelentősége tagadhatatlan, hisz 1947 óta először említették meg szentesi újságban a Lakos-gyilkosságot. Nem volt véletlen: akkorra már a városi pártbizottságra is eljutott Géza leveleinek egyike. A cikk — utólag megfontolva — talán próbaléggömb volt: lássuk, mit szólnak hozzá a szentesiek.

Akkoriban a pártbizottság egyes érzékenyebb szimatú munkatársai kezdték észrevenni, hogy ebből lesz valami. Egyre sűrűbben jelentek meg a levéltárban, felvilágosítást és tanácsot kértek. Mivel a levéltár — bármennyire hihetetlen is — 1989 elejétől a megpezsdült politikai élet egyik bázisa volt, a tanács nem lehetett más: a Lakos-ügyet fel kell tárni!

Az igazságkeresők aktivitása új irányokba fordult. Be kellett látniok, hogy a régi módszer — néhány újságcikk — kevés. Tekintélyes dokumentumkészletét Géza kiegészítette az országos Széchényi Könyvtár újságanyagából, az országgyűlési naplókból, a levéltárakból. Érintkezésbe került a kisgazdapárt régi és új országos és helyi vezetőivel, ügyének képviseletét a Magyar Demokrata Fórum szentesi szervezetének egy tagja is vállalta, a városi tanácsban Dorogi Zsigmond díszpolgár személyében nyert támogatót. A város lámpaoszlopain, kerítésein és házfalain különös plakátok jelentek meg: az 1946-os szentesi lapok gyilkossági riportjai.

A végső lökést alighanem Kőbányai Györgynek a Mai Nap 1989. április 12-ei számában közölt, „A meggyilkolt kapitány" című képes riportja adta meg. Ez a képekkel illusztrált írás tartalmaz számos tévedést is, de vadonatúj dokumentumot közöl: Izsák András, a géppisztolyos gyilkos önéletrajzának részletét. Cikke igazi profi munka, jelentősége csak Fercsey János 1946-os nagy riportjához mérhető.

A szakértői bizottság

Az erősödő politikai nyomás elől az MSZMP szentesi szervezete sem térhetett ki. Több hónapos halogatás után a városi pártbizottság május 30-ai ülése — éles vita után — úgy döntött, hogy állást kell foglalnia a Lakos-gyilkosság ügyében. A véleménynyilvánítás megalapozásához a történtek szakszerű feltárására is szükség volt, ezért felkért egy háromtagú bizottságot erre a munkára: dr. Barta László levéltár-igazgatót, Labádi Lajos főlevéltárost és dr. Virágos István jogászt. A pártbizottság által kiadott megbízólevél lényege:

„A nevezett bizottság kutassa fel a merényletre vonatkozó írott és szóbeli forrásokat, majd a dokumentumok minél teljesebb feltárása után írja meg az ügy részletes történetét".

Minthogy a bizottság tagjai nagyon rövid idő alatt megismerték a történet legfontosabb hozzáférhető dukumentumait, a városi pártbizottság a Csongrád Megyei Hírlap június 30-ai számában közzétehette politikai állásfoglalását:

„... már bizonyos, hogy politikai gyilkosság történt, amelyet a szentesi pártbizottság a legteljesebb módon elítél. Nincs, nem lehet olyan politikai helyzet és eszme, amely szentesíti az emberek életének kioltását, nem teremthető olyan politikai légkör, amely a személyes bosszút vagy sérelmet politikai célok mögé rejti.

Elítéljük azt a módszert, amellyel a gyilkosság megtörténte után elvtelenül igyekeztek eltussolni az ügyben részt vevők felelősségét. Ha a vizsgálat az ügyet teljes részletességgel, minden körülményre tekintettel feltárja, a városi pártbizottság kész az erkölcsi, politikai konzekvenciákat levonni."

1989. június 22-én a városi tanács ülésén Dorogi Zsigmond, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztőségének vezetője, Szentes díszpolgára javasolta, hogy a rendőrség épületének falára helyezzenek el egy Lakos kapitány mártír voltát hirdető emléktáblát. A tanácsülés állást foglalt abban, hogy a szakértői bizottság vizsgálatának eredményétől függően emléktábla örökítse meg a meggyilkolt kapitány emlékét.

Ez a feltétel: „a szakértői bizottság vizsgálatának eredményétől függően", súlyos terhet rótt a megbízottakra, hiszen politikai elvárást is tartalmazott, akaratlanul is irányt akart mutatni a történeti kutatás és feldolgozás számára, és ezzel alkalmat adott arra, hogy az ügy ismét a politikai küzdelmek homlokterébe kerüljön.

A pártharcok föléledésére egy kegyeletes aktus, Lakos József sírjának ünnepélyes

megkoszorúzása adott alkalmat. Július 8-án, vasárnap a Szeder-temetőben gyászünnepséget rendezett a kisgazdapárt. Az ünnepi szónok, Rózsa Gábor muzeológus Szicíliához hasonlította Szentest, mert a gyilkosság után elmaradt a felelősségre vonás. Nyíri Sándor lelkész, aki az 1946-os temetést végezte, a 43 évvel korábbi eseményre emlékezett. Dr. Lakos Géza és családja most is megrendülten állt a sírnál. Koszorút helyezett el a Lakos család, a városi tanács, a népfront, a rendőrség, a kisgazdapárt, a szociáldemokrata párt, a néppárt és a Magyar Demokrata Fórum. Úgy látszott, hogy a gyászszertartás a megbékélés napja lesz, ahogy szónok mondta: „Nem az a dolgunk, hogy igazságot tegyünk, hanem hogy igazabbak legyünk." Lakos Géza is így nyilatkozott: „A bosszú bosszút szül, ha a gyilkosokat ma elítélnék, én kérnék számukra kegyelmet".

A politikát azonban általában nem a temetők békés csendjében csinálják — ámbár három héttel korábban Nagy Imrének és mártírtársainak újratemetése mást mutatott. 1989-ben az MSZMP-n belüli harc a konzervatívok és a reformerek között, az ellenzéki pártok bátor föllépése és szembeszállása az egypárti diktatúrával olyan izgalmas szakasza a történelemnek, amely Szentesen is bővelkedett emlékezetes esetekben. Most ezek közül azokat emeljük ki, amelyek összefüggésben vannak a Lakos-üggyel.

1989. február 1-jén megalakult a Munkásőrség Baráti Köre, amely azokat a kommunistákat tömörítette, akik szavakban reformereknek vallották magukat — kik nem? —, valójában a párt legkonzervatívabb részét alkották. Ezen az ülésen Pozsgay Imre nevének említésekor elhangzott az „Akasztófára vele!" beszólás, Király Zoltán képviselőt és Keserű Imrét, a helyi reformerek vezéralakját is ugyanarra a sorsra szánták. Ebből országos botrány lett. Ettől kezdve a helyi MSZMP minden lehető alkalommal elhatárolta magát a politikai erőszaktól, ehhez használta fel a Lakos-ügyet is.

Bozó Sándor is észrevette a Lakos-ügy fölélesztésének politikai szándékait. A Szentesi Élet szeptemberi számában azokat vádolja a közhangulat rontásával, akik „előráncigálják" és „felhánytorgatják" a Lakos-ügyet. Ő még emlékszik rá, hogy így történt ez 1946-47-ben is. Bozó Sándor csak azt nem értette meg, hogy éppen azért lehet előráncigálni, mert sohasem zárták le, sohasem tisztázták.

Az ellenzéki pártok részéről teljesen természetes dolog volt a gyilkosság fölelevenítése. Az írott sajtóban, a rádióban és a tévében napirenden voltak a szenzációs leleplezések, feltárások. A Lakos-gyilkosság kitűnően beleillett a kommunista diktatúra elhallgatott vagy meghamisított szörnyűségeinek a sorába, jó alkalmat kínált az MSZMP elleni fellépésre. Az ellenzék — tulajdonképpen az MDF és a kisgazdák — nem hitt az MSZMP reformtörekvéseinek őszinteségében, erősen tartott a munkásőrségtől. Úgy vélte, hogy ha a párt kinevez egy bizottságot a Lakos-ügy kivizsgálásával, azért teszi, hogy kedve szerint meghamisíthassa az igazságot. Nem hitt abban, hogy a megbízottak függetleníteni tudják magukat megbízóik feltételezett sanda szándékaitól.

Való igaz, a bizottság két tagja, Labádi Lajos és dr. Virágos István MSZMP-tagok voltak, a párt reformszárnyához tartoztak. Sőt Labádi Lajos édesapja 30 éven keresztül városi párttitkár volt. Ők ketten azért kérték dr. Barta László bevonását, hogy a bizottság ne legyen egyszínű, az utóbbi ugyanis az MDF városi társelnöke volt. Az is igaz azonban, hogy a megbízók soha egyetlen szóval sem próbálták meg befolyásolni egyiküket sem.

Elintézték viszont, hogy bejussanak a pártlevéltárakba, megkapják a kért anyagot, és másolatokat készíttettek a feltárt dokumentumokról. Szó nélkül tudomásul vették, amikor a bizottság kijelentette, hogy akkor is végigcsinálja a kutatást, ha a párt — az ellenzék nyomásának engedve — visszavonná a megbízást.

A kutatás története bővelkedett váratlan fordulatokban.

A július 8-ai gyászünnepség előtt az MDF helyi fórumán Barta figyelmeztette a kisgazdák jelen lévő képviselőjét, hogy Lakos József mártír volt ugyan, de ne csináljanak belőle szentet a megemlékezéskor, mert vannak működésének egyelőre homályos pontjai, pl. az internálások és a gettózás. Erről természetesen rövid úton értesült Lakos Géza is. A temetői szertartás után rögtönzött pártközi értekezlet zajlott le. Ezen a résztvevők — Imre Károly a kisgazdapárt, Aranyi László a szociáldemokrata párt és dr. Papp Lehel György az MDF nevében — közös nyilatkozatban kérték meg dr. Kulcsár Kálmán igazságügyi minisztert, hogy állítsa le a bizottság működését, az ügyet vonja saját hatáskörébe, és kezdeményezze a Történelmi Igazságtétel Bizottság bevonását.

A miniszter július 18-án Szentesre küldte tájékozódás végett dr. Nagy Zoltán osztályvezetőt. A bizottság tagjai tájékoztatták őt a kutatás állásáról, bemutatták neki az összegyűjtött dokumentumokat, ismertették tervüket, kifejezték együttműködési készségüket bárki történész szakemberrel. Biztosították, hogy semmilyen befolyásnak nem engedve, szakszerűen, pártatlanul és tisztességesen dolgoznak, mindenképpen végigviszik a kutatást, s az eredményt publikálni fogják.

Kulcsár Kálmán válaszának lényegét a Magyar Nemzet július 26-ai száma közölte. A miniszter a hozzá fordulók tudomására hozta, hogy nincs joga leállítani a bizottság munkáját, de felkéri a legfőbb ügyészt, hogy vizsgálja ki a gyilkosság körülményeit, s állapítsa meg, miért maradt el a felelősségre vonás. A bizalom erősítése végett javasolja a társadalmi vizsgálat szélesebb alapokra való helyezését.

Az ismétlődő támadások kiindulópontja, mint láttuk, Bartának egy körültekintésre intő, de nem kellő árnyaltsággal megfogalmazott kijelentése volt. A rendszerváltás túlfűtött politikai légkörében azonban ennek tartalma a valóságostól eltérő értelmezést kapott; az ellenzék úgy vélte, beigazolódott a gyanú: a Lakos-ügyben folytatódó vizsgálat nem lesz tárgyilagos. A nyílt levelek kétségbe vonták a szakértői bizottság tagjainak szakmai felkészültségét, erkölcsi hitelességét, egyáltalán a kompetenciáját. A legmegdöbbentőbb azonban az a Magyar Nemzet július 26-ai számában közölt kérés volt, hogy a miniszter „a Lakos-ügyben hagyja figyelmen kívül a szentesi szakértői bizottság gyűjteményét, és a Lakos-gyilkosságot kizárólag jogi, büntetőjogi eszközökkel vizsgálják meg."

A levélből az derült ki, hogy a szentesi levélírók büntetőjogi útra óhajtották terelni az ügyet, maga a történet nem érdekelte őket. Mert hogyan is lehetne kideríteni a történelmi igazságot dokumentmok nélkül? Márpedig a gyűjtemény tartalmazta az összes hozzáférhető dokumentumot, és folyton gyarapodott.

A bizottság tagjai elkövették azt a hibát, hogy — tisztességes szándékaik tudatában — fölvették a kesztyűt, szóbeli és sajtónyilatkozatot tettek, és ezzel lehetőséget adtak újabb és újabb támadásokra. Végül azonban — néhány golyó- és pengeváltás után — az

MDF-fel és a kisgazdákkal sikerült tisztázni a félreértéseket és az ellentéteket. A bizottság megértette a gyanakvás okait, a két párt pedig elhitte, hogy nem bértollnokokkal, hanem az igazságot földeríteni akaró kutatókkal van dolga. A bizottságot kibővíteni nem óhajtották, s mindkét fél hallgatási ígéretet tett. A Történelmi Igazságtétel Bizottság nevében Dornbach Alajos elnök szeptember 30-án kelt levelében közölte, hogy szervezete nem tud részt venni a Lakos-gyilkosság feltárásában.

A közvélemény eléggé értetlenül szemlélte a sajtóban zajló vitát. Nem is csoda, hiszen maga a Lakos-gyilkosság története az új pártvezetők és a lakosság legszélesebb tömegei előtt is ismeretlen volt, merthogy sohasem tárták fel, és több mint 40 évig hallgattak róla. A szerzők 1989 júniusában az MSZMP Párttörténeti Intézetének Központi Archívumában hozzájutottak az ún. Dadi-dossziéhoz, amelyben minden képzeletüket és vágyálmukat fölülmúló anyagot találtak. Ez megnyugtatta és magabiztossá tette őket: lesz igaz történet, fény derül a múltra, kezükben a legfontosabb iratok. Az iratmásolatokat páncélszekrénybe zárták, és folytatták a kutatást. Azt hitték: ha a pártarchívum négy évtizedig el tudta zárni a dossziét, még néhány hónapig kibírja.

Teljesen váratlanul jött, amikor a Magyarország 1989. augusztus 25-ei, szeptember 1-jei és 8-ai számában Standeisky Éva történész „A Lakos-ügy" címmel három terjedelmes részletben közreadta a dossziéra és dr. Lakos Géza anyagára épített történetét. Igen jól megírt história. Az eredeti dokumentumokra támaszkodik, uralkodik a forrásokon, jól van megszerkesztve, apróbb tévedései alig érintik a lényeget. Jelentősége abban van, hogy az olvasók végre megtudták, miről vitatkoznak oly hevesen a szentesi pártok. A szerzők is megnyugodtak utóbb: van még mit kutatni és írni Standeisky Éva után is. A hosszabb, de teljesebb eredményhez vezető utat választották.

A jogi vizsgálat a legfőbb ügyészre, a történeti pedig az ún. szakértői bizottságra maradt. Közben a megbízó megszűnt vagy átalakult (MSZMP—MSZP), a bizottság „gazdátlan" maradt.

A Lakos-ügy vizsgálata 1989. december 12-én jelentős állomásához érkezett. A szakértői bizottság tagjai meghívót kaptak, és részt vettek a Legfőbb Ügyészségnek a Lakos József sérelmére elkövetett emberölés vizsgálatáról tartott sajtótájékoztatóján, amelyről a Magyar Rádió, a Szabad Európa Rádió, a tv-híradó és a napilapok is beszámoltak. A vizsgálat megállapításait dr. Nyíri Sándor, a legfőbb ügyész helyettese, valamint dr. Kiss Éva legfőbb ügyészségi ügyész ismertették. A Legfőbb Ügyészség írásos tájékoztató anyagot is kiadott.

Az ügyészségi vizsgálat nem irányulhatott a büntetőjogi felelősségre vonás megalapozására, mivel a cselekmény büntethetősége elévült. Célja az események rekonstruálása, továbbá annak felderítése volt, hogy az ügyben milyen büntetőeljárási intézkedésekre került sor. A vizsgálat a konkrét tényekből nem kívánt következtetéseket levonni, de néhány ellentmondásra felhívta a figyelmet. A sajtótájékoztatón a büntetőjogi értékelés mellett az ügy politikai és morális vonatkozásai is szóba kerültek.

Megállapítást nyert, hogy az ügyben a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának politikai és rendészeti osztálya folytatott nyomozást 5695/1946.

sz. alatt. Az ügy a nyomozati szakban került megszüntetésre. Az egész nyomozás elnagyolt, rossz volt.

A tanulmányozható iratanyag rendkívül szegényes. A Belügyminisztérium a nyomozati iratokat többszöri kérésre sem tudta rendelkezésre bocsátani, mivel azok az irattárában közlésük szerint nem lelhetők fel. Kétségek merültek fel egyes iratok hitelességét illetően, pl. gyanúsak a kihallgatási jegyzőkönyvek egybehangzó voltuk miatt, továbbá, mert koncepció fedezhető fel bennük.

Az ügyészségi vizsgálat során a gyilkosok személyazonosságának tekintetében ellentmondásos adatokhoz jutottak. Ezt megnyugtató módon évtizedek eltelte után tisztázni már nem lehet, az ügyben nyomozást folytatni törvényi rendelkezés miatt kizárt.

A sajtótájékoztatón megfogalmazódott az ügy történészi feltárásának szükségessége. Ezzel kapcsolatban Standeisky Éva, dr. Sárkány András, és dr. Barta László kifejtette igen eltérő álláspontját az írott források megbízhatóságára vonatkozóan. Az előbbi kettő a Képes Újság 1990. február 24-ei számában Gelléri Miklós kérdéseire ismét megerősítette kételyeit. A szentesi szakértői bizottság véleménye szilárd maradt: az biztos, hogy egy-két újság és egyetlen dosszié iratai, ill. egyetlen szemtanú visszaemlékezései elégtelenek az igazság kimondására, de a feltárható összes forrás összevetésével és alapos elemzésével meg lehet közelíteni a történeti valóságot, és ki lehet zárni a nagy tévedéseket. Barta, Labádi és Virágos ebben a szellemben dolgozott.

Megvizsgált minden hozzáférhető írott forrást: a Csongrád Megyei Levéltárnak, az MSZMP KB Párttörténeti Intézete Központi Archívumának, az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága Archívumának az ügyre vonatkozó iratanyagát, a korabeli és későbbi helyi, országos és külföldi sajtónak ez ügyben megjelent cikkeit, a korra vonatkozó nyomtatott és kéziratos tanulmányokat, a Lakos család birtokában lévő iratokat és fényképeket, a bizottsághoz, a helyi tanácsi, társadalmi szervekhez, intézményekhez és magánszemélyekhez érkezett, aláírt és névtelen leveleket. Meghallgatta mindazokat, akik saját elhatározásukból vagy felkérésre elmondták emlékeiket és véleményüket, a meghallgatások során videó- és megnófelvételeket és feljegyzéseket készített.

Különösen értékes forrásnak bizonyult a központi pártarchívum és a szentesi levéltár iratanyaga, a korabeli sajtó és a Lakos-ügy néhány főszereplőjének írásbeli és szóbeli vallomása. Írásban és szóban nyilatkozott a főszereplők közül Erdei Mihály, Bozó Sándor és dr. Lakos Géza, írásban Dobronyai János, szóban Borbás Lajos, Serkédi János, Lakos Bálint, Páhi Sándor, Izsák Júlia és Magyar Ferenc húga. Sajnálatos, hogy a Belügyminisztérium irattárába nem sikerült betekinteni, hogy Dóczi László haláláig hallgatott, és hogy néhány jónak ígérkező tanú nem volt hajlandó megszólalni.

A feledés homályából, a legendák és a hamisítások ködéből fokozatosan kibontakozott maga a tragikus történet, a fő- és mellékszereplők arca és a kor képe.

A Szentesi Városi Tanács 1990. február 1-jén ismét napirendre tűzte a Lakos-ügyet. Szirbik Imre elnöki előterjesztése a szakértői bizottság véleményére támaszkodva megállapította, hogy „Lakos József volt szentesi rendőrkapitány mártírhalált halt, politikai gyilkosság áldozata lett, amely cselekményt a személyes bosszú is motiválta." A gyilkosokat futni hagyták. „Lakos József üldözötteket segített és mentett meg a háború

alatt, jelentős érdemei vannak az 1944. október 8-át követő hónapokban a városban a közrend és a közbiztonság helyreállításában és a megszilárdításában, a demokratikus rendőrség megszervezésében". A városi tanács egyhangú döntéssel elhatározta egy emléktábla elhelyezését a rendőrség épületének falán és a szakértői bizottság készülő könyvének kiadását.

Az emléktábla avatására 1990. március 10-én került sor a hozzátartozók, a városi tanács, a politikai pártok, a rendőrség képviselőinek, Rácz Sándornak, az 1956-os Nagybudapesti Munkástanács elnökének és a még élő régi bajtársaknak a jelenlétében. Imre Károly kisgazdapárti képviselőjelölt, Rácz Sándor, Szirbik Imre tanácselnök és dr. Tűhegyi Sándor őrnagy, városi rendőrkapitány beszéde után megkoszorúzták az emléktáblát: „Lakos József rendőrkapitány, a szentesi demokratikus rendőrséget megszervező parancsnok emlékére. Orgyilkos merénylet áldozata lett 1946. március 7-én". (A szöveget Simonné Vecseri Márta és dr. Barta László írta.)

Másnap dr. Lakos Géza, dr. Barta László és dr. Virágos István tisztázták az egymás közötti félreértéseket és nézeteltéréseket. Ezzel a család képviselője és a szakértői bizottság tagjai között korrekt, sőt barátságos kapcsolat alakult ki, ami azonban nem érintette a kutatás és a feldolgozás tárgyilagos voltát. Dr. Lakos Géza átadta a család tulajdonában lévő dokumentumok másolatait, részletes írásbeli és szóbeli feleleteket adott a feltett kérdésekre, és bizalmáról biztosította partnereit. Ezzel nincs összefüggésben, hogy Labádi Lajos — miután befejezte a kutatásait — más, sürgető munkája miatt kivált a szakértői bizottságból. A történet megírása Bartára és Virágosra maradt.

A feldolgozás a nyugodtabb légkörben is lassan haladt. A politikai átalakulás hozzáférhetővé tett addig rejtett levéltári forrásokat, néhány addig hallgató tanú is megszólalt, így a kutatás és az írás olykor párhuzamosan haladt, a késznek tartott szövegen is változtatni kellett.

A szerzők ezt a történetet olvasták ki kútfőikből.

Szentes, 1991. március 7.

Függelék

Dadi Imre második vallomása
Leírás

Azt hiszem, 1942. évi február 8-án jogerősen rendőri felügyelet alá helyeztek Szentesen, a végzés szerint az akkori fennálló társadalmi rendre veszélyes voltam.

Ahol vidéken dolgoztam mint kubikos, az ottani rendőrségen vagy csendőrségen kellett jelentkeznem, úgyannyira, hogy a jelentkezést megunva, hosszú ideig nem voltam jelentkezni 1943 végén és 1944 elején. A német megszállás engem Budafokon ért. Előzőleg a szocdem pártba jártunk kubikusok szemináriumra, melynek előadói a Marosán György, Reisinger, Buchinger és még mások voltak. A németek megszállásával kapcsolatban ez a tanulási lehetőség megszűnt, és a már régebben ismert Turcsányi Lajossal tartottam a kapcsolatot fenn. Turcsányinál tudtam meg különböző újságokat és híreket, melyeket vittem a kubikusok közé a munkahelyre. 1944. március végén már nem volt maradása a kubikusoknak a munkahelyen, és hazakészült mindenki. Próbáltunk munkát keresni, de mégiscsak úgy döntöttek, hazamegyünk. Az utolsó találkám a Király utcában lett volna a Turcsányival, de még ma sem tisztáztuk, miért is nem tudtunk találkozni. Április elején hazamentünk a munkáról. Én azonban nem tudtam belenyugodni, miért nem találkoztam Turcsányival, és az öröktalálkozóra, április 8-ra Pestre utaztam Szentesről, és az itt lakó nővéremnek hoztam élelmiszert. A Turcsányival az öröktalálkozóhelyen sem találkoztunk, így megszakadt az összeköttetés. 1944. április elejével elkezdték összeszedni a szervezett munkásokat, és engem is április 12-én délután bevittek a rendőrségre. A vád az volt, hogy elhanyagoltam a jelentkezést. Ez volt az indítóok arra, hogy a Lakos József oly rettenetesen megvert. A rendőrségen akkor már sok munkás és ismerős zsidó felekezetű polgár volt becsukva. Engem csupán azzal zártak le, hogy le kell töltenem 4 napot, amiért a jelentkezést elmulasztottam. Én arra kértem a rendőrbírót, hogy a feleségem, aki első szülés előtt áll, arra legyenek tekintettel, és azután vigyenek, ahová akarnak, ha a feleségem túl lesz a szülésen. A rendőrbíró, aki az ügyemet tárgyalta, közölte velem, hogy az ügyemet nem tudja tárgyalni, mert a Tóth rendőrtanácsostól megkérdi először, mit csinálhat. Itt be kell vallanom, hogy egy gerinctelen és nem munkáshoz illő módon viselkedtem a rendőrbíró előtt. Nem akarok ma mentegetőzni, de a feleségemért és a jövendő bébi gyermekért komolyan aggódtam. A rendőrségen megmondták, hogy négy nap a büntetésem, ez megnyugtatta a feleségem is. Közben a rendőrségen a detektívek levették az ujjlenyomatomat, és készültek arra, hogy internálnak. Mégsem így történt, mert a négy nap eltelte után hazaengedtek. Április 18-án megszü-

letett a család, és mi nagyon nehéz gazdasági körülmények között értük ezt meg. A háznál pénz nem volt, munkaalkalom sem igen volt a német megszállással kapcsolatban. A nagybátyám és több munkatársam Rákóczifalvára hívtak a Bauleitunghoz (Építésvezetéshez) dolgozni. Én elmentem, kellett a pénz, és ezen a munkán nem bánthatott senki. Katonának sem kellett bevonulni. Munka közben szentesi lakásomra kiküldtek egy idézést, melyben a Tóth rendőrtanácsos idézett be irodájába. Kb. ezekkel a szavakkal fogadott: „Magának internálva kellene lennie, és nem is tudom, hogy is engedték szabadon." Nem tudom, még mit mondott, csak azzal fejezte be, ha máskor hív, újra menjek be. De máskor már nem ő, hanem a detektívfőnök hivatott, Udvarhelyi, aki elmondta, hogy egyedül neki köszönhetem, hogy nem internáltak. Én mindjárt láttam, hogy Udvarhelyi mit akar. Közben előző héten a Kéthly, Marosán, Szeder voltak Szentesen gyűlésen, ahol a Szeder többek között azt mondta a gyűlésen, hogy a szentesi munkásotthon nem lesz a kommunisták gyülekező helye. A gyűlés után tagértekezlet volt, melyen újra Szeder megismételte szavait azzal, hogy most már megnevezte a Mikecz Jánost, Borbást, Dadit és még néhányat, mert mi nem értünk egyet ővelük, és azt mondta a Szeder, majd gondja lesz ránk. Ezen az éretkezleten nem vett részt a rendőrség. De részt vett Szeder legjobb bizalmasa, Babovka József. Ő volt a gondnok és titkár egyszemélyben, és a levelezés teljesen az ő kezén fordult meg. Én még csak bejártam az otthonba, amikor már a panaszt hallottam Mikecztől, hogy a rendőrség hamarább tud mindent, mint ők. Ez a Babovka, amikor a munkásság kenyérből és semmiből nem tudott eleget enni, ő kisipari kölcsön után rövid úton házat vett 13700 P-n, abban az időben, amikor a kubikusok 600-800 pengőt kerestek egy munkaszezon alatt. Engem, mikor az Udvarhelyi behívott a szobájába, azt kérdezte tőlem, miről beszéltünk az értekezleten. Én azt mondtam, vitattuk a párt belső életét, és milyen volt a hangulat ottan, kérdezte. Vitatkoztunk, és ellentétes. Kik között volt ellentét? A legnagyobb ellentét a Babovka személye körül van, mert nem közénk való ember. Azért, mert akaratos, és az ellentétet szítja. Ott is azt csinálta, és a bentlevők egy része a Babovka mellett, a másik részük a Mikecz mellett voltunk, de a végén szépen elmúlott minden vita. Mi körül folyt a vita? Mi helytelenítettük Szedernek a kirohanását, és a Mikecz elvtárs megmondta neki, hogy itt nincsenek és nem is voltak kommunisták. Babovka pedig azért csattant fel, mert Mikecz elvtárs szembehelyezkedett Szederrel. Én, Borbás, Bozó és még sokan mások Mikecz mellett, Babovka és néhány társa Mikecz ellen voltak. Mondottam Udvarhelyinek. Ezzel a beszélgetésünk véget ért, és Udvarhelyi is azt mondta, majd hívat. Néhány nap múlva újra hívatott, hogy mondjam meg neki, hova járnak szervezkedni a munkások, mert az otthon le van zárva. Én azt mondtam neki, én Rákóczifalván dolgozok a repülőtéren, és nem vagyok idehaza, mert rendőri felügyelet alatt vagyok, és nem szoktam az emberekkel beszélni. Ő azt mondta, hogy ő tudja, hogy az emberek összejárnak valahová, és ezt nekem is tudni kell. Az akkori szocdem vezetők közül már ebben az időben senki sem volt otthon, és én azt mondtam neki, nem hiszem, hogy ilyen volna ma Szentesen. Ekkor elváltunk, és többé nem találkoztam az Udvarhelyivel. Ennyi volt az összeköttetésem a detektívekkel. Amikor a németek megszüntették a kubikus munkát, azt hiszem, 1944. szeptember 25—26. táján, behívót kaptam Kiskundorozsmára. Én elhatároztam, akármi fog történni, nem

vonulok be, én a Vörös Hadsereg ellen nem fogok fegyvert, és szeptember 26-tól október 7-ig bujkáltam a varjasi szőlőkben. Október 7-én este értem haza, és még aznap éjjel kiürítették Szentest, én pedig otthon maradtam. 8-án felszabadult Szentes. Október 12-én alakult meg hivatalosan a MKP Szentesen, és én is mindjárt a szervezéssel lettem megbízva az akkori vezetőség által. Nem tudom meghatározni az időt, amikor megjelent a pártunkban egy Schiffer Armand nevű ember, aki nagy hahotával azt mondta, hogy neki az akkori orosz városparancsnokkal jó összeköttetései vannak, és ajánlotta a szolgálatát a pártnak. Be is került mint értelmiségi a vezetőségbe, majd nem sokkal később, egyszer azzal állít a vezetőség elé, hogy a L a k o s lesz a rendőrség vezetője, a városparancsnoknak az az óhaja.Nemcsak én, de a vezetőség minden tagja tiltakozott ez ellen. És mégis megtörtént, a városparancsnok ragaszkodott a Lakoshoz és odatették a rendőrség élére. A városparancsnok bizonyítékokat kért, a vezetőség szolgáltatott is, de volt egy rosszindulatú cseh tolmács, és mikor mi a Lakost a már megalakult nemzeti bizottsági határozat folytán leváltottuk, csak 2 napig volt távol az állásától, és a katonai parancsnok azt mondta nekünk, ha tiltakozunk a Lakos ellen, bebörtönözteti a párt vezetőségét. Vecseri elvtárs azt mondta, rendben van, de engedje meg a parancsnokság, hogy a párt küldjön egy helyettest, ugyanolyan minőségben. Ezt helybenhagyták, és a Pártunk a Karai elvtársat küldte oda. Én 1945. április 1-re Debrecenbe mentem pártiskolába, és május 20-án, mikor hazaértem, akkor tudtam meg, hogy a Lakos el van távolítva a rendőrség éléről, a helyébe a Nagy István került, és azt, hogy Mezőhegyesen van internálva.

Hosszú idő telt el, amikor egyszer a Láng Béla és a Nagy István elmondták a Pártvezetőség előtt, hogy a Lakos Mezőhegyesről mindenféle hazugságot írt a belügyminiszter úrhoz, azt, hogy ők mennyire összeverték a Lakost, mielőtt internálták, pedig ebből egy szó sem igaz, éppen bent volt a Tömpe ezredes úr, és még csak goromba szó sem hangzott el. Azon tűnődtek, hogyan lehetséges az, hogy az internálótáborból ő írhat a belügyminiszter úrhoz, és hamis orvosi látleletet is csatol az ügyhöz, melyet egy másik internált, nyilas orvos állított ki. Mondták, hogy a kivizsgálás a következő napon lesz, és én is menjek, mondjam el, amit a Lakosról tudok. Én elmondtam az én esetemet a Lakossal, jegyzőkönyvbe vették, és ezzel vége is lett megint egy időre ennek az ügynek. Dátumot nem tudok mondani, egyszer újra azzal jött a Láng Béla, hogy a Lakost hazahozzák a szentesi internálótáborba, majd itt jobban szem előtt lesz. Ettől az időtől kezdve mindig több volt a panasza a rendőrségnek. Elmondották egy alkalommal, hogy a Lakos apja újra bántja a rendőrséget, mert újra kérvényt írt a fia érdekében, melynek egy példányát eljuttatott az angol, az amerikai és az orosz hatóságokhoz Bpestre. Ez a hangulat elkeseredést idézett elő a rendőrségben, és én úgy tudom, hogy a rendőrség kért ebben az ügyben segítséget és tanácsot felettes hatóságaiktól, sőt a Pártunk központi vezetőségétől, és semmi komoly tanácsot vagy utasítást nem kaptak. A rendőrségben az elkeseredés nőttön nőtt, és mikor a Futó-féle interpelláció elhangzott, a rendőrség odáig jutott, hogy a Wachsmann lakásán értekezletet tartottak. Amikor engem a Wachsmann lakására áthívtak, a Láng és a Wachsmann elém tárták, hogy a Lakost, amiért ennyire pellengérre állította a szentesi rendőrséget, ők el fogják tüntetni. Én azt mondtam, én nem törődöm, csináljátok, ahogy akarjátok, de ha már teszitek, úgy tegyétek, hogy a

Tisza legyen Lakosnak a temetője. A szántóföldeken néhány száz méter a Tisza, vigyétek ki, és azt kell mondani, megszökött a táborból, és lehet keresni. Nem sokkal később a Láng Béla arról értesít engem, hogy a Belügyminisztériumból távirati utasítást kapott, hogy szabadon kell engedni a Lakost, de ő húzza és halasztja, ráér ott lenni. Én azt mondtam ekkor, lehetetlen, hogy a Nagy elvtárs ismerje az ügyet, miért nem mész fel Pestre az ide vonatkozó összes iratokkal. A Láng kitérő választ adott, hogy úgysem ér semmit az egész. Néhány nap múlva újra a Láng Béla mondta nekem, hogy újra dörgedelmet kapott a Belügytől, hogy miért nem jelentette már táviratilag, hogy a Lakos szabad, és ugyanakkor közölte velem a Láng Béla, hogy a Nagy István kiállítja a végzést, aláíratják a Lakossal, és mikor este jön ki a táborból, elteszik láb alól. Azután hallottam, már nem állítom, a Lángtól-e vagy a Nagy Istvántól, hogy nem sikerült a tervük, mert a Lakos akkor nem jött ki a táborból. Lakos a kórházba, az idegosztályra ment, és a rendőrség vezetői azért voltak dühösek, mert minden reakciós befogadóhelye a kórház idegosztálya. Én közben nemzetgyűlésre Budapestre jöttem. Amikor hazamentem, utána Kisteleken tartottam nagygyűlést. A nagygyűlésről számoltam be az újságnak, és mikor vége volt, minden bevezetés nélkül azt újságolja Wachsmann, hogy neki sikerült, én nem tudom, milyen vegyszert szerezni, mely szívbénulást okoz az illetőnek, akinél alkalmazzák. Csak a pontos terv kell, és a Lakost kicsinálják, hiába menekült az idegossztályra. Elmondta azt is, hogy a terv is készül, van, aki csinálja, de én nem kérdeztem, ki csinálja, ő sem mondta. 1946. február 21-én született meg véglegesen az összekötő bizottság. Örültünk, hogy végre sikerült az egységfrontot megteremteni.

A Wachsmann-nak ekkor egy szörnyű ötlete támadt, mégpedig az, hogy ellenem merényletet kell szervezni. A rendőrség embereivel megbeszélték a dolgot. Február 24-én nagygyűléseket tartottunk Mindszenten, Szegváron, melyen velem volt a Láng Béla is. Este 9 óra lehetett, mikor hazaértünk a gyűlésről. A helyi pártszervezetbe tértem be a Lánggal együtt, ott elbeszélgettünk a gyűlésről, és megjelenik a két detektív, akik azt kérdezik tőlem, hogy mikor csináljuk a tervet. Először nem is tudtam hirtelen, miről is van szó, aztán mondják, amit a hét elején a Wachsmann mondott. Őszintén mondom, semmi kedvem nem volt hozzá, mégis belementem. Lementünk a pincébe, ahol a kalapot beállították, és az egyik detektív a kalapra lőtt, míg a másik az öngyújtóval világított.A találat azonban nem jó lett. Ekkor a másik detektív vette a kezébe a kalapot, és úgy lőtte keresztül. Amikor az első lövés nem jó helyen talált, én azt mondtam, hagyjuk az egészet, gyerekek, de ők erőltették a dolgot. A megyei bizottság őrszobájában már akkor a detektív-kar jó része együtt volt, tehát tervszerűen elő volt készítve. Nekem a két detektív, akik a kalapom átlőtték, megmagyarázták, hogy hol fognak rám lövöldözni, és én értesítsem a rendőrséget a kórháztól telefonon és a pártot. A merényletnek az lett volna a célja, hogy a 27-én tartandó nagygyűlésen olyan parázs legyen a hangulat, hogy a nép Lakost kihúzza az idegosztályról, és agyonverje. Ez volt a Wachsmann és a rendőrség terve. Ez a terv onnan született, hogy a megyei politikai vezetők országos értekezletén a Láng Béla a Lakos-ügyet a Tömpe ezredes úr elé terjesztette, ezredes úr azt mondta a Lángnak, hogy a rendőrség hozzá ne nyúljon a Lakoshoz, mert az ország szeme most a Futó-féle interpelláció után a szentesi rendőrségen van. Láng Béla még azt mondta, hogy

az ezredes úr azt mondta, ha a nép szétszedi, nem tehetünk semmit, és nincs kit felelősségre vonni. A február 27-iki nagygyűléstől várták, hogy olyan lesz, amelyben én külön ki fogok rohanni a Lakos ellen és az idegosztály ellen. Én azonban ezt nem tettem. Nem volt hozzá semmi kedvem, mert előfordult már nem egy eset, amikor a tüntetés rablásba fajult Szentesen is. 26-án este beszéltem az orosz parancsnokkal, aki szintén azt tanácsolta, nem szabad az idegeket korbácsolni. A nagygyűlésen jelen volt az orosz hatóság képviseletében Mic őrnagy úr, aki ellenőrizte tolmácson keresztül a beszédemet. A gyűlés után méltatlankodtak a Wachsmannék, hogy nem voltam eléggé éles, ezen a gyűlésen mindenki mást várt, és végül megmondták, hogy ki akartak menni Lakosért a kórházba. Én megmondtam, hogy kívánhattok ilyet, nem szabad elgallopírozni magunkat. A Lakosnak is megjön a maga ideje, ne legyetek türelmetlenek.

Ettől az időtől kezdve nekem senki sem említett egy szót sem a Lakosról, én sem említettem, sőt nyugodtan állítom, a pártmunka és a hivatalom annyira lekötött, hogy el is felejtettem, hogy Lakos is van a világon.

Közben én és a Láng Béla kint voltunk Kisteleken, Mindszenten, Szegváron, Derekegyházán, községi ügyeket, magánemberek ügyét, egyszóval hivatalos ügyben. Közöttünk nem vetődött fel a Lakos ügye sem. Közben úgy a községekben, mint Szentesen, a Dunántúlra települni akaró munkások feltették nekem a kérdést, mit csináljanak, hozzáfogjanak-e a tavaszi munkákhoz otthon, vagy áttelepedjenek. Március 3-án hajnalban 4 órakor a Kovács Margit elvtársnővel, aki az MNDSZ országos értekezletére jött fel autóval, én is vele jöttem az áttelepülők ügyében. Az ügyben végeztem, és délután részt vettem a budapesti demonstrációs nagygyűlésen. Ezen az éjszakán lőtték agyon Lakost, de hogy ki és milyen úton, még azt sem tudom. Március 4-én este hazaértem Szentesre. Az autóval a kompon mentünk keresztül Szentesre, én ki sem szálltam az autóból, csak az Erdei Mihály elvtárs, aki a túlsó parton, mikor beült, azt mondja, hallod a nagy újságot, a Lakost az éjjel agyonlőtték. Rettenetesen kínosan érintett, hogy a Tömpe ezredes úr parancsa ellenére ez történt. A garage-ban, az autóból kiszállva a Kovács elvtárs közölte velem újra az eseményt. Én kérdeztem, tud-e részleteket, de azt mondta, még semmi biztosat, csak szájhírek vannak, de a rendőrség nyomoz. Eközben, hogy beszélgettünk, jött értem egy elvtárs, menjek a titkárságra, mert a polgármester elvtárs vár. A polgármester elvtárs megkért engem, hogy 5-én 1/2 5 órakor reggel a vármegyei főjegyzővel jöjjek fel Budapestre, és a megye részére kiutalt 126 q cukornak az ügyét a pénzügyminisztériumban segítsem elintézni, és ez után a megbeszélés után, mely közöttem és a polgármester között folyt, lehetett úgy este 7 és fél 8, amikor meghívásra a Wachsmannék lakására mentem, ahova azon a héten költöztek Wachsmannék. Itt egy kis elvtársi összejövetel volt, ahol szóba sem jött a Lakos-ügy. 5-én, amikor a megbízatásból hazaértem, telefonon keresett a Gáspár elvtárs, de a Wachsmann is, aki közölte velem, hogy a Szocdem Pártnak megyei értekezlete van, és összekötő bizottsági ülés lesz. Az ülés előtt a Wachsmann-lakásban voltam, amikor két budapesti nyomozó elvtárs, akik Ékes elvtárstól lent voltak Szentesen, közölték velem, hogy az Ékes elvtárs beszélni akar velem. Közben a Szocdem Párt telefonált, hogy menjünk az összekötő bizottsági ülésre, és abban állapodtunk meg, hogy vasárnap találkozom Ékes elvtárssal. Ez sem sikerült, ő

vadászni ment. A Gáspár elvtárssal megismerkedtünk, de a Lakos-ügyről nem volt szó közöttünk. Vasárnap, 6-án Szakasits Árpád elvtárs volt Szentesen, és ugyanekkor volt a megyei választmányi értekezlet is nálunk. Az SZDP-gyűlésre az összekötő bizottság határozata értelmében ott voltam, amikor annak vége lett, érdeklődtem Ékes elvtárs után. Azt kaptam válaszul, elutazott. Vasárnap délután az elvtársakkal megbeszéltem, hogy azon a héten taggyűlést fogunk tartani, és a beosztást megcsináltuk, azután kiki a maga vasárnapját ülte. Hétfőn én vonattal jöttem fel Pestre, a nemzetgyűlésre, és hoztam Láng Bélának a jelentését a vidéki főkapitánysághoz. Tömpe ezredes úrnak mindjárt felhívtam a figyelmét arra, hogy március 8-án a Csongrád megyei rendőrtiszti értekezleten azonnal vegye fel az összeköttetést, mert a Láng Béláék ostobaságot forgatnak a fejükben. A Kiss Gyula főkapitánynak akarnak nekihajtani. Ezután én a Központba mentem, ahol a politikai bizottság várt, s megkérdezte, hogy mit tudok a Lakos ügyről. Én, mint a hülye, nem mondtam el őszintén, amit tudtam, és a vége az lett, hogy a központ politikai bizottság kiszállt Szentesre, ahol ezután általam ezidáig nem ismert eredménnyel végezték a munkát. Engem Farkas elvtárs Budapesten tartott, és azt mondta, hogy szombaton, 19-én 11 órára menjek fel hozzá. Én felmentem, de a Farkas elvtárs helyett a Révai elvtárssal beszéltem, aki azt az utasítást adta, írjam le, mit tudok a Lakos-ügyről. Én leírtam, és 18-án átadtam a Farkas elvtársnak. Farkas elvtárs 19-én délelőtt értésemre adta azt, hogy a Párt Központi Vezetősége úgy határozott, hogy a mandátumról mondjak le, és kizár a tagjai sorából addig, amíg az ügy tisztázódik. Én tudomásul vettem, s amikor tudomásul vettem, a Kis elvtárs, aki szintén jelen volt, azt javasolta, húzódjak meg és dolgozzak. A Farkas elvtárs ez ellen tiltakozva kijelentette, hogy menjek ki Szlovákiába a leggyorsabban. Én még 19-én átléptem a határt és 2 napi szabad élet után a szlovák kommunisták átadtak a csendőröknek, akik tiltott határátlépés miatt és az miatt, ami idehaza történt, felkísértek Komáromba, és hat napi fogvatartás után átadtak a magyar hatóságnak, és így kerültem a magyar igazságszolgáltatás elé.

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Központi Archívuma, 274. fond, 11/61. őrzési egység, 52—56. lap. A kritikus időszak eseményeiben Dadi 4 napot téved, de ezt következetesen teszi. Az első vallomás 1946. március 18-án, a második április 1-jén készült.

Wachsmann István vallomása

Amikor Lakos Józsefet a mezőhegyesi internálótáborból kiengedték, és a szentesi táborba került, Dadi Imre — értesülve a belügyminisztériumban történt kisgazda intervencióról Lakos szabadon bocsátása érdekében, sőt Futó Dezső interpellációjáról —, azzal jött haza, hogy „a Pártközpont utasítása értelmében Lakost ki kell nyírni". Ezt a kijelentést lakásomon tette Nagy István, Láng Béla, Mikecz János, Potroveczki András, előttem, és volt ott egy vagy két nyomozó. Nagyon aggályoskodtunk a „kinyírás" miatt. Dadi azonban elvágta az egészet azzal, hogy mikor Lakos kijön a táborból, mozgósítani

kell a tömegeket. Azok majd eltapossák. A rendőrség Lakost simán kiengedte, tömeg nem volt, és Lakos bevonult a kórház idegosztályára. Ekkor Dadi újra elővette a Lakos-ügyet, melyet mi az interpellációra a Magyar Alföldben adott válasszal lezártnak tartottunk. Ismét Lakos kinyírásáról beszélt, és Tömpe Andrásra hivatkozott, akivel állítólag megbeszélte az ügyet. A rendőrségi elvtársak ekkor sem állottak kötélnek. Beszéltünk esetleges módozatokról, de el is vetettük valamennyit, mint alkalmatlant. Február 24-én Dadi a színházban beszámolót tartott. Előtte néhány nappal felvetette egy provokáció gondolatát, mellyel a beszámoló hatását odáig lehetett fokozni, hogy a tömeg megrohanja a kórházat, és Lakost agyonveri. A provokáció felett nagy vita indult meg. Dadi egy, a saját személye ellen irányuló merénylet tervét vetette fel, én pedig a pártszékház elleni merényletet javasoltam. Végül a Dadi elleni merénylet valósult meg február 22-én este. Részleteit nem ismerem, úgy tudom, Potroveczky, Székely és Szűcs vettek részt benne. A hír igen gyorsan elterjedt reggel a városban, és igen komoly hatása volt, noha rögtön lehetett hallani hangokat, hogy az egész kicsinált dolog volt. Február 24-én a színházban (én is felkeltem és elmentem) Dadi közölte velünk, hogy Tyapkin ezredes előző napon hívatta és figyelmeztette, nehogy eszébe jusson felkorbácsolni a tömegeket. A beszámoló után, amikor a tömeg szétoszlóban volt, Dadi odaugrott a mikrofonhoz és bekiáltotta: tapossátok el a reakciót a kórházban és az idegosztályon! Február 25-én megjelent lakásomon egy addig előttem ismeretlen fiatal elvtárs. A II. kerületi szervezetből jött — úgy emlékszem — tagdíjakat leszámolni. Majd bizalmasan kívánt velem beszélni. Feleségem kiküldtem, s akkor közölte velem, hogy ők (neveket nem említett) nem hagyják megbosszúlatlanul Dadit. Ekkor kérdeztem meg a nevét, Serkédi János volt. Nagyon lekaptam, és megmondtam, verjék ki a fejükből az ilyen ostobaságokat. Megkérdeztem azután, kin akarják megbosszúlni Dadit. Lakoson — válaszolta Serkédi. Ezután elment. Megmondtam neki, hogy ezzel ne foglalkozzon, mert személyes ügy. Közben Mikecz Jánossal már közöltem Serkédi dolgát, aki ugyan először „miért ne"-vel válaszolt, végül is a Dadi-féle utasításra térve megállapodtunk, hogy én Dadival közlöm Serkédiék dolgát. Közben a rendőrségi elvtársakat is informáltam a Serkédi vállalkozásáról, kik szintén Dadit jelölték meg döntőbírónak.

Március 2-án pártestét kellett tartanom az I. ker. szervezetben 6 órakor. Lakásomról elkísért Nagy István, Vértes József, Vecseri Bálint és feleségem. Kértem őket, egy pillanatra várjanak, mert Dadival kell beszélnem. Dadi a megyei titkárságon gépeltetett valamit. Félrehívtam, és elmondtam neki a Serkédi-ügyet. Dadi rámförmedt, központi utasításra hivatkozott, és utasított, hogy Serkédivel hajtsam végre a bűncselekményt. Az I. ker. szervezet felé menve egyszercsak szembejött velem Serkédi, aki úgy látszik, várt engem. Újra ostromolt, adjak fegyvert, hogy végrehajtsák a gyilkosságot. Megmondtam neki, fegyver nincs, hagyjon békét nekem, és csináljanak, amit akarnak. Ő erre azzal ment el, nem baj, van nekik fegyverük, és ma este „kinyírják" Lakost. Nem vettem komolyan a dolgot! És másnap valóban nem jött hír Lakos meggyilkolásáról. Március 4-én este újra megjelent Serkédi, hogy adjak fegyvert. Erre azzal, hogy nekem fegyverem nincs, — meggondolatlanul — elküldtem Mikecz elvtárshoz. Mikecz — tudomásom szerint — nem adott neki fegyvert. Ettől kezdve nem is hallottam Serkédiről semmit, míg

8-án reggel meg nem hallottam a hírt. Ekkor azonban még nem tudtam, kik csinálták. Két alternatíva volt: 1. a rendőrségiek, 2. Serkédi.

Március 9-én derült ki, hogy Serkédiék csinálták, mert az egyik résztvevő, Dóczi László elvesztette iratait. Székely Bálint hozta hozzám. Éppen akkor jött hozzám Mikecz és Nagy István. Nagy elmondta, hogy Kubicza nevű nyomozó találta meg az iratokat, és leadta neki, ő azzal, hogy már Dóczi 2-án jelentette a vezetőségnek a papírok elvesztését, átvette tőle, és Székellyel elküldte hozzám.

Utólag jut eszembe, hogy a gyilkosság után ugyancsak járt nálam szombaton Serkédi, és kértem tőle a társasága listáját. A listát elhozta, és én azt átadtam Gulyás Emilnek, hogy a listán szereplőket helyezze megfigyelés alá, mert ők a Lakos-gyilkosság résztvevői. Nagy István szintén jelen volt akkor, a listát ő sem olvasta.

Wachsmann István s. k.

U. i.

Elvben a Dadi-féle félrevezetés és saját ostobaságunk miatt egyik résztvevő sem volt ellene Lakos meggyilkolásának.

Wachsmann István s. k.

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Központi Archívuma, 274. fond, 11/61. őrzési egység, 72—73. lap.

Nagy István vallomása

Magyar Kommunista Párt Főtitkárságának
Budapest

Budapest, 1946. március 20.

A nemzetgyűlésen Futó Dezső képviselő interpellációja után kb. két-három napra Dadi Imre nemzetgyűlési képviselő megjelent irodámban, ahol négyszemközt a következőket mondotta:

A Pártközpont vezetőségétől és Tömpe András rendőr ezredes elvtárstól azt az utasítást hozta, hogy Lakos József volt detektív az internálótáborból nem jöhet ki, és még a mai napon el kell őt tenni láb alól. Ez délelőtt 11 és 12 h között történt.

Nekem az egész ügy elintézéséhez és megszervezéséhez mindössze négy óra állott rendelkezésemre. Ezekután összehívtam bizalmas rendőrségi elvtársaimat, név szerint: Potroveczki András, Gulyás Emil, Székely Bálint, Szűcs Dániel, Szűcs Imre és Mogyoróssi Lajos elvtársakat. Közöltem velük Dadi elvtárs Budapestről hozott utasítását, akik mint párthű elvtársak hajlandók voltak — mint korábban is minden esetben, amikor a Párttól utasítást kaptak — az utasításnak eleget tenni. Megpróbáltuk megbeszélni, hogyan hajtsuk végre az utasítást. Abban állapodtunk meg, hogy este 7 és 8 óra között fogják az általam megszervezett elvtársak végrehajtani.

Ebben az időben az elvtársak kimentek az internálótáborba azzal a célzattal, hogy Lakos megölése után a Tiszában fogják eltüntetni, hogy még nyomot se hagyjanak maguk után. Közben kimentem lakásomból az udvarra, és meglepetten láttam, hogy a hold feljött. Azonnal telefonáltam az internálótáborba, és az ott jelentkező rendőrnek (nevére nem emlékszem) megmondtam, hogy Potroveczkiék azonnal jöjjenek vissza. Ez meg is történt, ők dolgavégezetlenül visszatértek.

Ezek után két-három nappal később elmentem Wachsmann Istvánnak a párthelyiség közelében lévő lakására, ahol három-négyen voltak együtt. Nevükre nem emlékszem. Amikor beléptem, erről a z ügyről volt szó. Wachsmann közölte velem, hogy a rendőrség mint olyan nem folyhat be ebbe az ügybe, és azt emlegették, hogy „majd szerveznek ők bizonyos csoportot, amelyek az ilyen munkák elvégzésére alkalmasak lesznek". Hogy hogyan szervezték meg ezt a csoportot, arról nincsen tudomásom, ellenben azt tudom, hogy Wachsmann István tett olyan célzást, hogy a megszervezést ő fogja elvégezni. Én a kérdést nem feszegettem tovább, mert nem is akartam olyan irányban érdeklődni, amiről az elvtársak velem nem szívesen beszéltek.

A gyilkosság megtörténte hajnalán 1/2 3 h-kor egy rendőr zörgetett az ablakomon, és közölte velem, hogy a kórházban Lakos Józsefet megölték. A gyilkosság előkészületeiről, részleteiről, a résztvevők személyeiről semmit sem tudtam.

Amikor Révai és Kádár elvtársak jelenlétében vezetőségi ülést tartottunk — amelyen közölték a kizártak és felfüggesztettek névsorát —, akkor tudtam meg, hogy Központunk azért járt el ily szigorúan és radikálisan ezekkel a tagokkal szemben, mert nyilván a kizártak között vannak a fenti cselekmény tettesei is.

A felolvasott nevek — Wachsmann István kivételével — előttem ismeretlenek voltak.

Még megjegyezni kívánom, hogy Dadi Imre állításainak azért adtam hitelt, mert úgy gondoltam, hogy a Párt Központi Vezetősége és a helyi szervezet vezetősége között egy kommunista nemzetgyűlési képviselő az összekötő szerepét viszi. Természetesen ez nem enyhíti azt a körülményt, hogy Pártom központját valami módon nem értesítettem a Daditól kapott utasításról.

Kérem a Főtitkárság szigorú, tárgyilagos döntését ügyemben és magatartásom elbírálását.

Még annyit kívánok megjegyezni, hogy a Főtitkárság döntésétől függetlenül is célkitűzésem, hogy a jövőben bármilyen munkaterületen olyan pártmunkát végezzek, hogy kiérdemeljem a Pártunk soraiba való újrafelvételemet.

Szabadság!
(Nagy István, Szentes)

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Központi Archívuma, 274. fond, 11/61. őrzési egység, 25. lap.

Izsák András vallomása

Lakos Józsefről tudom, miután ezt Szentesen állandóan beszélték, hogy a Horthy-időben mint politikai detektív a baloldali érzelmű munkásokkal, akik rendőri felügyelet alá lettek helyezve, vagy internálva lettek, kegyetlenül bánt. Tudomásom van arról is, hogy Lakos József egy Puskás nevű dtv.-vel együtt agyonvert egy Fenyvesi nevezetű munkást.

A felszabadulás után Lakos József behízelegte magát a Szentesen állomásozó orosz csapatoknál, mert nőket és bort vitt nekik, és így történt meg, hogy Lakost rendőrparancsnoknak nevezték ki. Kinevezésekor Szentesen tüntetés is volt emiatt.

Lakos Józsefet 1945 nyarán váltották le a rendőrség éléről, és internálták is a múltban tanúsított magatartása miatt.

Arról, hogy Lakos Józsefet az internálótáborból kiengedték, 1946 februárjában értesültem, és ez természetesen elkeserített, és különösen az, hogy később Futó Dezső képviselő még interpellált is Lakos miatt. Futó Dezső interpellációja után rövid idővel találkoztam Serkédivel az utcán, akivel beszélgettünk a Futó-interpellációról és a Lakos-ügyről. Elhatároztuk, hogy ha már Lakost, aki mindenkor ellensége volt a munkásságnak, kiengedik az internálótáborból, sőt még a képviselőházban is interpellálnak miatta, eltesszük láb alól. Több megbeszélést tartottunk a szentesi Piac téren, ahol jelen voltak: Magyar, Dobronyai, Serkédi, Lakos, Páhi és Dóczi.

Csütörtökön, március 7-én este 7 órakor találkoztunk össze, ahogy előre megbeszéltük, a Piac téren Magyar, Dobronyai, Serkédi, Lakos, Páhi, Dóczi és én. Éjjel 11 óra felé a kórházhoz mentünk, amelynek ajtajában Magyar, Dobronyai, Dóczi és én levetettük a kabátunkat, és átadtuk Lakos Bálintnak és Páhinak. Előre tudtuk, hogy melyik szobában fekszik Lakos József, mert Serkédi megérdeklődte előre. Én géppisztolyt vittem magammal, Magyar Ferenc pisztolyt, Dobronyai tőrt, és Dóczi pedig botot. A géppisztolyt a szentesi orosz csapatoktól szereztem, mert két hétig lóápoló voltam náluk. Mikor bementünk a szobába, fekete kendő volt az arcunk elé kötve, hogy ne ismerjenek fel bennünket. Előre úgy volt kitervezve, hogy én nem fogok lőni, csak biztosítékul viszem magammal a géppisztolyt, mert hátha védekezni kell valakitől. A megbeszélés az volt, Dóczi botütésekkel elkábítja Lakos Józsefet, és Magyar pedig agyonszúrja. Amikor a szobába bementünk, Dóczi odalépett Lakoshoz, és többször ráütött a bottal, én meg lábánál fogva a földre húztam az ágyról. Utána Dobronyai kétszer beleszúrt a tőrrel. Lakos József ekkor felugrott a földről, és a közelről felkapott egy botot, amivel védekezni kezdett. Ekkor én belelőttem Lakosba a géppisztollyal, mire Lakos egy székre leült. Utána mégegyszer belelőttem, és Lakos lezuhant a földre. Mindez kb. két percig tarthatott összesen, és utána azonnal kimentünk a szobából, és lementünk a kapu előtt várakozó barátainkhoz. Ott néhány percig beszélgettünk, és utána hazamentünk mindannyian.

Március 17-én, mert hallottuk, hogy a rendőrség keres bennünket, önként jelentkeztünk.

Egyéb előadni valóm nincs, vallomásom az igazságnak megfelelően, minden kényszer nélkül tettem. Jegyzőkönyvem helyesen van felvéve, és azt elolvasás után saját kezűleg aláírom.

Mátrai Tamás r. őrnagy — Izsák András gyanúsított

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Archívuma , 274. fond, 11/61. őrzési egység, 58. lap.

Pártaktívaülés a gyilkosság után

Jegyzőkönyv
az MKP szentesi szervezetének 1946. március 16-án tartott aktívaüléséről.

Kádár e.: Lakos megölése a legsúlyosabb provokáció pártunk ellen, a demokrácia ellen. Ehhez a gyilkossághoz kommunistáknak is közük van, ilyen vagy olyan formában. Kommunista funkcionáriusok nézték és tűrték, hogy a párt ellen támadó fegyvert adjunk a reakció kezébe. Nekünk a Pártunkat el kell választanunk olyan anarchista módszertől, mely soha nem volt összeegyeztethető pártunk szellemével. Ezért kizártuk az MKP szentesi szervezetéből: (következik a kizártak, felfüggesztettek stb. felsorolása. Lásd a vezetőségi ülés jegyzőkönyvét). A felszabadulás óta ennél a gyilkosságnál hallatlanabb provokáció még nem történt, ennél nagyobb bűnt kommunisták Pártjuk ellen még nem követtek el. Azt gondolom azonban, hogy amit tettek, nem tették rosszhiszeműen. Mégis szigorúan kell eljárnunk, mert mi vagyunk a magyar nép jobb jövőjének záloga. Ennek a pártnak a becsületét megvédeni mindannyiunk kötelessége.

Révai e.: Amikor az újságban hozták Lakos meggyilkolásának ügyét, azt mondottuk, ez provokáció a reakció részéről, hogy ezt reánk kenjék. Lakost mindannyian kártékony féregnek tartjuk. De van úgy, hogy egy férget hagyunk csúszni, mert nem érdekünk az eltiprása. Nagy támadásban voltunk a reakcióval szemben. Három párt harcolt együtt rendben, fegyelmezetten. Egyszerre hirtelen innen beleköptek a mi levesünkbe. Már-már győztünk, s Nagy Ferenc elővesz a zsebéből egy sürgönyt. Szakasits is jön, és azt mondja: ha ez így megy, felmondjuk a munkásegységet. Majdnem minden felborult. Majdnem úgy állt, hogy mind ellenünk jönnek, és a falhoz szorítanak bennünket. Azzal vádoltak bennünket, hogy mi diktatúrára törekedünk itt is, a külföldön is. Rágalmaznak minket, hogy terrorista uralmat akarunk. Mi elintézzük a reakciót, de nem így, és nem egyenként. Így milliószám vannak parasztok, akik a kisgazdapártnak hisznek. Munkások is. Nézzétek meg, mi történt Szentesen, ezt akarják a kommunisták. Ezért meg kell tagadnunk őket ország-világ előtt. Hogy a szentesi reakción ütni kell, és hogyan kell ütni, azt nem a szentesiek tudják jobban, hanem Rákosi elvtárs, aki áttekinti az ország egész politikáját. Nem lehet a fegyelmet felrúgni, és azt csinálni, ami itt jólesik egyeseknek. Most vissza kell verni a támadást, minden kommunistának a fedélzetre kell jönnie, nem

szabad hagyni, hogy a kishitűség úrrá legyen. Lefejeztük egy kicsit a szentesi szervezetet, de egy helyett ugorjon be 5, 10 elvtárs. Vállalni kell ezt a harcot pártunkért, mindannyiunk becsületéért.

Tirpák el.: Régi tagja vagyok a pártnak. Soha nem hittem volna, hogy a mi pártunkban akadnak egyesek, akik ilyesmire képesek. Vállaljuk a munkát.

Oltyán el.: Sajnálom a kizártakat. Ők rakták le az alapkövet 1944. okt. 8-án. Várjuk az új vezetőséget.

Laczkó el.: Aki nem teljesíti a K. V. utasításait, annak, mint a homoknak a motorból, ki kell szóródnia. Hibáztunk, el kell hagynunk a Pártot, mert árulónak nincs helye a Magyar Kommunista Pártban.

Mikeczné e.: Kettős fájdalmam van. A férjem és a Pártom. Becsületesnek tudtam mindig férjemet. Fáj a felfüggesztése, de azon leszek én magam is, hogy helyette is jóvá tegyem a hibát, többet fogok dolgozni. Szeretném, ha minél hamarább lemoshatnánk magunkról ezt a bűnt, és a párt is tiszta legyen.

Révai és Kádár elvtársak rövid zárszava után az aktíva befejeződött.

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Központi Archívuma, 274. fond, 111/61. őrzési egység, 5. lap.

Az amnesztia

1948. évi
VI. törvénycikk
a magyar köztársaság megalapításának és az 1848/49. évi szabadságharc és forradalom emlékére engedélyezendő közkegyelemről

Emlékezetül adom mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország
Országgyűlése a következő törvénycikket alkotta:

1. § (1) A magyar köztársaság megalapításának második évfordulója alkalmából, a demokratikus államrend immár bekövetkezett megszilárdulásának ezen a kiemelkedő állomásán, amikor a magyar nép örömteljes büszkeséggel tekint vissza az 1848/49-es szabadságharc és forradalom dicsőséges eseményeire és vívmányaira is, a törvényhozás elérkezettnek látja az időt arra, hogy a megbocsátás szellemében járjon el azokkal szemben, akik menthető okból vagy enyhébb fokban vétettek a jogrend ellen. Evégből közkegyelemben rendeli részesíteni azokat, akiktől méltán remélhető, hogy a reájuk nehezedő bűnvádi eljárás vagy az őket ért büntetés súlyától mentesülve, teljes odaadással fogják szolgálni Magyarország újjáépítésének és demokratikus felemelkedésének ügyét.

(2) A közkegyelemnek a fent meghatározott irányban való megvalósítása céljából a törvényhozás a közvetlen rendelkezés helyett ezúttal a köztársasági elnököt jogosítja fel arra, hogy a közkegyelem terjedelmének és egyéb részletes előfeltételeinek megállapítása tárgyában a szükséges intézkedéseket megtegye.

2. §. A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

E törvénycikk kihirdetését elrendelem.

Ezt a törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mindenki köteles megtartani.

Kelt Budapesten, ezerkilencszáznegyvennyolcadik évi január hó huszonkilencedik napján.

Tildy Zoltán s. k.,
köztársasági elnök

Dinnyés Lajos s. k.,
miniszterelnök

(P. H.)

Budapest Főváros Levéltára őrizte meg az utókor számára a budapesti népbíróság Nbr. 863/1947. sz., 1947. március 7-én kelt végzését, amely az iránt intézkedik, hogy a „Háborús bűncselekmény miatt Izsák András és társai ellen indított bűnügyben a népbíróság Izsák András, Dobronyai János, Lakos Bálint, Magyar Ferenc, ifj. Páhi Sándor, Dóczi László és Serkédi János terheltek előzetes letartóztatását megszünteti, és azonnali szabadlábra helyezésüket elrendeli". Az indoklásból kitűnik, hogy a népbíróság azért járt el így, „mert nevezett terheltek már 8 hónapja vannak előzetes letartóztatásban, és a népügyészség szabadlábra helyezésüket indítványozta". A végzést a bírói tanács elnöke és hat tagja írta alá.

A következő dokumentum a Budapesti Népügyészség határozata:

Határozat

Az 1946. szeptember 30-ától 1948. január hó 27-ig előzetes latartóztatásban volt:

Dadi Imre /személyi adatok/

az 1946. szeptember hó 30-ától haláláig előzetes letartóztatásban volt:

Wachsmann István /személyi adatok/

az 1946. szeptember hó 30-ától 1947. március hó 7-ig előzetes letartóztatásban volt, azóta szabadlábon lévő:

Izsák András /személyi adatok/
Dóczi László /személyi adatok/
Dobronyai János /személyi adatok/
Magyar Ferenc /személyi adatok./
Serkédi János /személyi adatok/
Páhi Sándor /személyi adatok/

ellen a Btk. 278. §-ába ütköző gyilkosság bűntettének elkövetése miatt indított eljárást a Magyar Köztársaság Elnökének 1948. január hó 31. napján kelt közkegyelmi elhatározása I. fejezetének /1/ bekezdése alapján, utalással a Btk. 105. §. /2/ bekezdésére, megszüntetem.

Budapest, 1948. évi szeptember hó 2. napján.

Dr. Bodonyi Márton s. k.
a népügyészség vezetője h.

Dr. Avar Jenő s. k.
népügyész

A kiadvány hit.

P. H.

Lendvai Károly
szerv. ig.

Csongrád Megyei Levéltár, Szentes, A Lakos család iratai, szám nélkül. A dokumentumokból kiderül, hogy lett háborús bűncselekményből gyilkosság, vagyis alkalom a közkegyelemre.

Források

Levéltári források

Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Központi Archívuma, Budapest:
274. fond, 11/61. őrzési egység
285. fond, 16/03. őrzési egység
Az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, Szeged:
21. fond, Az MKP Csongrád Megyei Bizottságának iratai
22. fond, Az MKP Szentes Városi Szervezetének, ill. Bizottságának iratai
Csongrád Megyei Levéltár, Szeged:
A Szegedi Népbíróság iratai
A Szegedi Népügyészség iratai
A Csongrád Megyei Levéltár, Szentes:
Csongrád Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai
Cs. Vm. Közigazgatási Bizottságának ir.
Cs. Vm. főispánjának ir.
Cs. Vm. alispánjának ir.
Cs. Vm. Nemzeti Bizottságának ir.
Cs. Vm. Közkórházának ir.
A Magyar Államrendőrség Csongrád Megyei Főkapitányságának ir.
Cs. Vm. közmunkaügyi felügyelőjének ir.
Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának ir.
Szentes Város Képviselő-testületének ir.
Sz. V. polgármesterének ir.
Sz. V. Nemzeti Bizottságának ir.
A Magyar Államrendőrség Szentes Városi Kapitányságának ir.
Sz. V. Anyakönyvi Hivatalának ir.
A Szentesi Kir. Járásbíróság ir.
Igazolóbizottsági ir.
Sz. V. és Cs. Vm. Direktóriumának ir.
A Szentesi Horváth Mihály Gimnázium ir.
A Lakos család ir.
A Sima család ir.
Kézirattár
Sajtótár
Fényképtár
Hangszalagtár
Videótár
Mikrofilmtár

A felhasznált irodalom

— SCHNEIDER MIKLÓS: Az új élet megindulásának néhány kérdése Szentesen 1944. október — 1945. március. Kézirat, Szentes, 1964.
— BALÁZS GYÖRGY: A Nemzeti Bizottság és a forradalmi népi szervek megalakulása és működése Szentesen 1944. október 8-tól 1949. február 1-ig. Kézirat, Szentes, 1972.
— TAKÁCS EDIT: Szentes közigazgatásának alakulása 1944. október 8 — 1945. június. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből 1919—1945. Szerk.: Farkas József. Szeged, 1977.
— DR. GAÁL ENDRE: Szentes az 1918—1919. évi forradalmak idején. In: Fejezetek Szentes forradalmi múltjából. Szerk.: Dr. Gaál Endre. Szentes, 1984.
— DR. TAKÁCS EDIT: Szentes felszabadulása és a népi demokratikus forradalom kibontakozása 1944. szeptember — december. In: Fejezetek ... Szentes, 1984.
— DR. SZABÓ ISTVÁN: Szentes a felszabadulás után 1945—1948. In: Fejezetek ... Szentes, 1984.
— Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919. Szerkesztette, a bevezetést és a dokumentumok jegyzeteit írta: DR. GAÁL ENDRE. Szeged, 1969.
— Válogatott dokumentumok ... 1944—1945. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: RÁCZ JÁNOS. Szeged, 1970.
— Szuronyok árnyékában. Dokumentumok a munkásmozgalom szentesi történetéből (1890—1939). Szerkesztette: DR. BARTA LÁSZLÓ, GECSÉNYI LAJOS, SCHNEIDER MIKLÓS. Szentes, 1969.
— BORBÁS LAJOS: Közkatonák. Bp., 1972.
— ERDEI MIHÁLY: Pusztától az Országházig. Bp., 1985.
— Sima Ferenc és Sima László. Írta: BARTA LÁSZLÓ, FARKAS JÓZSEF, LABÁDI LAJOS, TAKÁCS EDIT, szerkesztette: KRUZSLICZ PÁL. Szentes, 1984.
— BARTA LÁSZLÓ, LABÁDI LAJOS, TAKÁCS EDIT. Vajda Imre. Szentes, 1985.
— Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Szerkesztette: RÁCZ JÁNOS. Szeged, 1972., Szeged, 1987.
— Szentesi ki kicsoda? Szerkesztette és írta: BODRITS ISTVÁN, LABÁDI LAJOS, MAJTÉNYINÉ TÚRI KATALIN. Szentes, 1988.
— Vallomások Szentesről. Szerkesztette: BODRITS ISTVÁN. Szentes. 1990.

Sajtóközlemények a Lakos-ügyről

Ifjabb Lakos József Szentesi rendőrkapitány meggyilkolása és családjának meghurcolása helyben, az országban és külföldön nagy visszhangot váltott ki. A gyilkosság előtt és amíg lehetett róla írni és beszélni, a három szentesi újságban 51, más

vidéki lapokban 6, az országos sajtóban 18, külföldi (amerikai) lapokban 4, összesen 78 cikket sikerült földeríteni.

Attól kezdve, hogy az 1980-as évek második felében újra életre kelt a Lakos-ügy, a szentesi és a megyei újságban 38, más helyi lapokban 8, az országos sajtóban 28, a külföldi (nyugatnémet és amerikai) lapokban 6, összesen 80 cikkről szereztünk tudomást a kézirat elkészültéig.

A 158 sajtóközlemény nagyobb része eredetiben, kisebb része — kevés híján — másolatban megvan a szentesi levéltár gyűjteményében. A szerzők itt is megköszönik dr. Lakos Géza készséges segítségét. A rádió- és televízióközlemények hasonlóan teljességre törekvő összegyűjtésére nem vállalkozhattak, a legfontosabbakat beleszőtték a történetbe.

A gyilkosság idején

Helyi lapok:

Szentesi Újság (FKgP)

1946. február 17.
március 10.
március 14.
március 17.
március 19.
március 21.
március 24.
április 7.
június 2.
június 23.
július 14.
július 28.
augusztus 8.
augusztus 11.
augusztus 18.
augusztus 29.
szeptember 11.

Szentesi Lap (SZDP)

1946. február 17.
március 10.
március 17.
március 21.
március 24.
augusztus 10.
augusztus 20.
szeptember 4.
szeptember 5.

szeptember 10.
szeptember 11.
1947. január 9.
január 18.
január 19.
január 31.
Magyar Alföld (MKP, Szentes)
1945. február 11.
március 3.
április 26.
1946. február 16.
február 24.
február 26.
március 9.
március 10.
március 12.
március 13.
március 17.
március 20.
március 24.
június 29.
augusztus 20.
augusztus 23.
augusztus 30.
szeptember 11.
november 29.
1947. január 18.
január 19.
január 22.
január 26.
február 18.
március 11.
március 13.
április 20.
Délmagyarország (Szeged)
1946. november 15.
Szegedi Népszava
1946. november 15.
Debrecen
1946. március 28.
1947. március 9.

Veszprémi Kis Újság
1947. március 12.
Székesfehérvári Kis Újság
1947. március 19.
Országos lapok:
Kis Újság
1946. február 16.
február 21.
április 26.
december 14.
Magyar Nemzet
1946. február 14.
február 21.
augusztus 8.
Szabad Nép
1946. március 19.
március 29.
Igazság
1946. március 21.
március 28.
június 13.
augusztus 30.
szeptember 6.
november 8.
Független Ifjúság
1946. március 14.
április 4.
Világ
1947. március 9.
Külföldi lapok:
Amerikai Magyar Népszava (New York)
1946. december 14.
1947. április 17. (2 db)
New York Herald Tribune
1946. vagy 1947., a közelebbi dátumot nem tudjuk.
Kései visszhang
Helyi lapok:
Viharsarok (Hódmezővásárhely)
1956. július 21.
Szentesi Élet
1989. január
július (3 db)

Tallózó
1989. július
Külföldi lapok:
Szabadság (Cleveland, Ohio, USA)
1962. szeptember 25.
Magyar Szárnyak (Toronto, Kanada)
1983.
Új Hídfő (Saarbrücken, NSZK)
1985. május
Új Világ (Los Angeles, California, USA)
1985. december 20.
Délamerikai Magyarság (Buenos Aires, Argentína)
1985. december
Nemzetőr (München, NSZK)
1986. június 15.

Tartalom

Előszó ... 3
Bevezetés ... 5
A család ... 7
A detektív ... 15
A rendőrkapitány ... 25
A vizsgálat ... 37
A mezőhegyesi internálótáborban ... 41
A család küzdelme ... 45
Incidens a szentesi internálótáborban ... 53
Futó Dezső interpellációja ... 57
Az összeesküvés ... 61
Ítélt a nép ... 71
A merénylet ... 73
A temetés ... 79
A nyomozás ... 81
A pártvizsgálat ... 87
Tisztogatás a rendőrségen ... 91
A közvélemény. Pártküzdelmek ... 95
Géza elűzése ... 103
Az amnesztia ... 109
A félelem csöndje ... 115
A szakértői bizottság ... 121
Függelék ... 127
Források ... 143

Ft

BARTA LÁSZLÓ—VIRÁGOS ISTVÁN

A LAKOS-GYILKOSSÁG